

Van de
huidenvettersbrugghe
tot de
Huidenvetterskaai

Luc Devriese

Inhoud

- 6. Tussen de Oude en de Nieuwe Leie, bij de Kookaard en aan de Kerkweg
- 15. Verkaveling en evolutie
- 20. Huidenvetterij aan de Leieoever
- 23. De huidenvettersfamilie dHooghe
- 28. Vroeg-industriële epiloog
- 32. Huizen en gebouwencomplexen (bijlagen)

MIAT

Samenvatting

De beschrijving van dit nog niet eerder bestudeerde Gentse gebied vangt aan met de situering ervan tussen de Nieuwe Leie, gegraven na 1213, en de Huidvettersleie, een oude Leiearm. Hierbij wordt bijzondere aandacht gegeven aan enkele voorheen niet bekende of slecht gelokaliseerde toponiemen.

Zo was er de Kerkbrug en de Kerkweg, een lange slingerende straat die het gebied rond de Sleepstraat verbond met de toen nog bij de Sint-Baafsabdij gelegen parochiekerk Heilig Kerst. Een rest daarvan bleef lang bestaan als het Caussesteegje.

Verder was er het Sint-Jacobsmeerselken en een vermoedelijke aanlegplaats voor zouttoevoer, de Kookaard. Ook de Leiesteeg en vooral de *Huidevettersbrugghe* met het *Huidevettersslusekin* vervulden er belangrijke functies.

Het gebied op stadscijnsgrond werd er rond 1350 in nauwelijks meer dan tien jaar tijd verkaveld en grotendeels in handen gegeven van huidenvetters.

Deze bleven er hun bedrijf uitoefenen tot aan het laatste kwart van de 18de eeuw. Daarna werd de zone ingenomen door diverse vroeg-industriële ondernemingen.

Twee bouwblokjes, gelegen tussen de huidige Groenbrugstaat aan de verdwenen *Huidevettersbrugghe* en de aanzet van de oude *Leysteghe*, werden onderzocht via de methode van het Gentse huizenonderzoek. Dit leverde een ononderbroken reeks exact lokaliseerbare gegevens op omtrent de huiseigenaars ter plaatse vanaf omstreeks 1350 tot aan het einde van de 19de eeuw.

Ze omvatten tot op zekere hoogte ook het doen en laten van de

Luchtfoto van het noordelijk deel van de Gentse oude binnenstad.

De bestudeerde twee huizenblokken (licht gebied) zijn gesitueerd juist buiten het tracé van de 12de-eeuwse stadomwalling, ten noorden van de Nieuwe Leie en het MIAT.

(repro verzameling MIAT, toestand 1968 - Aero-Survey Sint-Niklaas)

bewoners en van de bebouwing ter plaatse.

De huidenvetterij bleef er gedurende eeuwen allesoverheersend. Deze beroepstak wordt in deze bijdrage meer in detail beschreven aan de hand van de geschiedenis van de leerlooiersfamilie dHooghe, die er het nog bijna intact bewaard gebleven huis dHooghe (Van Crombrugge's Genootschap) bouwde.

We worden er geconfronteerd met de werkelijk zeer vergaande endogamie binnen het ambacht (huidenvetterskinderen trouwden onder elkaar) en ook met het immense fortuin dat sommige huidenvetters wisten te verzamelen.

De heden nog herkenbare huizen en bedrijfscomplexen aan de Huidvetterskaai komen in kaders-tukjes afzonderlijk aan bod. Hun beschrijving vangt aan met de huidige toestand, gaat terug in de tijd met de bouwhistorie en knoopt aan met de archiefgegevens die voor ieder van deze huizen tot in de 14de-eeuw teruggaan.

Inleiding

Ter gelegenheid van het onlangs opnieuw voor het stadsverkeer open stellen van de heraangelegde Huidevetterskaai - dit speciaal TIC Cahier!

Deze kaaistraat aan de overzijde van de Nieuwe Leie tegenover het Museum voor Industriële Archeologie en Textiel (MIAT), is één van de talrijke schilderachtige stadsgezichten waarvan er in Gent gelukkig nog meerdere overblijven.

Het uitzicht is er zoveel ruimer dan in de andere meestal nauwe oude stadsstraten. Het water, hoewel getemd binnen de kaaimuren, roept ergens een sfeer op van openheid: een evasieve illusie.

Twee zichten op het bestudeerde stadsgebied, boven de Achterleie richting Krommewalbrug, onder idem maar richting Huidevetterskaai. Deze foto's uit het einde van de 19de eeuw illustreren duidelijk het toenmalig geïndustrialiseerde karakter. De beide trapgevels op de achtergrond, alsook de hoge suikerraffinaderij (?) links daarvan, ruimen in de jaren 1960 plaats voor een appartementsgebouw.

(verzameling MIAT Gent - met dank aan de heer Vollaert).

Mooi... en verlost van de verschrikkelijke stank die de Gentse rivieren en kanalen nog tot voor een twintigtal jaren uitwasemden. *Het dikke water*, zoals Maurice Roelants het beschreef in zijn 'Gebed om een Goed Einde' (1944): *Giftig glanzende bellen broebelden op het water en braken er open...*

Hetgeen er tegenwoordig soms op het water drijft, is ook niet bepaald fraai te noemen, maar het is niets in vergelijking met hetgeen het vroeger moet geweest zijn. Speciaal de riviergedeelten die, zoals degene waarover hier zal gehandeld worden, in hun debiet geremd werden door stuwen¹ zagen er meestal niet al te proper uit.

Een vuile, in het beste geval een zwarte sombere modderboel moet het bij laag water geweest zijn. En de kans op overstroming bij hoogtij en regenvloed was immer reëel². Geen plaats voor een chique en rijke buurt dus. En mocht het verhaal dat hier volgt, echt in geuren en kleuren verteld kunnen worden, dan zou er ook flink wat stinken. Het heeft immers voor een groot gedeelte te maken met het niet al te propere huidenvettersbedrijf dat in het Algemeen Nederlands de leerlooierij genoemd wordt.

De 17de- en 18de-eeuwse geschiedenis van een klein stukje Huidevetterskaai tussen Nieuwland en de Groenbrugstraat (de vroegere Groenstraat), werd reeds beschreven in een eerder verschenen bijdrage³. Het betrof de herberg De Groene, in het begin slechts één enkel huis en erf, later een huizencomplex. De bijdrage in dit TIC nummer beschrijft een aanzienlijk langere periode, over

zes eeuwen heen, van een heel wat groter gebied. Herbergen waren er niet, behalve in de 19de en 20ste eeuw, maar er was heel wat bedrijvigheid. En dat was in de eerste plaats uiteraard, hoewel lang niet uitsluitend, huidenvetterij.

Omtrent deze specialiteit en het ambacht (in Gent steevast nering genoemd) waarin ze kaderde, verschenen er in de plaatselijke literatuur al belangrijke bijdragen. Frans De Potter wist een aantal sprekende bijzonderheden te verzamelen omtrent de organisatie en de werking van de huidenvettersnering in deel VI van zijn grote werk *Gent van den Oudsten Tijd tot Heden*⁴.

Talrijke gegevens omtrent vooral de sociale positie van de huidenvetters werden door Johan Dambruyne verzameld en geïnterpreteerd in zijn grote werk omtrent de 16de-eeuwse Gentse ambachtswereld⁵.

Jan De Roo beschreef vooral de gebruikte materialen en technieken en plaatste de huidenvetters in de context van de andere lederbewerkeren te Gent: de zwart- en de witledertouwers, de corduwaniers of nieuwschoenmakers, de schoenlappers of oudschoenmakers, de riemmakers en de zadelmakers⁶.

Marcel Daem en Antoine De Schryver tenslotte, gaven een

kunsthistorische beschrijving van het cartularium van de Gentse huidenvetters uit 1478 met daarin vooral de rijkelijk versierde aanvangsbladzijde⁷.

In de Gentse publicaties omtrent de huidenvetterij werd echter nog geen aandacht besteed aan de lokalisatie van deze bedrijvigheid. Meerdere plaatsen kwamen daarvoor in aanmerking in het waterrijke Gent. Naast de Huidenvetterskaai en haar omgeving (Nieuwland, het Godshuishammeke en het Huidenvetterken) ten oosten van de Sleepstraat, is er immers nog de Grote en de Kleine Huidenvettershoek op de Sint-Pietersheerlijkheid.

De huidenvetterij werd trouwens ook nog op andere plaatsen uitgeoefend, waar er geen namen aan herinneren. Zo was er in de 15de en 16de eeuw tenminste één huidenvetterij in de omgeving van het Elisabethbegijnhof⁸ en in de voor dit artikel bestudeerde bronnen zijn er vermeldingen terug te vinden van huidenvetters aan de Steendam en aan de Krommen Es bij de Reep⁹.

Op al deze plaatsen vloeiden er, meestal aan het achtererf, kleine waterloopjes, die voor de huidenvetterij onmisbaar waren. Daaraan was er te Gent nu eenmaal geen gebrek. Vermoedelijk echter was al vanaf de 14de eeuw vooral de

zone ten oosten van de Sleepstraat doorlopend het belangrijkste leerlooiersgebied.

Nog een randbemerking: de naam Ledertouwersgracht, later Plotersgracht in het Patershol, wijst niet op leerlooierij, maar op activiteit van witledertouwers¹⁰. Die lui gingen heel anders, en vooral veel kleinschaliger te werk (zie in bijgaand artikel omtrent het ambachtsleven 'Vetten, looien, touwen en ploten').

In de hiernavolgende bijdrage beperken we ons tot hetgeen in verband kan gebracht worden met de Huidenvetterskaai, en meer specifiek met twee bouwblokjes aan die kaai. Telkens wordt de link gelegd met eigenaars en bewoners die met behulp van de Gentse methode van het huizenonderzoek¹¹ meestal nauwkeurig op het kadasterplan kunnen gelokaliseerd worden op en in de hier beschreven percelen en huizen. Het verhaal dat hier verteld wordt, is in zekere zin uniek, omdat het de hele periode overspant dat de huidenvetters er actief waren, vanaf het moment dat ze zich daar vestigden, halverwege de 14de eeuw tot het einde van hun activiteiten op die plek in de 18de eeuw. Een beschrijving van vijf eeuwen menselijke bedrijvigheid in enkele bladzijden is noodzakelijk schematisch, maar toch willen we er ons aan wagen.

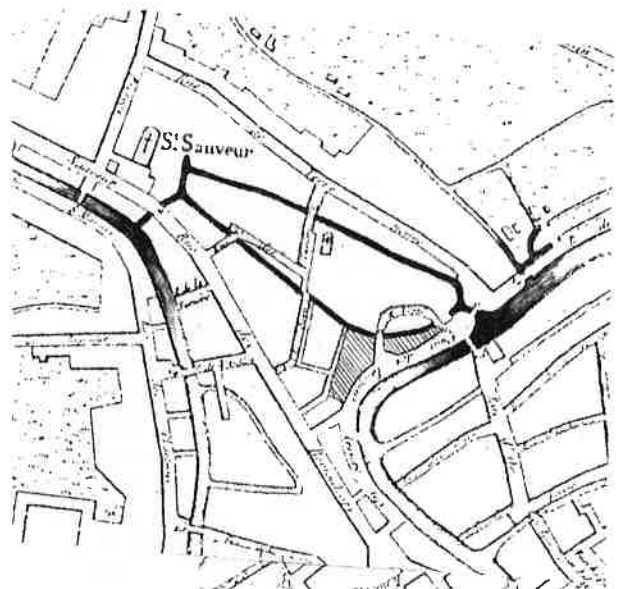
Het lusvormige gedeelte van de Oude Leie of de Huidenvettersleie en de in dit artikel besproken bouwblokjes (de gearceerde zone) aangeduid op de kaart van Tessaro uit 1837.

Het noordelijke bouwblok (links) was gescheiden van het zuidelijke door een gedeelte van de hoefijzervormige Groenstraat (heden Moestuinstraat). De rivierlus lag vervat tussen de Sleepstraat (links op het kaartje) en Nieuwland (rechts). Zuidelijk omsloten beide armen de herberg De Groene aan de Huidenvetterskaai en daar was er een kort verbindingsstukje met de Nieuwe Leie.

Noordelijk vloeiden ze samen ter hoogte van de huidige Heilig Kerstkerk en mondde de waterloop aan de andere zijde van de Sleepstraat uit in het Meerhemkanaal. Men herkent de oude Minnemeersbrug over de Nieuwe Leie en enkele meter stroomafwaarts de Huidenvettersbrug over het korte verbindingsstukje tussen Oude en Nieuwe Leie. Verder twee kleine brugjes in de Groenstraat over de Oude Leiearm.

Meer naar rechts toe de Kerkbrug over het zogenaamd Stekenevaardeken of -leieken.

(verzameling SAG)

Situering

Tussen Nieuwe en Oude Leie op de *Mude*

Heel belangrijk voor het leven aan een kaai is uiteraard het water.

De Leie, zoals we ze daar ter plaatse kennen, is een vermoedelijk kort na 1213 gegraven verbinding tussen de Krommewal en de Reep¹². In 1270 werd de rivier hier betekenisvol *Le Novele Lis* genoemd en al in 1220 was er sprake van een oude Leie bij de Sint-Baafsabdij. Het was een onderdeel van een nieuwe stadsversterking die er kwam op instigatie van de Vlaamse graaf Ferrand van Portugal en zijn vrouw Johanna van Constantinopel, wanhopig in conflict met de Franse koning Filips II August.

De afgesloten uitmonding van het Stekenevaardenken waarover de Kerkbrug lag, zichtbaar in de kaaimuur dicht bij de huidige Minnemeersbrug. Vóór het graven van de Ringvaart zijn via deze onderdoorgang, afsluitbaar met een hekken, jarenlang bouwmaterialen, bestemd voor de achterliggende groothandel, gelost uit binnenschepen.

(foto C. Putteviels)

De Leie aan de Huidevetterskaai was niet de enige waterloop waarmee de bewoners aldaar te maken hadden. We zitten hier immers in het laaggelegen noordelijke stadsdeel dat destijds een wirwar was van oude Leiearmen, die allen in verbinding met elkaar stonden. Achter de huizen aan de huidige kaai lag een arm van een lusvormig onderdeel van het waterlopencomplex dat door Maurits Gysseling als de Binnenste Oude Leie omschreven werd¹³. Die lus gaf toegang tot de Nieuwe Leie via een korte verbinding die gesitueerd dient te worden onder de huidige kaai tussen de Groenbrugstraat en Nieuwland, net naast de toegang tot deze laatste

straat (zie kaartje). Het waterlooppje werd ook wel de Huidevettersleie genoemd of, net als de nog bestaande straat die parallel met het noordwestelijke deel ervan liep, het Huidevetterken. Dit stuk Oude Leie beantwoordde klaarblijkelijk volkomen aan de vereisten om een huidenvetterij te vestigen.

In de 14de en 15de eeuw werden huizen en terreinen in deze zone in de geschreven bronnen meestal uiterst vaag gesitueerd op de *Mude*.

Met die naam werd oorspronkelijk het hele gebied aan beide zijden van de Sleepstraat aangeduid. Het zogenaamde eerste Muide-

brugje overbrugde toen de hoger beschreven Oude Leiearm bezuiden de huidige Heilig-Kerstkerk. De ons zo bekende Muide is in de loop der eeuwen alsmaar meer noordwaarts opgeschoven. De situering van een woning in de bronnen kon al eens meer precies zijn, wanneer aangegeven werd dat de eigendom aan het Sint-Jacobsgodshuis gelegen was (zie verder). Maar ook dat geeft geen zekerheid. Straatnamen werden er maar zelden aangegeven in dit gebied¹⁴.

Zoals we evenwel zullen zien, kan de exacte locatie van huizen meestal teruggevonden worden via de methode van het Gentse huizenonderzoek.

Brugjes bij de vleet om en rond de *Hudevettersbrugge*

De oude Minnemeersbrug (vroegste vermelding 1338)¹⁵, die de toegang tot het stadscentrum ontsloot, overspande tot aan het begin van de 20ste eeuw de Nieuwe Leie recht tegenover de Groenstraat (nu Groenbrugstraat). Nu ligt ze zowat honderd meter stroomafwaarts.

Maar aan één brug had men in zo'n verzopen gebied niet genoeg. Slechts enkele meter verder de Groenstraat in was er een tweede brugje over de Oude Leie. Ook dat brugje moet heel oud geweest zijn: het vormde de verbinding tussen het Sint-Jacobsgodshuis en het stadscentrum, meer bepaald de Sint-Jacobskerk. Nog een derde brugje was enkele tientallen meter verder bij de ingang van het godshuis in de huidige Moestuinstraat te situeren. Op een gegeven moment, in 1429, waren er daar zelfs twee: een stenen van het godshuis en een houten van de Stad Gent¹⁶. De brugjes hadden geen duidelijke of blijvende namen. Een enkele keer is er sprake van een *Sente Jacopsbrugge*, maar die naam kan op elk van die brugjes slaan¹⁷. Hun situering wordt aangegeven op het kaartje met de waterlopen.

Vermoedelijk werd er ook al heel vroeg een vierde brug geslagen over de verbinding tussen de Oude en de Nieuwe Leie om de toegang tot bij de Sint-Baafsabdij mogelijk te maken. De parochiekerk Heilig Kerst van de 'goede lieden' uit het woongebied rond de Sleepstraat was immers oorspronkelijk daar gelegen.

Pas bij de opheffing van de abdij en de omvorming tot Nieuw Kasteel in de 16de eeuw, werd ze overgebracht naar haar huidige plaats aan het uiteinde van de Sleepstraat. Verder was een brug op deze plek noodzakelijk om toegang te verlenen tot het Nieuwland (vroegste vermelding 1286¹⁸). Het is deze brug die in de stadscijnzenboeken in de jaren veertig – vijftig van de 14de eeuw de *Hudevettersbrugge* genoemd werd¹⁹.

Een vijfde brug tenslotte was iets meer stroomafwaarts en dicht bij de huidige Minnemeersbrug, buiten het hier bestudeerde gebied, gesitueerd. Dit was het *Keercbrugskin* (later *Calckbrug-sken* genoemd) dat nog een andere waterloop overbrugde die tussen en parallel met het Nieuwland en de huidige Kongostraat verliep²⁰. Van deze waterloop is nu nog de afgesloten toegang in de Leiekaaimuur te zien. Hier lag een stuw (voorheen een sluisje of rabot?) dat ooit 't (G)Rendelgat was genoemd en waar vóór de 16de eeuw (turf)scheepjes komende uit het gebied ten noord-oosten van Gent via het Stekenevaardeken, één van de vele armen van de wijdvertakte Oude Leie die aldaar uitmondde in de Nieuwe Leie, werden versast (of gelost). Net als de *Hudevettersbrugge* was ook dit brugje nodig om de verbinding met de parochiekerk op St-Baafs mogelijk te maken. Dit zal verder nog uit de doeken gedaan worden bij de bespreking van de Kerkweg. Zowel de weg als het brugje ontleenden hun naam immers overduidelijk aan die functie.

Het *Hudevetters slusekin up de Leye* (1495)

In het stadscijnzenboek dat in 1495 opge maakt werd en dat de meest nauwkeurige topografische gegevens omtrent de cijnspercelen bevat, geeft de cijnzen aan de huidige Hudevetterskaai weer onder volgende hoofding: *Bachten Nieuwlande beghinnende ant Keercbrugskin ende vandaer over den hudevetters slusekin up de Leye streckende duer de Leysteghe ende voert toot Sente Jacopsmeerschelkene up de selve zyde*²¹. Dit sluisje was aangebracht in het korte verbindingsstuk tussen Oude en Nieuwe Leie onder de Hudevettersbrugge.

De sluis moet een niet onbelangrijke functie gehad hebben in de plaatselijke leerlooiersnijverheid. Daarmee konden de huidenvetters immers de aan- en afvoer van water in 'hun' Oude Leie regelen via de verbinding met de Nieuwe Leie. Vandaar dat ze vermoedelijk meteen al nadat ze zich aan de Oude Leie vestigden, niet alleen de brug maar ook de sluis bouwden en op hun kosten onderhielden. Het is zelfs perfect mogelijk dat zij ook de verbinding zelf tussen de Oude en de Nieuwe Leie aanlegden.

De hele constructie was belangrijk voor de huidenvetters. Dat vinden we geïllustreerd in 1405 toen een gezelschap huidenvetters daarvoor *eendrachtelic* voor de schepenen van de Keure verscheen²². Zij verbonden zich er toe, *als naeste ghebueren van de slusekine an dNieuuland up der stede herve*, dat zij de kosten voor het maken en repareren (tenminste voor een deel) op zich zouden nemen. Voorwaarde was dat zij *den sluetele* zouden krijgen. Met andere woorden de leerlooiers wilden zelf het debiet regelen. Het is niet meteen duidelijk hoe zo'n vroeg 15de-eeuwse 'sluissleutel' er zou uitgezien hebben. Was het een zware ijzeren pin waarmee de sluisdeur of -schuif vast gestoken werd?

Het sluisje bleef nog tot in de 18de eeuw functioneren, zij het dan wel op kosten van het stadsbestuur. In de uitgavenboeken van de stedelijke 'Ontvanger van de Werken' werden betalingen opgetekend voor het *openen en sluyten van het schof aen De Groene* of *over het gadeslaen van het schof ofte sluyse ... omtrent De Groene*²³. Met De Groene werd de toen zeer bekende herberg bedoeld die daar net bij gelegen was.

Een niet zo oude kaainam

De benaming *Huidevetterskaai* is niet zo oud. Hij dook op aan het begin van de 19de eeuw toen er een degelijke kaaimuur opgetrokken werd (zie kaderstuk). Pas een heel eind verder in die eeuw werd de kaainam algemeen, in de geschreven bronnen van die tijd uiteraard in zijn Franse vorm *Quai des Tanneurs*. Merkwaardig is wel dat de huidenvetterij er toen al lang verdwenen was.

In de 17de en 18de eeuw was vooral de naam *Achterleie*²⁴, ook wel *Bachterleie* of *Bachtenleie*, gebruikelijk, heden nog de straatnaam in het verlengde van de *Huidevetterskaai*, parallel met de *Sleepstraat*. De korte verbinding met de *Sleepstraat*, nu een onderdeel van de *Huidevetterskaai*, werd in de 15de en 16de eeuw als de *Leysteghe* aangeduid²⁵. Een enkele keer was er sprake van de *Huydevettersleye*²⁶. De oudste ons bekende vermelding van de *Achterleie* dateert uit 1486-1487²⁷.

Toegang tot het nog bestaand overblijfsel van de Kerkweg, later *Caussesteegje* genoemd, in de *Sleepstraat*
(foto C. Puttevils)

Van een heel oude kerkweg ...

Nog voor er sprake was van de *Achterleie* was er een heel andere naam in gebruik: de *Kercwegh* (vroegste vermelding 1360²⁸).

Bij de beschrijving van de 14de-eeuwse brugjes zagen we inderdaad reeds dat er daar sprake was van een weg die gebruikt werd door de bewoners van de wijk om de parochiekerk bij de Sint-Baafsabdij te bereiken. Iemand die daarvoor vanuit de omgeving van de *Sleepstraat* dicht bij het Sluizeken de *Kerkweg* nam, diende eerst het *Huidevettersbrugje* over te steken. Eenmaal daar voorbij kon hij of zij kerkgangers uit het noordelijke deel van de parochie die vanuit Nieuwland kwamen, begroeten of heimelijk bekijken.

Samen konden de Muidenaars dan de *Kerkbrug* (over het *Grendelgat*) oversteken om er verder doorheen meersen over de dijkwegen *Reke* en *Ham* te trekken en via de *Jooremaaie* de *Sint-Baafsabdij* te bereiken (zie de afbeelding van het tracé op een moderne wegenkaart).

De oude *Reke*, nu *Blekersdijk* en niet te verwarren met de huidige *Reke*²⁹, was dus een onderdeel van deze *kerkweg*, net zoals een groot stuk *Huidevetterskaai* dat ook was. Aan de andere zijde van de oude *Huidevettersbrugge* liep

de Kerkweg inderdaad nog door naar het noorden toe³⁰. Eerst volgde hij er nog het tracé van de huidige kaai, maar de oude weg liep verder door naar het noorden op de plaats waar de nieuwe Leie een bocht naar het zuidwesten neemt. Hij verliet de oever ervan waar nu nog het grote huis van brouwer Van Schouwenberghe staat (zie kaderstuk) op perceel 2142³¹ om uit te komen in de Sleepstraat een tiental meter meer noordelijk van het huidige uiteinde van de Huidevetterskaai³². Vermoedelijk was er ook nog gedurende lange tijd een verbinding die vertrok aan het begin van de huidige Moestuinstraat en enkele tientallen meter verder aansloot bij het in hier net voor beschreven stukje weg³³ over de open plek op stadsgrond en de erbij aansluitende steeg die aan het Sint-Jacobsgodshuis toebehoorde (zie hieronder 'Aan de Kookgaard...'). Eenmaal daar voorbij verliep het wegje vermoedelijk naast de gracht aan het Sint-Jacobsmeerselken. Dit wordt duidelijk gemaakt op de afbeelding van de hypothetische kadasterkaart anno 1370 bij dit artikel.

Aangenomen mag worden dat de weg die we nu Huidevetterskaai en Blekersdijk noemen, kort na 1213 werd aangelegd samen met de Nieuwe Leie. Het verloop bijna helemaal langs de Nieuwe Leie suggereert trouwens dat de weg ook als dijk belangrijk was om heel het laaggelegen gebied er achter te beschermen tegen overstromingen.

Tracé van de vermoedelijk oudste verbinding (de Kerkweg) tussen de Sleepstraat en de Sint-Baafsabdij met de tot in 1540 aldaar gelegen parochiekerk Heilig-Kerst, aangegeven op een modern stadsplan.

De oude Reke (heden Blekersdijk) is daarvan, samen met de Ham en de Huidevetterskaai (beiden gedeeltelijk), de voornaamste nog bestaande rest. De weg liep voorbij de Jooremaaie meer dan waarschijnlijk naast de Leieoever langs de huidige Voorhoutkaai. Naast de abdijkerk bij de huidige Slachthuisbrug boog hij dan naar het oosten toe naar de net daar voorbij gelegen parochiekerk. Het panoramisch zicht op Gent uit 1534 geeft vooral een duidelijk beeld van de situatie dicht bij de abdij. Verderop naar de Sleepstraat toe is de weergave sterk vervormd.

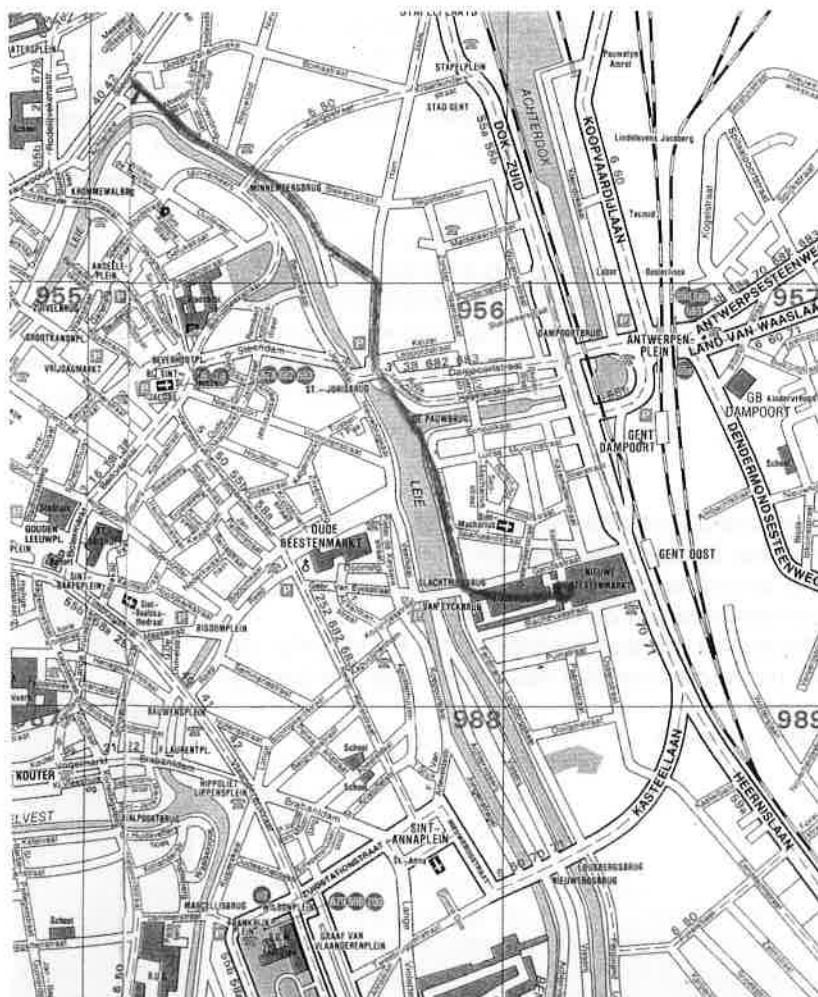
(verzameling auteur)

... tot een slecht befaamde steeg: het Caussestraatje

Toen het gebied in de 14de eeuw verkaveld werd, ging het gedeelte van de kerkweg dat niet in het nieuwe stedelijke of halfstedelijke stratenpatroon paste, stilaan zijn functie en aanzien verliezen. Zo'n kerkweg behoorde tot een andere tijd, een ander landschap. Het was een relict van een ander type samenleving³⁴.

Grote gedeelten van de kerkweg konden volop in gebruik blijven, maar voor het meest noordelijke gedeelte ervan was dat niet het geval. De oude kerkweg en de nieuwe oeverweg verbonden er, op nauwelijks een tiental meter van elkaar, de Sleepstraat met de Huidevettersbrug en de Minne-meersbrug. Ze waren concurrentieel en onvermijdelijk moest de ene het onderspit delven tegen de andere. Vermoedelijk won de Leieoever geleidelijk aan begaanbaarheid en werd de oude kerkweg een nauw

achtersteegje dat amper nog enige functie vervulde. Ook de overbrenging van de parochiekerk na de opheffing van de abdij naar haar huidige plaats aan het einde van de Sleepstraat, zal hierbij een rol gespeeld hebben. Van die teloorgang hebben we niet één, maar zelfs twee bloemrijke, zij het niet helemaal objectieve getuigenissen. Toen in 1769 de al bejaarde *Michiel Jacobus dHooghe*, presbyter (priester, geb. 1697) die we verder in dit verhaal nog zullen

ontmoeten, een bouwvraag indiende voor twee *distincte, propre ende commodieuse woonijghen tot meerder cieraat deser stadt*, gaf hij er een bijzonder uitvoerige beschrijving van het steegje³⁵. Zijn propere huizen aan de Leieoever waren immers *achter streckende langhst een cleen vuyl ende slecht straetjen, emmers ter causen van dien ghenamt het Strontstraetjen, leedende vande Slijpstraete naer het ...* *Achterleyen* (Huidevetterskaai). Het was *onnoodigh ende inutil*, zo schreef dHooghe letterlijk, aangezien er nauwelijks drie huizen er vandaan een andere straat (de Leiesteeg, heden een stukje van de Huidevetterskaai) instond voor de verbinding met de Sleepstraat. Bovendien was het straatje alleen maar *dienende voor eenen schuyf- ende sluyp houck voor dieven ende andere ghedebocheerde (débouché: liederlijke, en zo verder) personen die de publieque wegghen ende straeten sijn schauwende, ter causen van dewelcken ende naementlijck van de oneerbaerheden dewelcke aldaer sijn ghebeurende van over menighvuldighe jaeren, daer over ... clachten sijn ghedaen soo door de pasteurs van St Salvators als vande bewoonders van de voordere huysen omtrent het vorseide straetjen*.

Was de *Kercwegh* dus verloederd tot het *Strontstraetjen*? Die naam werden wel meer gegeven aan vuile en slecht befaamde achterstraatjes. Hij paste wonderwel in de strategie waarmee de bouwlustige dHooghe probeerde de

stadsoverheid te bewegen tot een grondafstand die zijn eigendom niet alleen zou opwaarderen, maar ook uitbreiden. Het straatje had trouwens in die tijd, en vermoedelijk al sinds een paar eeuwen, een andere meer neutrale naam: het *Caussestraetjen*, afgeleid van de brouwerij De Causse, verderop tussen de Sleepstraat, de kaaistraat en het steegje. De brouwerij vinden we in de stadscijnsboeken voor de eerste maal in 1495 vermeld. Het was een belangrijke zaak³⁶, die zijn naam kon lenen aan zo'n straatje.

En toch was het nog niet afgelopen met de steeg. Wat er tussenkwam weten we niet, maar het al goedgekeurde verzoek van dHooghe werd niet uitgevoerd zoals gepland (zie kaderstuk omtrent het huis Van Schouwenberghe). In plaats van een dubbelhuis kwam er één woning en de uitgang van het steegje werd niet afgesloten³⁷.

Voor het Caussesteegje betekende dat evenwel niet meer dan uitstel van executie. Toen de klaarblijkelijk kapitaalkrachtige koopman Paul de Turck in 1791 het zowat 20 jaar oude bouwsel van dHooghe samen met enkele aangrenzende huisjes gekocht had, was hij meteen net hetzelfde van plan als zijn voorganger. Alleen was hij voor wat de naam van het steegje betreft iets objectiever dan Michiel Jacobus dHooghe, maar verder waren de termen waarin beide heren het steegje beschreven, ongeveer gelijk. Alleen kwam er nu nog

meer Frans opduiken in zijn aanvraag bij de Stad³⁸. *Jegens ende aen de voornoemde huysen*, zo schreef *sieur* Paul de Turck, was er *een straetjen verbeeldende een cul d' sacq, van audts genaemt het Koessestraetjen, het gone, zoo ter causen van sijne ongebruijckbaerheyde als ten respecte van syne situatie, inderdaed maer en kan dienen tot refugie ende verduijkinge van vagebouden, (en) ook tot bewaernesse van ordueren ende voordere vuylighede. Vervolgens (waardoor het) allersints dangereus (is) aen de goede ingesetene deser stad ende (voor)naemelyck aen die de welcke daeromtrent woonachtig zyn*.

Paul de Turck kreeg even gezwind als zijn voorganger de toelating om de steeg af te sluiten³⁹, en daarmee was het lot ervan definitief bezegeld. Hij bouwde er een met een verdieping overdekte (particuliere) poortingang. Omstreeks 1830 bleef er evenwel nog een gedeelte van het oude steegje over (zie het eerste kadasterplan). Dit diende waarschijnlijk vooral als achteruitgang voor de bedrijven die aan het uiteinde van de Huidevetterskaai en in de Sleepstraat gevestigd waren⁴⁰. En ook nu nog is er een miniem overblijfsel van die heel oude kerkweg zichtbaar in de Sleepstraat: een gangetje aan de straat afgesloten met een poort (zie afbeelding). En aan de Huidevetterskaai herinnert ook de poortingang van het huis Van Schouwenberghe aan de steeg.

Het Sint-Jacobsmeerselken, heden speelpleintje aan het Godshuishammeken.

Op de achtergrond een smalle bouwvallige loods op het tracé van de Oude Leie.

Rechts de (gerestaureerde) witte achtergevel van de theaterzaal van het Van Crombrugge's Genootschap

(foto C. Putteviels)

Het *Sente Jacobsmeerselken* bij het Sint-Jacobsgodshuis

Een opvallend gemarkeerde plaats, evengoed herkenbaar op de oudste figuratieve documenten⁴¹ als in het huidige stadsbeeld, is de open ruimte die thans als speelpleintje aan het Godshuishammeke te zien is. In de geraadpleegde documenten werd dit onbebouwde terreintje steevast het Sint-Jacobsmeerselken genoemd.

Het stukje meers was slechts door de Oude Leiearm afgescheiden van het Sint-Jacobsgodshuis en ook verder was het volledig door een gracht omgeven en afgesloten⁴².

Welke functie deze open plek had, is ons niet bekend. Omstreeks het begin van de 17de eeuw werd ze door het bestuur van het godshuis verhuurd aan de huidenvetter Joos dHooghe⁴³, die we verder nog zullen ontmoeten. Tussen 1835 en 1851 werd het hele terrein, tot dan in gebruik als blekerij door J. B. Vandervaeren uit de Sleepstraat, volgebouwd met een groot beluik dat ruim veertig huizen telde⁴⁴. Iets anders kon je nu eenmaal niet verwachten in het Gent van toen. Dit beluik bleef gelukkig niet veel langer dan een eeuw bestaan. Nu heeft de plek als speelplein zijn heel oude aanzien van open ruimte terug gekregen.

Het *meerselken* ontleende zijn naam overduidelijk aan het naastgelegen Sint-Jacobsgodshuis. Die instelling was, vanaf de vroegst bekende periode en tot aan haar verdwijning halverwege de 19de eeuw, in sterke mate medebepalend voor het gebied.

De stichtingsdatum van deze oorspronkelijk buiten de stadswallen gelegen instelling is niet bekend, maar zeker is dat het godshuis is er ontstond lang voordat het gebied verstedelijkte⁴⁵.

De Hooiaard is de enige plaatsnaam met dat woord die tot op heden bewaard bleef in Gent, hetgeen niet mag laten vergeten dat er daarnaast nog een Hooiaard in de Langemunt (nu Hoefijzerstraatje) gesitueerd was. Uit de oudere aanduiding 'Koornaard' voor de huidige Korenmarkt kon zelfs afgeleid worden dat deze markt ontstond uit een aanlegplaats aan een verdwenen Leiearm. Een andere bekende 'aard' was de 'Wijden Aard' ter hoogte van het Bisdomplein.

En er waren er nog heel wat meer. Gysseling vond binnen de stadswallen voor 1400: 'Betsaard' (aan het Oostelijk deel van de Bisdomkaai), 'Rugge(n)stuls Aard' (later Wannekensaard, nu Grootkanonplein), 'Spaechaerd' (nu Raffinaderijstraatje bij het Anseeleplein), 'Strekels Aard' (nu Verlorenkost), 'Wandelaard' (nu Sint-Jansvest) en een 'Witte Aard' aan de Lindelei.

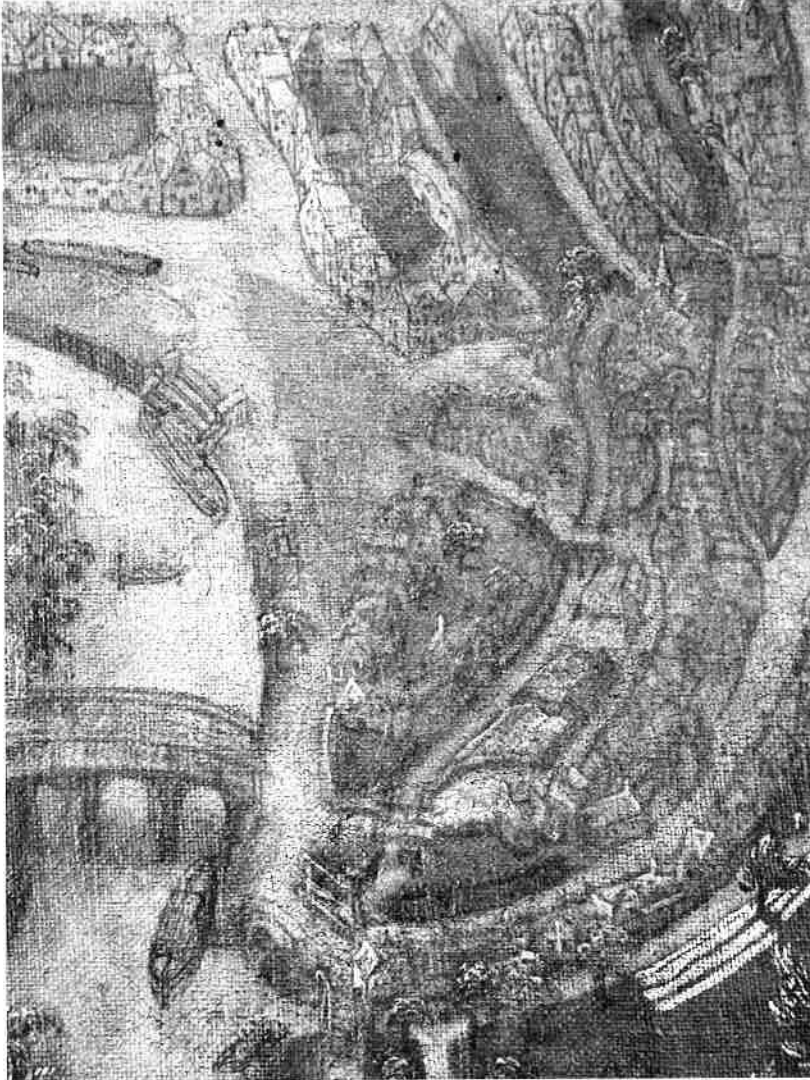
Eveneens in dat lijstje hoort de 'Kookaard' thuis. Gysseling, die mede door de vage plaatsaanduidingen in dit gebied, onmogelijk een preciezere lokalisatie kon aanreiken, vermeldt dat deze 'aard' niet ver van de vroegere Muidebrug (dicht bij het einde van de Sleepstraat) te situeren was⁴⁷. Met behulp van de Gentse methode van huislokalisatie kon evenwel achterhaald worden dat die aanlegplaats gelegen was bij het uiteinde van de Moestuinstraat, waar de kaaistraat iets wijder is.

Tot voor de rooilijnverleggingen van de percelen in de 19de en de 20ste eeuw was die verwijding er heel wat aanzienlijker (vergelijk de eerste kadasterkaart van ca. 1830 met deze van ca. 2000). Vermoedelijk maakte ook de plek waar nu het huis van Van Crombrugghe's Genootschap gelegen is, (perceel 2144), deel uit van de Kookaard. Deze onvercijsde zone was tot aan het begin van de 17de eeuw immers grotendeels publiek domein.

Een klein onderdeelje ervan (een *plaetseken* toegankelijk via een steegje) hoorde toe aan het Sint-Jacobsgodshuis.

De 'Kookaard', aanlegplaats voor zouttoevoer

Het is ruim bekend dat met het woord 'aard' of 'aarde' in het Gentse en daarbuiten steevast een aanlegplaats voor schepen of scheepjes aangeduid werd⁴⁶.

Detail uit het bekende schilderij: 'Panoramisch zicht op Gent' anno 1534.

Links onder ligt de oude Minnemeersbrug. Daarboven, tegen de destijds tamelijk uitgestrekte Koockaard, zijn de in dit tijdschrift besproken 'zuidelijke' en 'noordelijke' huizenblokken aan de Hudevetterskaai duidelijk weergegeven, met de 'stenen'.

De twee delen van het noordelijke huizenblok waren toen nog niet tot één geheel samengevoegd: het latere huis dHooghe (het Van Crombrugge's Genootschap) ontbrak nog.

Onderaan, rechts van de Minnemeersbrug, is prominent het Hudevettersbrugje met stuw weergegeven. Midden is de Koockaard toegankelijk door 2 watertrappen. Bovenaan op de (huidige) Achterleie werd hout gelost

(verzameling Bijloke museum Gent).

Hoe dat alles in privé handen kwam, wordt uit de doeken gedaan bij de beschrijving van het wedervaren van de familie dHooghe en hun huis.

De Koockaard werd gesitueerd *bi den Hudevettersbrugge daer men de saute weght*. Zout was belangrijk in de huidenvetterij. Het werd voor de bewaring van onbewerkte huiden en bij het ledertouwen (zie bijgaand artikel)⁴⁸. Ook in Brugge was er de Zoutdijk net naast de vroegere Hudevettersdam en Hudevettersbrug, pal in het oude Brugse leerlooiersgebied gelegen⁴⁹. Of de naam Koockaard ook verwijst naar de aanvoer van zout en meer bepaald de bereiding ervan, valt moeilijk te achterhalen⁵⁰. Zo waren er te Gent in latere tijden 'zoutketen' (tot de 17de eeuw met bescheiden productie, en op grotere schaal vanaf midden 18de eeuw) waar het zout een of andere vorm van zuivering of raffinage (koken of zieden) onderging⁵¹. Maar of dat ook in vroeger tijden gebeurde, is twijfelachtig.

Dat het zout aan de *Hudevettersbrugge* of op de *Kockaerde* moest gewogen worden, had te maken met de belasting daarop. In Gent kwam een klein vast bedrag per zak of per schip toe aan het godshuis van Sint-Jan ten Dullen⁵². Maar ook het Sint-Jacobsgodshuis had er mee te maken. In het pachtboek van dit godshuis uit 1440⁵³ wordt er een pachtopbrengst vermeld van de *mate van den soute*.

Daarnaast hief ook de Stad een nog veel grotere belasting op zout. Hoewel niet goed bekend (de stedelijke zoutbelasting werd samen met de taks op het koren geboekt⁵⁴), was die fiscale post erg belangrijk.

Toen Hertog Filips De Goede in 1447 te Gent, naar Frans model, een permanente gebruiksbelasting op zout wou invoeren, werd dat de voornaamste aanleiding tot de Gentse opstand die eindigde met de catastrofe van Gavere in 1453⁵⁵. Dat Gavere en hetgeen er aan voorafging voor een stuk ook een zoutopstand was, een van de vele uit de wereldgeschiedenis, is in de Gentse geschiedschrijving in de schaduw gebleven.

De belasting op de aanvoer over land werd geïnd op de Korenmarkt. De aanvoer per schip werd vermoedelijk tot een flink stuk in de 14de eeuw gewogen en belast aan de huidige Huidevetterskaai. Wellicht verdween die activiteit er al heel vroeg.

Het bekende panoramisch zicht op Gent anno 1534 toont ons aldaar nog twee in de begroeide berm van de Nieuwe Leie aangebrachte brede watertrappen voor het lossen van schepen. Dat kan er op wijzen dat andere havenactiviteiten er nog niet volledig verdwenen waren: zelfs een aangemeerde boot is prominent zichtbaar, wat toch nog op het toenmalig belang van de aard kan wijzen.

Deze strekte zich begin 16de eeuw als (gedeeltelijk beboomde) open ruimte uit tot tegen de gracht en de brug van het Sint-Jacobsgodshuis. Op de (huidige) aanpalende Achterleie werd toen zelfs hout gelost (net als aan de gelijknamige Houtbriel), te oordelen aan de boomstammen die op bovenvermeld schilderij zijn weergegeven.

De naam *Kockaard* werd in elk geval na 1375 niet meer vermeld.

Soms leveren minieme details van stratenpatronen of perceelsscheidingen nooit vermoede getuigenissen van het verleden.

Zo is er ook van de lang verdwenen Kookaard iets blijven bestaan. Het grootste gedeelte van de overigens erg korte Moestuinstraat, uitgevend op en verwijdend aan de Huidevetterskaai, is er nog een rest van. De naam Moestuinstraat is overigens een vrij recent misbaksel dat nergens op slaat. Jammer dat de plek in 1970, toen de Groenstraat bij de gemeentefusie haar naam verloor aan een grotere straat op Sint-Amandsberg, zo'n onhistorische naam toebedeeld kreeg.

Als er dan toch moest gerefereerd worden aan iets groens, dan had men het beter in de bomen gezocht.

In de 17de eeuw, nadat de havenactiviteit er verdwenen was, stonden er immers linden op het pleintje.

Dit ging terug op een oudere traditie. Zowel het panoramisch

zicht op Gent van 1534 als het stadsplan van 1619 tonen daarvan het bewijs. Blijkbaar vonden de huidenvetters die bomen belangrijk, want ze wilden er zelfs voor betalen. In de 17de eeuw waren het er zes. Justus Billet noteerde getrouw: *so heeft den deken ende ghebueren huydevetters, etc., van Bachten Leyen over het planten van hunne lindebomen beloofd te betaelen voor jaerlicxen cheins de somme van 0-2-0* ⁵⁶ (24 groot). Een eeuw later waren de linden er nog steeds⁵⁷.

Merkwaardig is dat ook nu nog een spoor van de 14de-eeuwse Kookaard kan herkend worden in de rooilijnverspringing tussen het huis dHooghe (Van Crombrugge's Genootschap) en het eerste huis in de Moestuinstraat. In die tijd gebeurde het wel meer dat er bij opvullingen niet precies gelet werd op het rooilijnverloop bij de burenen.

In de marge van dit zoutverhaaltje vermelden we nog dat er nog een tweede belangrijk hulpmiddel voor de huidenvetterij beschikbaar in de onmiddellijke omgeving was. Het betreft kalk.

In 1578 werd Joos Burrick, cijnsbetaler op de gronden aan de hoek van Nieuwland naar de Minnemeersbrug toe, vermeld op de lijst van de *volontaire leeninghe* voor de Calvinistische stadsversterkingen als leverancier van kalk. Hoe lang die handel er toen al was, is ons niet bekend. Hij zou er in elk geval nog heel lang blijven⁵⁸.

Links en rechts van de oude Reke, de huidige Blekersdijk, maakten tussen de 17de en de eerste helft van de 19de eeuw zoals de straatnaam aangeeft, hoofdzakelijk blekerijen het gros van het grondgebruik uit. Eén daarvan, deze in de hoek tussen de oude Reke en de Ham werd in de eerste helft van de 18de eeuw nog beschreven als *bleeckerije 'den berghe': autre fois le Kalckhove*.

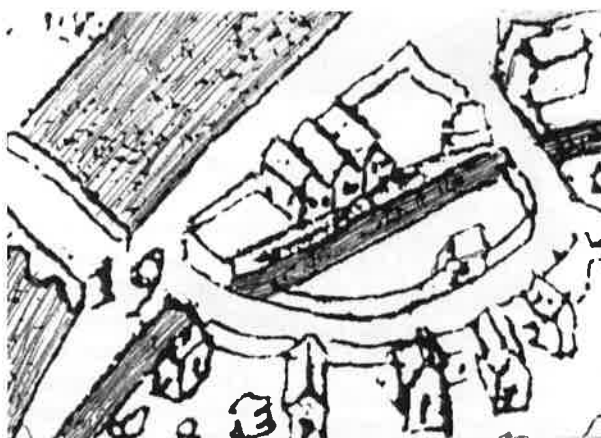
Ook aan de Grote Huidevettershoek was er een kalklosplaats⁵⁹.

Eerste kadasterkaart (omstreeks 1830) met aanduiding van de bestudeerde bouwblokjes.

De tip van de lus van de Oude Leie (onder links) was toen reeds overbouwd met de herberg De Groene en de brouwerij-mouterij van Rooten. Ook was er reeds een rooilijnverlegging gebeurd op de percelen 2292-2293 aan de verbreding van de Huidevetterskaai naar de Moestuinstraat toe.

Zeer goed herkenbaar buiten het bestudeerde gebied zijn de kleine huisjes van het beluikje de Rudder aan de Groenstraat, de huisjes met voortuintjes van het toen nog bestaande Sint-Jacobsgodshuis en het volledig door een gracht omgeven Sint-Jacobsmerselken met één enkel gebouwtje erop (een 'afkookloods' van een blekerij?)

(verzameling auteur)

Zuidelijk bouwblok detail uit het panoramisch zicht op Gent uit 1619 (litho A. Heins, naar J. Horenbaut).

Men herkent drie naast elkaar gelegen diephuizen met ommuurde open terreinen van twee huidenvetterijen en wellicht nog een derde vetterij tussen de Oude Leie en de Groenstraat.

Het noordelijke bouwblok wordt op dit document minder duidelijk aangegeven en werd daarom hier niet gereproduceerd

(verzameling SAG)

Nader bestudeerde bouwblokken

In een beperkte studie als deze kan onmogelijk het gehele areaal in detail bestudeerd worden.

Daarom werd geopteerd voor nader onderzoek van twee bouwblokjes aan de Huidevetterskaai gelegen tussen de Groenbrugstraat, het kleine straatje net voorbij Nieuwland, en de knik van de rooilijn waar de Huidevetterskaai ombuigt naar de Sleepstraat toe.

Voor wie het niet zou weten (en dat zullen er heel wat zijn): Nieuwland is de eerste straat die je tegen komt als je van de Minne-meersbrug (bij de Gentenaars ook bekend als de 'Kongobrug') langs de Leie naar de Sleepstraat en de Achterleie trekt. De Groenbrugstraat is de tweede straat daar net voorbij. Dat laatste heel kleine straatje buigt na nauwelijks enkele tientallen meter terug naar de Huidevetterskaai om en wordt vanaf daar de Moestuinstraat. De Groenbrugstraat en Moestuinstraat vormen samen de vroegere Groenstraat. Ter hoogte van de ombuiging vertrekt de Van Caneghemstraat naar het Godshuishammeken. Ze volgt grotendeels het tracé van de eeuwenoude zaksteeg waarrond tot omstreeks het midden van de 19de eeuw het Sint-Jacobsgodshuis gelegen was. Hieraan ontleende dat Godshuishammeken of -'dammeken'⁶⁰ trouwens zijn naam.

De bouwblokken zijn in hun huidige vorm groter dan hetgeen hier aan bod komt. Hoe dat alles precies in mekaar zit, wordt pas duidelijk als we de kadasterkaartjes van omstreeks 1830 en 2000 naast elkaar leggen. Van het eerste, hier aangeduid als **zuidelijke blok**, worden slechts de huizen aan de Huidevetterskaai tussen Groenbrugstraat en Moestuinstraat ten gronde behandeld. Hun ondiepe achtererven grensden destijds aan een oude Leiearm die het hele blokje dwarste. Dit werd net als de Leiearm zelf wel eens het Klein Huidevetterken genoemd. De achterzijde daarvan, waarvan de bebouwing nu uitgaat op de Groenbrugstraat, laten we onge-moed⁶¹.

Het tweede of **noordelijke bouw-blok** omvat eveneens slechts een gedeelte van het huidige huizenblok: vanaf de knik in de Moestuinstraat tot aan de knik in de Huidevetterskaai, bij het straatgedeelte dat het Leiewater verlaat naar de Sleepstraat toe. Het gedeelte van het bouwblok vanaf het oud kadastrummer 2138 (in 2001 nr. 2137d) verder naar de Sleepstraat gelegen, het speelpleintje en de aangrenzende huizen in de Van Caeneghemstraat op het terrein van het vroegere godshuis, blijven hier buiten beschouwing.

Samen met de eerder al beschreven site van De Groene vormden de twee bouwblokken destijds een min of meer op zichzelf staand geheel. Het hier niet besproken gedeelte bij het uiteinde aan de Sleepstraat dat destijds de Leiesteeg genoemd werd, hoorde meer bij de Sleepstraat. Het stukje Leieoever tussen de huidige Minnemeersbrug en het begin van Nieuwland werd meestal bij dat laatste gerekend.

Verkaveling en evolutie...

... op (goedkope) stadgrond

In het oude recht waren de huizen roerend goed en de huiseigenaars hadden de gronden, onroerend goed, waarop hun huizen gebouwd waren, niet in bezit. Alleen de bezitters van een 'vrij huis, vrij erf' vormden hierop een uitzondering.

De huiseigenaars dienden een per definitie onveranderlijke cijns te betalen aan de 'landheer', eigenaar van de grond. Zo'n landheer was op het Gentse grondgebied meestal geen 'heer'lijk geslacht, maar een wereldlijke of geestelijke (in dat laatste geval: vrijwel steeds een parochiale) instelling.

In het hier bestudeerde gebied was de 'landheer' of grondeigenaar, de Stad Gent. Op twee uitzonderingen na, waren alle bestudeerde huizen en erven helemaal gelegen op grond die door de Stad in 1269 aangekocht werd van gravin Margaretha en haar zoon Gui⁶². De zone aan de Leieoever was een onderdeel van hetgeen aangeduid kan

worden als het Grote Noordoostelijke Stadscijnsgebied⁶³.

De cijnsen en cijnsverplichtingen waaraan de opeenvolgende eigenaars onderworpen waren, werden nauwkeurig genoteerd door de stedelijke administratie, eerst in de stadsrekeningen, daarna in de stadscijnsboeken. We kunnen ze ononderbroken nagaan vanaf het tweede kwart van de 14de eeuw tot in de Franse tijd⁶⁴.

De ene uitzondering betrof, allicht niet toevallig, een perceel in het zuidelijke bouwblok aan de voet van de Huidevettersbrug, dat eigendom was van het Sint-Jacobsgodshuis.

We kennen de cijnsbetalers die de grond in gebruik hadden pas vanaf de 15de eeuw en al in 1477 waren dat de burens die ook cijns betaalden voor de naastgelegen stadgrond⁶⁵.

De beide gronden bleven daarna gemeenschappelijk in gebruik als huidenvetterij en dat bleef zo tot in de 19de eeuw toen de brouwerij Van Rooten er op gevestigd was (zie verder). Daarnaast was er in het noordelijke blok bij de Kookaard nog een kleine doorgang die aan het Sint-Jacobsgodshuis toebehoorde⁶⁶.

Het in cijns geven van zo'n gebied gebeurde niet zomaar lukraak. De bedragen waren perfect gecorreleerd aan de straatbreedtes van de percelen, bij zoverre zelfs dat de oude perceelsbreedten bijna foutloos kunnen afgeleid worden uit de cijnsbedragen⁶⁷. Per straat werd een vast cijnsstarief gebruikt dat uitgedrukt werd in zoveel of zoveel denier (penningen) per voet. Bij de relatief jonge cijnsen die, zoals hier het geval was, pas in het midden van de 14de eeuw gecreëerd werden, staan deze tarieven uitdrukkelijk vermeld in de eerste stadscijnsboeken, samen met de straatbreedtes in Gentse metselaarsvoet (voor praktisch gebruik gelijk te stellen aan 30cm).

Opvallend is wel dat het cijnsstarief dat aan deze Leieoever gehanteerd werd, erg laag was: bijna overal zes denier (penning) per voet⁶⁸. Aan de overzijde van de Leie, in de Waterwijk, waren de

laagste tarieven acht denier per voet. Meer dan waarschijnlijk had dit te maken met de minderwaardige, waterzieke staat van de gronden, samen met hun afgelegen ligging ten opzichte van het centrum.

De cijnsbedragen werden tot aan het einde van de 15de eeuw uitgedrukt in schellingen parisis en in denieren. Voor een goed begrip van hetgeen volgt, worden hier enkele gegevens omtrent de meest gebruikte oude muntheeden vermeld.

Twaalf denieren waren één schelling parisis waard. Later werd de Vlaamse groot gebruikt als muntheheid. Eén groot kwam overeen met 1 schelling parisis. De denier of penning werd een 12de deel van de groot. De Vlaamse schelling was gelijk aan 12 groten en de Vlaamse pond vertegenwoordigde 20 Vlaamse schellingen of 240 groten.

Een 14de-eeuwse urbanisatie in recordtempo

Het is zonder meer duidelijk dat ook de relatief late verkaveling en urbanisatie van het terrein terug te voeren was op de slechte staat ervan. Tot in de tijd van Jacob van Artevelde was er nog geen sprake van bebouwing in deze zone⁶⁹. Vermoedelijk werd het terrein gebruikt voor beweiding. De stadsbewoners hadden immers heel wat vee te verzorgen en te voeden in die tijd.

Er was wel al bewoning verder naar de Sleepstraat toe, voorbij de aftakking van de Kerkweg⁷⁰, en in de aan de andere zijde van het water binnen de Leiebocht gelegen Waterwijk, naderde de urbanisatie haar voltooiing⁷¹. Merkwaardig is wel dat de zone verkaveld werd in een periode waarin Gent een economische terugloop zou gekend hebben⁷². De Stad had toen immers een zeer zware financiële ondersteuning moeten geven aan Artevelde's politiek⁷³ en nauwelijks enkele jaren later kreeg de fameuze Zwarte Pest West Europa in haar greep (eerste en belangrijkste golf in 1349 - 1351).

De observaties omtrent de Gentse stedelijke verkavelingen ondersteunen dus de mening dat deze pestepisode weinig of geen weerslag kan gehad hebben in Gent⁷⁴.

De oudste⁷⁵ cijnzen in het bestudeerde gebied dateren uit 1347: *d'eerste paye anno XLVII*. De eerste cijnsbetalers waren Marie Wulvoets, Claeys van Lederne en Katelyne Loufs. Al bleef het daarna nog enkele jaren stil, kort daarop ging het zeer snel. Tussen 1352 en 1360 werden niet minder dan elf kavels in cijns gegeven. Daarmee was de 14de-eeuwse verkaveling voltooid.

In het noordelijke bouwblok bleef nog het stuk grond dat vermoedelijk voor de haven- of stapelactiviteit van de Kookgaard gebruikt werd, tot in 1617 onvercijsd. Verder werd alleen nog in 1442 een klein stukje oevergrond in het huidige Moestuinstraatje *toten brugskene* aan het Sint-Jacobsgodshuis gevoegd bij het aanpalende stadscijnsperceel (de cijns van 2 groot aangegeven in Tabel 1)⁷⁶.

In het begin was er blijkbaar hier en daar nog wel een probleem met toewijzing van de cijnzen. Zo nam Jan Scandelein in 1352 het terrein op de kadasterpercelen 2145 en 2146 in optie, maar om een of andere reden ging die vercijszing pas later door⁷⁷. In 1370 verkreeg Symoen van der Haghe een kleine cijns aan de Kookgaard, maar na 1375 verdween die al.

Wellicht had dat laatste te maken met de hevige ruzie onder huidenvetters waarin deze Symoen net in die periode betrokken was, zoals we verder zullen zien. Maar behoudens deze strubbelingen, was alles netjes geregeld. De perceelsindeling zoals die er toen moet uitgezien hebben, wordt, voor zover ze reconstrueerbaar is, weergegeven op een hypothetische kadasterkaart anno 1370 (zie afbeelding). De uiteindelijk negen cijnzen in het zuidelijke bouwblok en de zes cijnzen in het noordelijke blok bleven ongewijzigd tot in 1442.

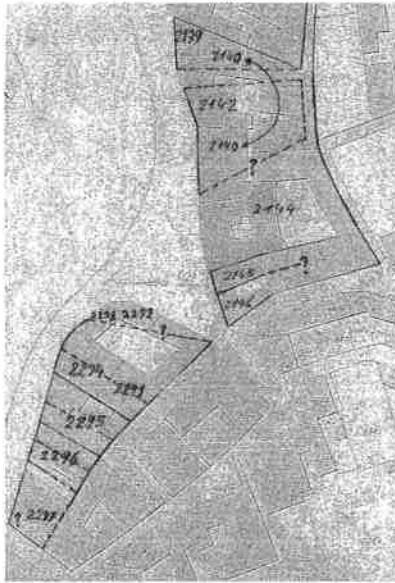
Hypothetische reconstructie kadaster anno 1370 van de bouwblokken (vergelijk tabel 1).

De oude Kerkweg (bovenaan) dwarste de open gebleven plek waar later het huis dHooghe (Van Crombrugghe's Genootschap) verrees en had een vertakking naar de Leiebocht toe. De open ruimte werd gereconstrueerd in de veronderstelling dat latere vercijszing zou gebeurd zijn aan het in deze buurt meest gebruikelijke tarief van 6 denier per voet. De 14de-eeuwse percelen van het zuidelijke bouwblok worden aangegeven samen met de twee percelen 2145 en 2146 in het noordelijke blok die aan de straatzijde tot op heden onveranderd bleven. De overige percelen zijn er niet exact reconstrueerbaar.

De perceelsbreedten werden overgenomen uit de 14de-eeuwse cijnsgegevens. De rooilijnen waren o.i. nog onveranderd, behalve van de percelen 2292 en 2293. Hetzelfde geldt voor de achtergrenzen aan de Oude Leie en het Sint-Jacobsmeerselken. Andere aflijningen en perceelsscheidingen zijn hypothetisch. Gestreepte lijnen stellen vermoedelijke perceelsgrenzen voor die in 1830 niet meer bestonden. De vraagtekens duiden op (van onder naar boven): de onzekere breedte van de cijnsgrond bij de brug van het godshuis, de rooilijnverlegging in 1827, de onbekende diepten van perceel 2145 en 2146 en het onzekere verloop van de grenzen van de open plek
(verzameling auteur)

Evolutie van cijnzen en perceelstructuur

De vorm en de grootte van de grondpercelen zijn letterlijk fundamenteel voor de bebouwing. Zoals hoger al geschetst werd, kunnen we de evolutie daarvan onafgebroken volgen via de studie van de cijnzen en die evolutie levert een idee op van hoe de bebouwing er vroeger was. De bedragen waren immers afhankelijk van de breedte van de percelen aan de straat. Afsplitsingen, samensmeltingen en andere veranderingen kunnen er uit afgeleid worden.

Hoewel bijzonder waardevol als historisch gegeven, blijft het erg abstract. Pas aan het einde van de 15de eeuw krijgen we systematische gegevens omtrent de bebouwing op de cijnspercelen voorgeschoteld.

Zuidelijk bouwblok

In het zuidelijke bouwblok bleven de 14de-eeuwse cijnzen vrij stabiel in de vorm die hierboven beschreven werd (zie tabel 1). En ook heden zijn ze nog goed herkenbaar op het kadasterplan en in de bebouwing. Alleen deden zich daar versmeltingen voor die resulteerden in de drie relatief grote eigendommen die het blok gedurende meerdere eeuwen typeerden. De perceeltjes van twee van deze drie waren al vanaf 1375 gegroepeerd in dezelfde handen⁷⁸ en voor de derde kwam de concentratie en samensmelting er in de 16de eeuw. Aangenomen mag worden dat deze concentraties te maken hadden met de huidenvetterijen die er gevestigd waren. Deze hadden immers buiten het woonhuis, terrein van doen voor hun looikuijen en hun werk- en stapelruimten.

Aan het einde van de 18de eeuw werd het dichtst bij de Groenbrugstraat gelegen perceel uitgebreid door overwerving van een gedeelte van de Oude Leie ter plaatse, dit ten behoeve van de brouwerij en mouterij Van Rooten. Weliswaar werden er bij de

opmaak van het eerste kadasterplan zeven kadasternummers aangemaakt maar ze hoorden tot de drie oude eenheden, elk met één eigenaar⁷⁹.

Aan het einde van de 19de eeuw werd er nog een flink stuk toegevoegd aan de vroegere eigendom van Rooten middels een rooilijnverlegging aan het begin van de Groenstraat (zie het kaderstuk 'Het brouwershuis Van Rooten en de huizen De Rudder'). Het middelste perceel bleef onveranderd tot op heden. Al in 1827 en veel later tijdens het Interbellum zou eerst een kleine uitbreiding en daarna een veel belangrijker opsplitsing en rooilijnverlegging het aanzien van het derde perceel totaal wijzigen (zie kader 'Een Interbellumensemble...').

Noordelijk bouwblok

Ook in het noordelijke bouwblok, dat op een kleine uitzondering na op stadsgrond gebouwd was⁸⁰, bleven belangrijke sporen over van de oorspronkelijke toestand. Twee cijnzen bleven zelfs onveranderd bestaan vanaf hun creatie in 1360 tot in de Franse tijd.

En tot op heden nog vallen ze precies samen elk met één kadasterperceel: nr. 2145d (Moestuinstraat 1) en nr. 2146f (Moestuinstraat nr. 5)⁸¹ (Tabel 1).

Daarnaast werd pas in 1617 de resterende open publieke plek aan de al lang ter ziele gegane Kookgaard in cijns gegeven en bebouwd. Anders was het gesteld verderop meer naar de Sleepstraat toe. Daar waren er in de vijftiger jaren van de 14de eeuw drie precies gelijke cijnzen van 18 schelling parisis gecreëerd geworden samen met een vierde cijns van 12 schelling parisis. Vermoedelijk had die voor de Middeleeuwen toch wel atypische gelijkmatigheid te maken met de eerder onaanzienlijke staat van het terrein en de eigendommen er op. Men heeft het geheel als het ware 'in één pennentrek' artificieel verdeeld⁸². Elders kon dat allicht moeilijk omdat de belanghebbenden zwaar doorwegende specifieke wensen hadden.

In 1442 werden de vier cijnzen helemaal hergeorganiseerd. Er kwam een heel grote cijns te voorschijn dat een huis betrof op de hoek van de open plek, naast een andere met een modale waarde en enkele erg onaanzienlijke cijnzen. Ook deze toestand bleef geen lang leven beschoren. In de loop van de 16de eeuw werden hieruit zeven vrij kleine cijnzen gevormd. Deze perceeltjes bleven, op twee samenvoegingen na (zie 'Evolutie van de aantallen huizen'), bestaan tot ze in de eerste helft van de 19de eeuw het slachtoffer worden van de ondernemingszin en de uitbreidingsdrift van de brouwersfamilie Van Schouwenberghe. Bij de opmaak van het eerste kadaster was het aantal percelen er gereduceerd tot drie⁸³. Een vergelijking tussen de kadasterkaarten opgemaakt omstreeks 1830 en 2000 leert ons dat de perceelsstructuur niet essentieel veranderde in de latere periode, net zomin als in de rest van het bouwblok. In die hedendaagse perceelsindeling is de 14de- tot 18de-eeuwse toestand evenwel niet meer herkenbaar⁸⁴.

Evolutie van de aantallen huizen

Al worden de huizen in de stadscijnsboeken pas vanaf 1495 gespecificeerd (zie kader 'Een *steenkin* en twee *steenen* in 1495'), ook voordien kunnen ze uit die bron min of meer afgeleid worden. In het stadsmilieu hadden in die vroege periode veruit de meeste stadscijnzen betrekking op gronden waarop per cijns telkens één huis gebouwd was⁸⁵. De aantallen huizen en eigenaars die in bepaalde jaren of periodes⁸⁶ goed telbaar of veronderstelbaar waren, worden voor beide bouwblokken samengevat in een tabelletje.

In het **zuidelijke huizenblok** tussen de Groenbrugstraat en de Moestuinstraat waren er in de eerste bouwfase vermoedelijk slechts twee à drie huizen aan de Nieuwe Leie gebouwd geworden, één op de kadasterpercelencluster 2291-2294, een tweede op 2295 en een derde op 2296/2297. In 1495 was er op de percelen 2296/2297 nog steeds maar één

Tabel 1. Percelen en evolutie van de stadscijnsbedragen

Kadasternr. (ca. 1830)	Breedte (14 ^{de} eeuw)	Cijnsbedragen			
		1370	1442	1582	1646-1800
2297-2296*	NT		48		48
2296	3,6	12	19	19	19
Idem	4,2	7			
2295	4,5	7.6	7.6	19.6	19.6
Idem	7,2	12	12		
2291-2294	5,4	9	9	31	31
Idem		(7)	2		
Idem	9,6	16 + 4	16 + 4		
2146	8,9	13.6	13.6	13.6	13.6
2145	5,4	9	9	9	9
2144*	NT		9		9
Idem	NT				24
2139-2142	18	18	17.6	4.6	4.6
Idem	11,4	18		7	7
idem	11,4	18		6	6
Idem	7,2	12	39.9	8.1	8.1
Idem			6.9	8.1	8.1
Idem			2	14.3	14.3
Idem			(2)	14.3	14.3
Idem			(4)		

Breedte: in meter van de percelen berekend uit de 14de-eeuwse opgaven van aantallen voet (30cm);

NT: niet toepasbaar of niet bekend; tussen haakjes: kortstondig begeven cijnzen; in vet en cursief: wijzigingen in de cijnsbedragen door samenvoeging, splitsing of uitwisseling met naburige cijnzen; in vetjes: nieuwe cijnzen of wijzigingen niet verklaarbaar door uitwisseling of samenvoeging; cijfers in de cijnsbedragen na een punt: denier (penning); andere cijnscijfers: schelling parisis = groot Vlaams.

Met asterisk: de cijnsgronden van het Sint-Jacobsgodshuis. De jaartallen daarvan zijn niet zoals aangegeven in de hoofding van de tabel, maar resp. 1477 en 1625.

Tabel 2. Aantallen huizen en huiseigenaars

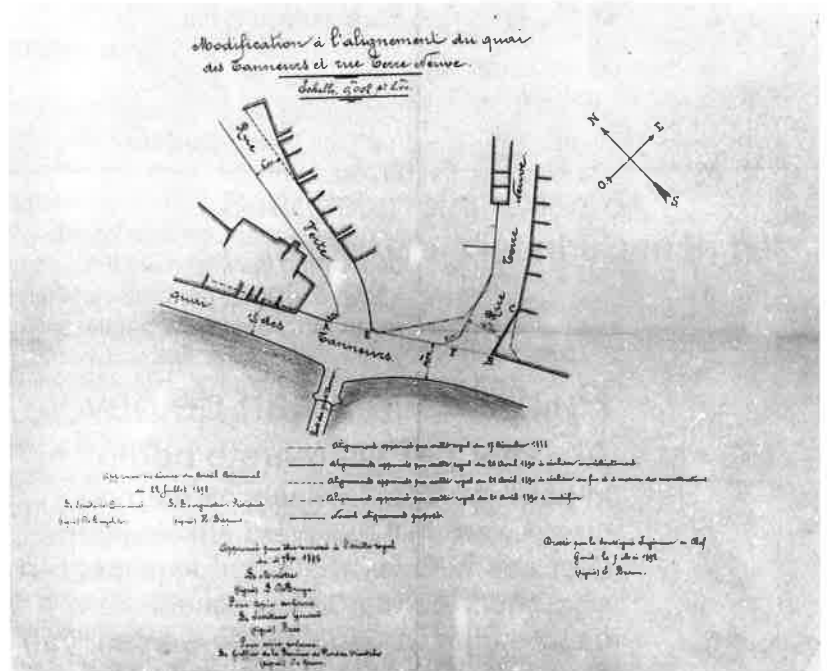
Jaar	Bron (SAG, rks en nr.)	Aantal huizen	Aantal eigenaars
1360 -1369	152 nr. 2	12 of 13	10
1495	152 nr. 8 en 9	9 + 2 afgebroken	10
1572	153/2 nr. 15	12 ⁸⁷	10
1672	153/2 nr. 56	13	7
1783-1788	153/1 nr. 201	14 ⁸⁸	10
1828-1829	DD nr. 17	9 + 4 bedrijfsgebouwen	6
2003	(visueel)	16 + 2 bedrijfsgebouwen	?

huis op stadscijnsgrond, maar er kan er een tweede geweest zijn op de naastgelegen cijnsgrond van het Sint-Jacobsgodshuis⁸⁹, die toen trouwens al minstens een halve eeuw door dezelfde families gebruikt werden. Op perceel 2295 werden er twee huisjes vermeld, terwijl er op de percelencluster 2291-2294 drie huizen geweest waren, waarvan twee afgebroken. In 1572 en in 1672 telde het zuidelijke bouwblok slechts drie huizen die elk één van de drie daarnet vermelde terreinen innamen⁹⁰.

Die toestand bleef in essentie ongewijzigd tot aan de opmaak van het eerste kadaster in 1828-1829. Wel was er in de ene eigendom een brouwerij naast het woonhuis, en waren er in de andere, naast het bestaande nog twee huizen en een achterbouw opgericht geworden. In de loop van de 19de eeuw kwam de heden nog bestaande toestand met vier huizen tot stand op het inmiddels uitgebreide perceel 2296/2297. Het éne huis op perceel 2295 bleef onveranderd, terwijl er op de inmiddels sterk gewijzigde percelen 2291-2294 in het Interbellum niet minder dan zes huizen opgericht werden⁹¹.

In het **noordelijke bouwblok** stonden er vooreerst de twee huizen op de twee cijnspercelen dicht bij het Sint-Jacobsgodshuis in de huidige Moestuinstraat. In 1672 was er slechts één huis en de bewoners ervan gebruikten het naastgelegen perceel waarschijnlijk voor hun bedrijfsdoeleinden. Joos dHooge bouwde één enkel groot huis toen hij in 1617 de open plek ernaast in cijns nam. Dit kunnen we afleiden uit het feit dat er op die plek in 1672 slechts één enkel (duur) huis bleek te staan. Volgens de gegevens in de opeenvolgende 14de - en 15de-eeuwse stadscijnsboeken waren er verder naar de Sleepstraat toe nog vier huizen. In 1495 werden er slechts twee huizen vermeld samen met twee in het steegje. Na de totale herschikking van de cijnsen, die pas in 1582 volledig was, kwamen er flink wat bij⁹². De huizenregistratie van 1672⁹³ gaf er hier negen aan. Enkele ervan waren in het Caussesteegje gelegen⁹⁴.

Aan het einde van de 18de eeuw was de toestand er niet noemenswaardig veranderd. Eén huis was bij de verbouwing tot het nog bestaande grote huis dHooghe, heden het Van Crombrugge's Genootschap (De Grote Avond), samen met de steeg van het godshuis opgenomen geworden bij het grote huis met 10560 groot (44 pond groot Vlaams) aan huisgeld. Verderop werden er vier kleine huisjes omgevormd tot drie, waarvan één middelgroot. Deze concentratiebeweging bleek in 1829, toen het nieuwe kadaster opgemaakt werd, nog verder doorgetrokken. De brouwerij Van Schouwenberghe had toen op één na alle huizen en huisjes voorbij het grote huis opgeslokt. In het hele blok werden er zeven gebouwpercelen aan de kaaizijde kadastraal geregistreerd. Ze hoorden toe aan slechts drie verschillende eigenaars⁹⁵. Heden zijn er nog steeds zeven gebouwen.

Rooilijnverlegging in 1893 aan het begin van de Groenstraat (nu Groenbrugstraat) en Nieuwland samen met de Huidenvetteskaai. Het zuidelijke bouwblok werd daarmee uitgebreid met een volledig huisperceel, waarop in 1899 de familie De Rudder het nu nog bestaande hoekhuis bouwde. De nieuwe rooilijn aan de Huidenvetteskaai (de gestreepte lijn: alignement à réaliser au fur et à mesure des reconstructions) werd op de hier aangegeven plaats gelukkig nooit uitgevoerd (wel een eind verder naar de Sleepstraat toe)
(verzameling SAG ref. G 471)

Evolutie van de bebouwing

In 'Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen'⁹⁶, wordt de veronderstelling geopperd dat de drie behouden 18de-eeuwse herenhuizen de oorspronkelijke bebouwing van de Huidevetterskaai uitmaken. Het zal voldoende duidelijk zijn dat dit geenszins het geval was.

De vroegste bebouwing was midden 14de-eeuws.

Hoe die er kan uitgezien hebben, valt nauwelijks te vatten. Gezien de lage waarde van de gronden en de bodemgesteldheid mogen we aannemen dat het houten en lemen bouwsels waren met strooien daken, enkele afdaken met eronder, ertussen of erachter ingegraven looikuipen.

Maar dat bleef zo niet. In 1495 krijgen we een heel accuraat overzicht van de bebouwing op de stadgrond, waaruit blijkt dat er toen al stenen huizen te vinden waren op die plek. Het kadertje 'Een *steenkin* en twee *steenen* in 1495' hierbij geeft een beeld van deze eind 15de-eeuwse bebouwing, exact in de bewoordingen zoals ze toen in het stadscijnsboek gekalligrafeerd werden. Alleen de (eventuele) bebouwing op de cijnsgrond van het Sint-Jacobsgodshuis ontbreekt.

Voor de verdere evolutie van de bebouwing verwijzen we naar de kaderstukken omtrent de verschillende huizen en huiscomplexen.

Bij enkelen van hen werd dat expliciet vermeld in de eerste stadscijnsboeken, maar ook voor de andere namen hebben we hieromtrent zekerheid.

Dit hebben we te danken aan een uitzonderlijk toeval waardoor, net na de periode dat het gebied verkaveld werd, een vermoedelijk volledige lijst met 75 namen van huidenvetters bewaard bleef⁹⁸.

Verschillende van die namen vinden we in de eerste stadscijnsboeken terug bij de cijnzen aan de Huidevettersbrug (zie tabel 3). Voorbij de Moestuinstaart echter, waar de percelen achteraan niet meer aan deze waterloop, maar aan het Sint-Jacobsmeerselken en -gracht grensden, vestigde er zich geen enkele⁹⁹.

Ook in latere tijd werden daar geen leerlooiersnamen teruggevonden. De onmiddellijke nabijheid van stromend water was voor deze beroepscategorie van essentieel belang.

Een aparte vermelding verdient Jan Wederic, die in 1360 de percelen 2296 en 2297 innam. Deze man, lid van de huidenvettersnering, werd in de cijnsboeken aangeduid als de *haermackere*, hetgeen er op duidt dat de leerlooiers in die tijd ook hun afvalproducten wisten te verwerken. Wat we ons echter moeten voorstellen bij dat 'haar maken' van Wederic, is niet zo meteen duidelijk.

Huidenvetterij aan de oever Al vanaf het allereerste begin

In het eerste stadscijnsboek dat opge maakt werd in 1337, werd enkele jaren later een nieuwe hoofding toegevoegd waaronder de hierboven beschreven nieuwe cijnzen opgenomen werden⁹⁷, en deze hoofding laat aan duidelijkheid niets te wensen over: *Bi der Hudevettersbrugge daer men de saute wegt*. En in elk geval waren sommige van de eerste cijnsbetalers bij de *Hudevettersbrugge* effectief huidenvetters.

Niet de minsten in de huidenvettersnering

Sommigen van de eerste huidenvetters waren belangrijke figuren. Jan Heynmans, die in de zestiger jaren van de 14de eeuw het perceel 2141¹⁰⁰ verwierf naast de Oude Leiearm en het Sint-Jacobsgodshuis, heden Moestuinstaart nr. 5, was meerdere malen deken van de huidenvettersnering, net als trouwens zijn voorganger Jan vander Vurst¹⁰¹, die als eerste het perceel ingenomen had. Jan Heynmans werd daarbij ook nog schepen van Gedele en viermaal

Tabel 3

Periode	Kadastraal perceel (sectie A)					
	2297-2296	2295	2291-2294	2146	2145	2144
1347-1399	Wederic de Voghel vanden Nieuwenhuus		Loufs Seghers vander Haghe de Witte	vander Vurst Heynmans Maes Milis Seghers		N.T.
1400-1449	vanden Nieuwenhuus	Wellins Uten Berghe				N.T.
1450-1499	vander Haghe	Bauwens	Borluut			N.T.
1500-1549	Scoenaert	Baud(w)ins	Borluut Petrins		Peterins	N.T.
1550-1599	vanden Heede Bauwens	vander Looven	Vander Vynct vander Beken* vander Looven vande Voorde	Bauwens	Danneels	N.T.
1600-1649	Bauwens	vander Looven de Cnuydt	van Hoorebeke	dHooghe	dHooghe	dHooghe
1650-1699	Bauwens	vander Looven	van Hoorebeke Marotte*		dHooghe	dHooghe
1700-1750	Bauwens van Daele	Bauwens	van Hoorebeke Doedens *De Bast* de Vliegheer*	dHooghe	dHooghe	dHooghe
1751-1776			De Vliegheer*			

Met asterisk: huurders; N.T.: niet van toepassing (het perceel was nog publieke ruimte). De namen en de periodes werden enigszins vereenvoudigd. De lang niet altijd eenvoudige differentiatie via de voornamen van de talrijke homoniemen (150 jaar Jan Bauwens!) werd achterwege gelaten.

schepen van de Keure. Hij werd als 'Heer' betiteld. Bekend is dat deze Heynmans in 1372 betrokken werd in een felle ruzie binnen het huidenvettersambacht¹⁰². Zijn zoon Jacob verwondde daarbij Symoen vander Haghe, wellicht de persoon die kortstondig (1370 - voor 1382) een cijns verwierf op de gronden van de Kookaard¹⁰³. Het had heel wat voeten in de aarde vooraleer de zaak middels het gebruikelijke opleggen van pelgrimstochten opgelost kon worden.

Zoals al eerder bleek uit de studie van de stadscijnzen in de Waterwijk¹⁰⁴, was het zeker geen toevalligheid dat de grond aan dergelijke figuren in cijns gegeven werd. De nieuw verkavelde percelen kwamen vooral in handen van personen die gelieerd

waren met het stadsbestuur of die er zaken mee deden. Zo behoorde Jan Scandelein, die in 1352 op het punt stond meer dan de helft van het noordelijke blok in te nemen, tot een familie die tal van loodgieterijwerken uitvoerde aan de stadsgebouwen. Hij zelf was datzelfde jaar trouwens in stadsdienst actief¹⁰⁵. Jan de Visch, evenmin leerlooier, maar toch eerste cijnsnemer op typische huidenvetterspercelen, zal ook wel een goede bekende geweest zijn. We vinden hem terug in de volgende vermelding bij de stadswerken in 1363-136¹⁰⁶: *an scepenen huus van der Kuere ende daer Jan de Visch in woent*. Dit waren echter slechts overgangfiguren. Al na korte tijd kwamen hun eigendommen in andere handen.

Bedrijfsterreinen aan de stadsrand en woonhuizen in het centrum?

Alhoewel volgens het klassieke beeld in het middeleeuwse ambachtswezen woon- en werkruimten nauwelijks van elkaar gescheiden waren, lijkt het toch waarschijnlijk dat zulks bij de huidenvetters niet de algemene regel was. Alhoewel deze lui allicht stank en vuil meer dan gewoon waren, lijkt het toch weinig waarschijnlijk dat heren zoals hierboven beschreven, gingen wonen op de zowat laagst geprijsde gronden van de hele stad. Er moeten meerdere huidenvetters geweest zijn die de gronden aan de Leieoever en bij het Huidevetterken alleen maar

als vestiging voor hun natte en stinkende bedrijf aanwendden en die elders veel waardevoller huizen bezaten die ze vermoedelijk als woning en handelsvestiging gebruikten.

In het geval van de hierboven beschreven Heynmans kan er hieromtrent geen twijfel bestaan. Deze figuur was in dezelfde periode immers eigenaar en naar alle waarschijnlijkheid ook bewoner van het steen De Spiegel aan het huidige Gouden-Leeuwplein in volle stadscentrum.

We kunnen ons ter plaatse zelfs nu nog een voorstelling vormen van hoe indrukwekkend het huis er ten tijde van Heynmans uit zag. Aan de Leie was er wellicht een familied gevestigd, en misschien bezat de man of zijn familie ook nog elders huidenvetterijen. Zijn opposant Symoen vander Haghe had een woonhuis aan de Huidevettershoek¹⁰⁷. Jan vander Vurst bezat wellicht al een huidenvetterij bij zijn woning aan de Krommen Es (zie inleiding) vooraleer hij een bedrijf in ons gebied ging oprichten.

Maar toch waren dat waarschijnlijk slechts uitzonderlijke situaties, voorbehouden voor de allerrijksten, en woonden ook zeer goegede huidenvetters meestal bij hun bedrijf. Jan Wederic, die ook als *Der* (d'Heer) betiteld werd, en Willem de Witte, waren bij hun huidenvetterijen aan de Leieoever gevestigd¹⁰⁸. Zeker in latere tijden was dat algemeen. Dit kunnen we afleiden uit een lijst die in 1578 opgemaakt werd van de ongeveer 500 rijkste Gentenaren die (verplicht) bijdroegen tot de bouw van de stadsversterkingen aan het begin van het calvinistische bewind. André Despretz slaagde er destijds in niet minder dan zes huidenvetters onder hen te identificeren¹⁰⁹. Van vijf, waaronder de deken Michiel van Haute d'Oude en Thomaes d'Hooghe, kon ook de woonplaats achterhaald worden en alle vijf waren ze gesitueerd aan het Huidevetterken of aan de 'oostzijde' van de Sleepstraat.

Rijk? Jazeker

Het relatief hoog aantal leerlooiers in de toenmalige Gentse 'Top 500' illustreert beter dan wat ook de

rijkdom van deze beroeps-categorie. Ter vergelijking: van de zoveel talrijker leden van de bouwvakningen, figureerden er slechts twee op die lijst¹¹⁰.

De rijkdom van de 16de-eeuwse huidenvetters en de vertaling daarvan in deelname aan de politieke macht werden door Johan Dambruyne stevig in de cijfers gezet en in de grote context van het Gentse ambachtswezen geïnterpreteerd¹¹¹.

Uit die tijd bleef een gegevensbestand bewaard dat in dezelfde richting wijst en dat we precies kunnen lokaliseren. Het betreft hier de registraties van een huizenbelasting uit 1571-1572, die toelaten een berekening te maken van hetgeen men in huidige termen het 'kadastraal inkomen' van een aantal huidenvetterijen kan noemen. Aan het Huidevetterken werden er toen acht huizen belast die, heel ongewoon, allen door de eigenaars bewoond werden¹¹². Hun gemiddelde waarde lag in de hogere categorie en was vergelijkbaar met deze van de huizen aan de Steendam, de Kraanlei of de Sint-Jacobs-nieuwstraat. In het stadsdeel dat ons hier interesseert was alleen het Sluizeken bezet met nog iets duurder eigendommen. De situatie aan de Achterleie was minder eenvormig. Hier behoorde het gemiddelde inkomen van de belaste huizen tot de middenmoot. Maar dit gegeven werd sterk beïnvloed door het feit dat er hier heel wat kleine huisjes waren. De enige eigendom die toen als huidenvetterij aangegeven werd, behoorde met zijn 1920 groot op de percelen 2297 - 2298¹¹³ tot de duurste categorie¹¹⁴. De waarde ervan was hoger dan de gemiddelde waarde van de huizen aan de Vrijdagmarkt.

Nog duidelijker werd de situatie net een eeuw later, toen in 1672 de eerste algemene stedelijke *prijzije* een beeld gaf van de geschatte inkomenswaarde van alle Gentse gebouwen in privé-eigendom¹¹⁵. Hier was de dichotomie tussen de hoogwaardige huidenvetterijen en de laagwaardige huisjes verderop naar de Sleepstraat toe, nog sterker. De eerste werden op 8160 groot (Augustijn Bauwens), 4320 groot

(Wed. Olivier vander Looven), 9600 groot (wed. Pieter van Hoorebeke, huurder Guillaume Marotte, eveneens huidenvetter) en 10560 groot (wed. Joos d'Hooghe) getaxeerd, terwijl de andere op amper 960, 1200, 1440, 1680 (2x), 2400 (2x) en 2880 groot geschat werden. Al deze kleine huisjes, op twee na, waren overigens eigendom van de weduwe d'Hooghe. Bedragen boven 30 pond (7200 groot) behoorden tot de hoogste categorie.

Dat tenminste sommige huidenvetters werkelijk heel rijk konden zijn, zal in de beschrijving van de familie d'Hooghe die hierna aan bod komt, nog veel kleurrijker en veel uitgebreider geïllustreerd worden.

Aandeel in de Gentse huidenvetterij

In tabel 3 hierbij wordt een overzicht gegeven van de leerlooiers-aanwezigheid op onze percelen. Behalve voor wat de 14de en de 16de eeuw betreft, en enkele toevallige expliciete vermeldingen daarbuiten, is de toeschrijving van huidenvetterij louter op de bekende namen uit het ambacht gebaseerd (zie 'Het blijft in de familie' in bijgaand artikel). Een onbekend aantal van de hier vermelde personen was wellicht niet als huidenvetter actief op de aangeduide percelen, of verhuurde ze aan andere leerlooiers. Anderzijds verhuurden hier niet vermelde eigenaars met andere beroepen de terreinen voor leerlooierij.

De eerder geciteerde 14de-eeuwse lijst met 75 namen van neringleden zou ons kunnen toelaten het aandeel van het hier bestudeerde gebied in de stedelijke leerlooierij uit die periode min of meer te schatten. Een probleem is evenwel dat de lijst meer dan waarschijnlijk niet alleen namen van meesters, maar ook van gezellen bevat. Deze laatsten waren goed opgeleide arbeiders die geen zelfstandig bedrijf bezaten (zie 'meesters, leerlingen, knechten en *gheemployeerden*' in het bijgaande artikel). We mogen echter aannemen dat het aandeel van de

bedrijven aan onze Leieoever niet bijster groot was.

Dooreen genomen waren er toen slechts drie huidenvetterijen actief op de beschreven terreinen. Hier moet wel aan toegevoegd worden dat de voor huidenvetterij geschikte perceeltjes aan de tegenwoordige Huidevetterskaai slechts een onderdeel vormden van een veel groter gebied dat zich noordwaarts langs het Huidevetterken en de Sleepstraat uitstreekte en vermoedelijk ook langs het huidige Nieuwland.

Hoeveel er daar functioneerden, is niet bekend. En verder waren er, zoals in de inleiding al aangehaald, ook elders in de stad leerlooierijen.

Omtrent het aantal zelfstandige leerlooiers (meesters) in de tweede helft van de 15de eeuw zijn we beter ingelicht (zie 'Een onwelriekende berekening' in het bijgaande artikel). In de zeventiger jaren van die eeuw waren er waarschijnlijk een kleine zestig bedrijven actief. We kunnen het aandeel van 'onze' huidenvetterijen schatten op 5 tot 10% van het totaal.

In de daarop volgende eeuw zal dat niet veel anders geweest zijn. Alles wijst er echter op dat de tegenwoordige Huidevetterskaai vooral in de 17de eeuw belangrijk werd voor het ambacht. Ook toen figureerden er meestal slechts vier van die namen tegelijkertijd op de ter zake relevante cijnslijsten, maar alle percelen die voor de leerlooierij in aanmerking kwamen, waren ingenomen. Boven-dien moeten die luttele namen tegenover de totale aantallen neringleden gesteld worden, aantallen die toen al fel geslonken waren.

Er kan geen twijfel over bestaan dat de eigenaars die toen hun métier uitoefenden op de plek die ter studie ligt, de dHooges, van Hoorebekes, de Cnuydts, vander Loovens (zie tabel 3), doorwogen in de nering. Dit kan nauwelijks beter geïllustreerd worden dan met een afbeelding van de handtekens onder een jaarrekening opgemaakt in 1628 bij het ledigen van de *bussche* met het bezit aan

kontakten van het ambacht (zie afbeelding in bijgaand artikel)¹¹⁶. We herkennen er naast de handtekening van de gezworene Joos dHooghe, nog een Thomaes dHooghe, twee vander Loovens, één de Knuudt, niet minder dan vier van Hoorebekes. Men mag schatten dat het aandeel van 'onze' bedrijven steeg tot meer dan 10% in de 17de en tot maximaal 22% in de eerste helft van de 18de eeuw¹¹⁷. Ook de capaciteit van de bedrijven lag in dezelfde grootteorde¹¹⁸.

De huidenvettersfamilie dHooghe

De huidenvettersroots van de even beroemde als beruchte Lieven Bauwens zijn welbekend in Gent. Hoewel we mogen aannemen dat hij en de familie(s) met die naam die we kennen aan de Leieoever, wel gemeenschappelijke voorouders zullen gehad hebben, is ons geen concreet familieverband bekend.

Mede daarom wordt hierna geen aandacht besteed aan de Bauwens', en dit ondanks het feit dat zij veruit het langst in ons gebied aanwezig bleven - ruim 300 jaar lang - onder andere in de grote leerlooierij van vader Bauwens binnen het gewezen kloostercomplex van de Dominikanessen op het nabijgelegen Nieuwland.

De tweede en voornaamste reden waarom deze familie hier amper aan bod komt, is dat we, voor wat de Huidevetterskaai betreft, veel beter gedocumenteerd zijn omtrent de dHooghes. Onder de huiseigenaars-huidenvetters aan onze Leieoever waren het vooral de leden van de familie dHooghe die zowat alles overheersten vanaf de aanvang van de 17de tot na het eerste kwart van de 18de eeuw¹¹⁹. Ze waren zeker niet minder belangrijk dan de Bauwens. De dHooghes zijn te Gent in mannelijke en naamgevende lijn het langst van al actief geweest in de leerlooierij. Al in de 14de eeuw vinden we er twee vermeld op de neringlijst, en nog in het eerste kwart van de 18de eeuw was Jacques dHooghe fs. Joos meermaals gezworene van de huidenvettersnering¹²⁰. Vooral in de 16de, 17de en vroege 18de eeuw bleven spruiten uit deze familie hoge toppen scheren in het ambacht¹²¹.

Hun aanwezigheid aan onze Leieoever verliep min of meer parallel daaraan. Hoewel hun naam er pas in 1604 opduikt, wanneer Joos dHooghe fs. Lievens er eigenaar werd van de percelen 2146 en 2145 (Moestuinstraat 1 en 3-5), had de familie er wellicht al veel eerder mee te maken.

Een Pieter de Hoghe huwde namelijk een kleindochter van de huidenvetter Jan Heynmans, die in 1370 cijns betaalde voor het perceel 2146. Hoe dan ook, in 1604 begon een verhaal dat zou resulteren in de verwerving van bijna het hele noordelijke bouwblok. Het zou pas eindigen in 1776 - 1777 toen de grote familie-eigendom na de dood van de priester Michiel Jacobus dHooghe verkocht werd en uiteenviel.

De Joos dHooghe fs. Lieven, met wie het aan het begin van de 17de eeuw aan de Leie feitelijk begon, moet een ondernemend man geweest zijn. In 1617 verwierf hij naast zijn huis en bedrijf, zoals hoger al uit de doeken gedaan (zie: 'Evolutie van cijnsen en perceelsstructuur'), het laatste overblijfsel van de Kookaard, de open plek op perceel 2144. Hij huurde het Sint-Jacobsmeerselken en hij verkreeg ook een kleine nieuwe cijns¹²² van het Sint-Jacobsgodshuis voor *een plaetseken daer een aysement (gemak) up staet*. Dat was gelegen *achter zijn' huuzen staende* (op de) *AchterLeye up den houc van* (het) *dammeken gaende naar Sente-Jacopsmeerselken*. En zijn geld was nog niet op: hij kon het zich permitteren renten¹²³ te kopen.

Hierna worden enkele opvallende karakteristieken en episodes uit de familiegeschiedenis belicht. We beperken ons hierbij tot hetgeen zich aan onze Leieoever afspeelde.

dHooghe x dHooghe: huidenvettersendogamie

In het bijgaande artikel (zie bvb. 'Het blijft in de familie') wordt geïllustreerd hoe de huidenvetters een familiaal erg gesloten beroepsgroep vormden. Huidenvettersdochters huwden huidenvetterszonen als het maar

enigszins kon. Van die beroepsgebonden endogamie, zoals het fenomeen in de sociologie heet, geeft de familie dHooghe een perfect beeld. Telkens opnieuw verschijnen dezelfde familienamen in allerhande combinaties in de archiefpapieren omtrent de dHooghes. Daarbij is het opvallend dat het vooral namen uit het neringbestuur zijn die als schoonvaders, schoonzonen en schoondochters opduiken. En dat waren (bijna) telkens dezelfde.

Hoewel het voor de gemiddelde (haastige) lezer vrijwel onmogelijk is er niet in te verdwalen, wagen we ons toch aan een paar voorbeelden.

Halverwege de 17de eeuw was Joos dHooghe fs. Joos gehuwd met Lievijne van Hoorebeke. Zijn zus Barbara had Pieter van Hoorebeke als man en zijn twee andere zussen Lysbette en Jacqueline waren gehuwd met Michiel en Jacques vanden Haute¹²⁴. Bijna overbodig hierbij te vertellen dat ook de van Hoorebekes en vanden Hautes toen mede aan de top stonden van het ambacht. Het lijkt nog het meest op een clan.

En dat bleef niet beperkt tot die ene generatie. Vijftig jaar later, in 1690, werd als aanhef van een verdeling van een erfenis¹²⁵ het volgende familietafereeltje geschetst: *Alsoo tusschen Sr. Pieter vanden Haute fs. Sr. Thomaes als in huwelijck hebbende Jo.w Joanne Marguerite vanden Haute, te voorent Weduwe van Sr. Jacques dHooghe fs. Pieters d'aude ter eender (zijde) ende Sr. Jacques dHooghe fs. Pieters de jonghe... ende Jacques dHooghe fs. Joos in huwelijck hebbende Jo.w Marie Franchoise dHooghe fa. Pieter de jonghe voornompt (ter andere zijde), als hoors (erfgenamen) vanden voornomden Sr. Jacques dHooghe fs. Pieters d'aude...* Voegen we hier aan toe dat de moeder van Jacques dHooghe fs. Joos de al eerder vermelde Lievijne van Hoorebeke was, en dat de naam van de moeder van Marie-Franchoise weliswaar Joanne vande Voorde was (ook een huidenvettersdochter¹²⁶), maar dat haar stiefvader Pieter vanden Haute heette. En de moeder van

Joanne van de Voorde, dat was een zekere Cathelijne dHooghe ... En alsof het zo nog niet ingewikkeld genoeg was, hadden die huidenvettersfamilies dan nog de manie om hun kinderen generaties lang dezelfde voornamen te geven. Geraak maar eens wijs uit al die Joos, Jacques en Pieters.

Een waarlijk groot fortuin ...

Diende hierboven nog de vraag gesteld te worden of de huidenvetters al of niet rijk waren (zie onder de titel 'Rijk? Jazeker'), dan was er echt geen vraagteken van doen wanneer het ging om de familie dHooghe aan het begin van de 18de eeuw.

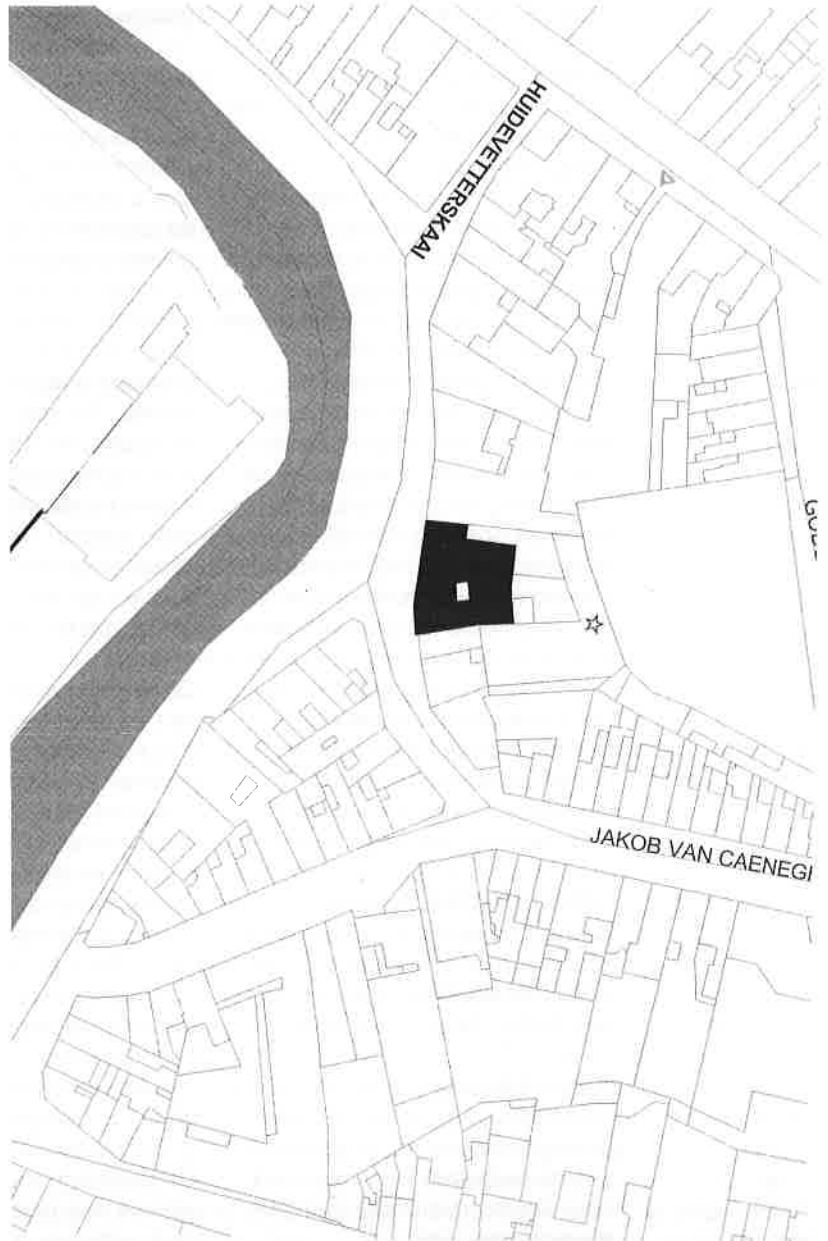
De volumineuze bundels beschrijvingen van het familiebezit van het echtpaar Jacques dHooghe en Marie Franchoise dHooghe (zie hierboven) opgemaakt na de dood van deze laatste in 1709 vormen hiervan een onbetwistbare getuigenis¹²⁷. De waarde van het totale *ghereede* (niet in gronden of huizen belegde) fortuin van het koppel en hun minderjarige kinderen, na aftrek van de luttele passiva, werd geschat op bijna 10.000 pond Vlaams (2.380.940 groot) in *courant* geld¹²⁸. En daar was het imposante bezit aan landbouwgronden en stadshuizen (zie hieronder) dus nog niet eens bij gerekend.

Het lijkt erg veel en dat was het ook. De meest zinvolle manier om dat bedrag in zijn historische context te plaatsen, en zeker de minst gecontesteerde, is het te vergelijken met de toenmalige lonen. Vooral de goed gedocumenteerde metselaarslonen zijn daartoe uitstekend geschikt. Hieruit mag blijken dat die som equivalent was aan bijna 50.000 zomerdaglonen (48 groot - zonder bier) van een metselaar, een vakman in loondienst (knecht) of het dubbele daarvan voor een metselaarsdiender (24 groot) uit die tijd¹²⁹. Nog eventjes op dezelfde manier doorrekenend, komen we aan bijna 200 jaar werk voor de vakman en weeral het dubbele daarvan voor zijn helper. Niettegenstaande de leerlooierij in die tijd allesbehalve expansief was (zie in het bijgaande artikel

'Lamentaties in cijfers'), en Vlaanderen verwickeld was in de Spaanse Successieoorlog, hadden de dHooghes blijkbaar uitstekende zaken gedaan. We kunnen dat nog het beste nagaan aan de hand van hun bezit aan landerijen. Ze vertrokken weliswaar niet van zero, maar wat ze er zelf aan toevoegden, mag bepaald indrukwekkend genoemd worden. Marie Franchoise had 26 *partijen van lande*, waaronder *behuysde hofsteden*, van haar vaderlijke zijde geërfd en 24 idem dito van haar moederlijke zijde met daarbij nog 5 bezette renten. Hoeveel grondbezit Jacques geërfd had, komen we niet te weten. Maar zoals het in een goed gearrangeerd rijk huwelijk uit die tijd betaamt, waren de echtelieden wat dat betreft waarschijnlijk wel aan mekaar gewaagd. Het echtpaar had daarbij zelf zo maar eventjes 167 op telkens verschillende plaatsen in Oost-Vlaanderen gelegen *gronden van ervve* (landbouwgronden) en 10 bezette renten *binnen huwelycke gheconquesteert*. Daarbij kwamen nog 14 huizen, waarvan er zeven in het noordelijk bouwblok aan de Leie gesitueerd waren. Net als de gronden waren die meestal geheel, soms slechts deels hun eigendom.

Typisch voor de tijd was dat het koppel schuldeiser was van zeer grote sommen voor achterstallende betalingen allerhande. Zo waren er 118 schuldenaars die samen 257.040 groot op hun kerfstok hadden. Minder gunstig waren 336.060 groot die *voor quaet* (oninbaar) *gherekent* werden. Wel inbaar waren allicht de 218.064 groot die de dHooghes nog te goed hadden *spruyttende uyt de leveringhe van leder*. Ver strekte hun handel zich evenwel niet uit, want de verste schuldenaars woonden in Zelzate en Oudenaarde. Bij dat kapittel waren 65.750 groot begrepen die Jacques, als *afgheghaene gezwo-rene* (gezworene in het voorbije jaar), nog te goed had van de huidenvettersnering.

Gezien hun gronden en huizen niet geschat werden en niet vervat waren in de hoger opgesomde bedragen, mogen we wel zeggen

Perceelsconfiguratie anno 2000. Met in zwart: het als monument beschermde viervleugelig huis dHooghe. Het sterretje geeft de locatie aan van de in 2001-2002 gerestaureerde industriële achterbouw van de suikerraffinaderij Gillis. De naam Huidenvetterskaai is aangebracht op het straatgedeelte dat vroeger Leysteghe genoemd werd. Verder is nog zichtbaar: een rest van de Kerkweg, later Caussesteeg, uitgevend op de Sleepstraat (pijl-tje).

(verzameling auteur)

dat de dHooghes echt niet wisten hoe rijk ze waren. En zij waren daarin niet atypisch voor het ambacht. Zowel voor hen als na hen was het trouwens niet anders.

Voor wat dat betreft zijn we bijzonder goed gedocumenteerd door de studies van Dambruyne over de situatie in de 16de eeuw. De erfgenamen van Lieven van Tessele, bijvoorbeeld, die toen (onder andere) in de huidenvetterij actief waren, bezaten in 1571-1572 het tweede grootste Gentse onroerende fortuin (max. 2.100.000 groot)¹³⁰. Al in de 14de eeuw behoorden sommige huidenvetters tot de meest gefortuneerde in de stad. Hoewel we geen gegevens hebben omtrent het fortuin van de al eerder besproken Jan Heynmans, laat zijn huis De Spiegel aan het Gouden-Leeuwplein daaromtrent weinig twijfel over. Niet minder zeker is het dat enkele van de grootste Gentse fortuinen ook nog veel later bij huidenvetters te vinden waren. Het kan geen toeval geweest zijn dat de ondernemende en kapitaalkrachtige 18de-eeuwse pachters van de Gentse fiscale octrooien, waaronder de in die tijd erg omstreden J.B. Van Goethem, vooral uit het huidenvettersmilieu stamden¹³¹. Deze belastingpachters dienden hoge bedragen voor te schieten aan de stad om deze vervolgens, liefst met een behoorlijke winst, of, als het even kon, ook met een onbehoorlijke winst, terug te verdienen via een zo efficiënt mogelijke inning.

Twee onderdelen uit deze opmerkelijke beschrijving en *prijzije* dHooghe-dHooghe, de inboedel van de huidenvetterij en van het huis, worden hieronder met 21ste-eeuwse ogen bekeken.

... in looikuipen

De huidenvetterij dHooghe was in 1709 blijikbaar in volle werking. Zo is er in de beschrijving van de familiebezittingen sprake van een nieuwe *vetterije* en waren er zelfs enkele kuipen bij collega's - familieleden gevuld met huiden van het echtpaar. De opsomming die toen gemaakt werd, geeft een zeer volledig beeld van hetgeen er toen aanwezig kon zijn op zo'n

bedrijf. Op de oude vetterij waren er 19 looikuipen geïnstalleerd en de nieuwe telde er zes. Of deze laatste ergens afzonderlijk gelegen was, weten we niet. Gezien de afmetingen van dergelijke kuipen (zie 'Looitechniek' in bijgaand artikel), mogen we aannemen dat de vetterij de hele strook gelegen achter de huizen van de dHooghes, van aan het godshuis tot aan het Caussesteegje, kan ingenomen hebben.

Er waren toen, net als vroeger allicht ook het geval was, grote en kleine bedrijven. De spreiding van de capaciteiten ging van het enkele tot het meer dan twintigvoudige.

De vetterij dHooghe-dHooghe behoorde onbetwistbaar tot de grootste categorie. Dit kunnen we afleiden uit de bewaarde lijsten van per schip aangevoerde looischorsen uit 1713. Maar alhoewel Jacques dHooghe fs. Joos toen de derde grootste afnemer van schors was, kon zijn bedrijf toch niet tippen aan het eerste dat er bijna driemaal zoveel afnam¹³².

Op enkele na, waren de kuipen van de dHooghes allemaal gevuld met huiden en vellen (omtrent het onderscheid tussen die twee: zie in het artikel omtrent het ambachtsleven 'Vetten, looien, touwen en ploten'). Zonder meer indrukwekkend is de opsomming van de geschatte waarde van al die stukken in diverse stadia van bewerking in de 27 gevulde kuipen op de oude en de nieuwe vetterij en elders. De waarde van hun inhoud varieerde van bijna 50 pond (11.380 groot) tot meer dan 330 pond (80.080 groot).

De geschatte prijs van een huid of vel kon naargelang de afmetingen, de kwaliteit en het stadium van bewerking variëren van 150 tot bijna 600 groot. Dat was de *uytterste weerde*, zo verklaarde de *haudere* (de echtgenoot die de goederen moest delen met zijn kinderen). *Ende in cas iemant die wilde aenveerden en goet doen* (voor betalen) dan zou hij *die van minder somme ... abandonneren*, zo werd er bijgeschreven.

Alles samen zat er in 1710 voor niet minder dan 1.001.824 groot in

de kuipen (gemiddeld 37.105 groot per kuip) van het echtpaar dHooghe-dHooghe. Wanneer we dit vergelijken met het bedrag van het totale roerende (min de huizen) familiebezit, dan blijkt hieruit zonneklaar dat een groot gedeelte van het fortuin van een leerlooier in zijn kuipen zat. Het lange looiproces was er oorzaak van dat het bedrijf veel kapitaal vereiste. Al de tijd immers dat het looien doorging kon het dure product niet verkocht worden. Een beginner diende bij wijze van spreken een jaartje te wachten (zie 'Looitechniek') vooraleer hij iets kon opstrijken van zijn ingebrachte kapitaal. Een huidenvetter was dus bijna per definitie rijk... indien niet in contanten of andere eigendomstitels, dan zeker in huiden. In het geval van de dHooghes was er overigens allerhande bezit. Denken we maar aan hun vele huizen en nog veel talrijker gronden.

Het is niet mogelijk in dit bestek de volledige beschrijving te geven van de inhoud van de kuipen. Enkele *Items* mogen volstaan:
- *De cuype nr°. 3 is idel (leeg); dan in nr°. 4 sijn 150 hueverleers huyden ende 40 peerden van de tweede schorsse, bedraeghende 170 pond Vlaams*
- *Nr°. 5 is idel; dan in nr° 6 syn 60 swaere Irsche ende 20 peerden volvet, t' saemen beloopende 280 pond Vlaams*
- *Item noch aldaer in eene cuype 50 verssche ende wat Irsche daer onder, ende 12 peerden, al volvet, beloopende tot 153 pond Vlaams.*

De inhoud van de looikuipen bestond uit koeienhuiden en kalfvellen en heel wat *peerden*(huiden). Er waren *versche* en *Irsche* huiden. Deze laatste betroffen vermoedelijk gedroogde en/of gezouten uit Ierland of Amerika ingevoerde huiden en ze werden meest als *swaer* getypeerd en hoog in waarde geschat. Zowel de eerste als de tweede categorie kon *volvet* zijn, maar er lagen ook huiden en vellen van de *eerste* en van de *tweede schorsse* te looien in de kuipen. De schorslagen dienden één of tweemaal vernieuwd te worden en dat was bepalend voor het bewerkingsstadium. Er waren

solleder huyden en heuverleders huiden en vellen: voor zoolleer en overleer. Onverkocht droog leder was er ook nog, maar te oordelen naar de waarde daarvan (34.518 groot) kon dat niet meer dan de inhoud van één enkele kuip zijn. En tenslotte bleek er voor 6000 groot haar gestockeerd te zijn.

Vergeleken bij dat alles was de rest van de huidenvetterij niet veel waard. De kuipen werden niet apart gerekend. Het gereedschap en de zakken waarin de productie verpakt werd, werden op amper 6800 groot geschat. Wel dient hierbij nog geteld te worden een *schaele, effenaer ende ghewighen* die in de *saele* naast het *contoir* (kantoor) opgesteld stond. Dat beroepshalve erg belangrijke instrument was 2680 groot waard.

Een volgepropt huidenvettershuis anno 1710

Het is nauwelijks voorstelbaar wat er in 1710 allemaal binnen stak in de woning van het echtpaar dHooghe-dHooghe, het *schoon huys*, zoals ze het toen noemden¹³³.

De meubelen, versieringen en niet eetbare voorraden werden op 180.509 groot Vlaams geprezen, met daarbij nog de apart geschatte juwelen (24.733), de huiselijke voorraad aan bier, boter, brandhout, en, last but not least, het ongelooflijk dure kantwerk. Aan *diversche spellewerck en canten* was er voor zo maar eventjes 170 pond (40.800 groot) in huis. Alleen al om dat te verdienen, zou een vakmanmetselaar bijna twee jaar mogen werken. Die hele huisinboedel vertegenwoordigde met zijn 1039 pond (249.360 groot) bijna één tiende van het totale *ghereede* fortuin¹³⁴. Toch nog altijd goed voor 20,5 jaar werken voor een metselaar, of 41 jaar voor een diender.

De beschrijving van de inboedel in ongeveer 200 meestal dan nog samengevoegde *items* neemt 17 bladzijden in beslag. Zoals vrijwel altijd in dergelijke opsommingen vallen de grote hoeveelheden lijnwaad op samen met het enorme belang dat aan slaapcomfort gehecht werd. Vier

bedden waren samen 14.940 groot waard, ruim meer dan het jaarinkomen van onze metselaar (12.096 groot).

Dit geeft te denken wat het betekende als in de begijnhoven de regel gold dat 'het beste bed' van een gestorven begijntje toekwam aan de grootjuffrouw. De *slaeplaekens, servietten, ammelaekens* (tafellakens) waren samen met nog een *dousain dwaelen*, 15 *paer flewijnen*, 34 *flewijntjens van neckencuskens*, een *wit behansel van een ledicant*, 11 *pinoirs*, 7 *paer angangeanten* (?) goed voor niet minder dan 32.919 groot. Daar mocht een diender meer dan vijf jaar voor werken. In die periode werden er te Gent trouwens heel wat huizen verkocht voor minder geld¹³⁵.

In tegenstelling tot hetgeen zeker in de 17de eeuw in de meeste woningen het geval was, waren de bedden echter niet de enige dure stukken bij de dHooghes. In de *voorsalette* hingen er vijf tapijten *met de rabatten* die samen op 4800 groot geschat werden. Er was een *scribaene* (schrijfpupiter) *met daerop staende een cleijn cappelle* (3840 groot), een spiegel (1440 groot), *twee lighstoelen met ses ghesteken stoelen en twee tamboerinnen met een kerckstoelken en een sitkussen* (1020 groot) en twee behoorlijk dure schilderijen (2880 groot)¹³⁶. In de *achtersalette* pronkte er een gelijkaardig maar nog groter ensemble: *vier stucken tapijt met de pennanten en boorden* (9600 groot), een *scribaene* (eveneens 3840 groot) een spiegel (1200 groot) met daarbij nog (en dat was pas ware luxe!) 18 *saelstoelen met twee dobbele* (2640 groot). De *middelsalette* die bekleed was met goudleer, bood alleen maar plaats voor een tafel, *twee dobbele met twee inkele saelstoelen, drie tamboerijns en twee sitkussens, een schinkbank met een peruquehoofd* en een horloge.

Vanzelfsprekend mocht het in het huis niet ontbreken aan allerlei kleinere luxevoorwerpen zoals diverse schilderijtjes (minstens een vijftigtal, waaronder enkele *pampieren* en albasten, geen van allen erg waardevol¹³⁷) en het tafelzilver (25.902 groot). De

juwelen werden apart geschat op 24.731 groot door de juwelier Pieter Baele uit Het Vliegend Hert aan de Kraanlei¹³⁸.

Enkele andere opvallende items waren: diverse goud- en zilvergallons (waarde geschat op gewicht: 10.668 groot), zo maar eventjes 246 pont (ongeveer 100 kg) *Ingels thin* (4674 groot). Eén enkele *rock en robbe* vertegenwoordigde met zijn 4800 groot zowat het vier vijfde van het jaarloon van onze diender uit het bouwbedrijf.

Andere voorwerpen waren niet bijzonder waardevol, maar ze toveren ons een beetje de huiselijke sfeer voor: *een schilderije van tapiets, twee weerwijsers met eenighe postuieren voor de schauwe en potjens van Delft posteleijn* (sic), *eenen cupido* in het trouwe en gepaste gezelschap van *een St. Anne beelt met twee marberen bollekens, een bluspot, diverse bandekens van blomcuypen en eenighe gordijnen dienende tot eenen boot met een metaelen armken*. Vermelden we tenslotte dat er ook enkele boeken (voor 720 groot) in huis waren en zelfs een inktpot. De boeken waren veilig weggeborgen op de verdieping in de achterkamer samen met *hondert potbouteillen*, diverse boter- en andere tonnen, al die lakens en nog een massa ongetwijfeld erg nuttige spullen.

Michiel dHooghe en zijn moeders moeders vaderlycke hoirs

Toen de *presbyter* (priester), *heer ende meestere* (meester in het canoniek recht) Michiel Jacobus dHooghe, zoon van het hierboven beschreven echtpaar, in 1772 stierf, stonden degenen die zijn bezittingen onder de erfgenamen (de hoirs) moesten verdelen, voor een wel erg zware taak. Zoals het een goed Rooms-katholiek priester betaamt, had deze dHooghe geen nakomelingen, en in dergelijke gevallen zocht men nauwkeurig op van welke voorouder het goed gekomen was. Volgens het Gentse recht waren alle nakomelingen van deze voorouders erfgerechtigd. En men ging daarbij behoorlijk ver terug: tot aan de vier overgrootouderparen. Dit noemde men de 'vier

vierendelen'. Deze vierendelen vormden al in de Middeleeuwen de fundamentele indeling van de families en die waren toen duidelijk groter dan nu.

Dat principe kwam tot uiting in het (ver)zoenrecht, het voogdijrecht, en vooral in het erfrecht¹³⁹. Volgens het terugvalrecht diende een goed dat al eigendom was van een grootouder of een overgrootouder, verdeeld te worden onder alle afstammelingen van die groot- of overgrootouder. En dit zonder ook maar één te mankeren. Niet te verwonderen dus dat de procureur Leopoldus de Saedeleere, *als ghecommiteerden ten sterfhuuse van wylent heer ende meestere Michiel Jacobus dHooghe*, met recht kon beweren dat hij zijn taak niet in korte tijd kon volbrengen *ter causen van de menighvuldigheid van de personen ten selven sterfhuze graet van hoiry* (graad van erfgenaam) *hebbende, die vooralsnog niet altermael bekent en zyn*¹⁴⁰. Maar Leopoldus en zijn collega's procureurs deden hun best. Zo wisten ze 108 mensen op te sporen die *moeders moeders vaderlycke hoirs* waren. Ze droegen zo maar eventjes 68 verschillende familienamen. Hoe zoiets in die tijd kon? Het valt nauwelijks te begrijpen, zelfs niet voor hedendaagse genealogen¹⁴¹. Hoe dan ook, er viel voor die 108 gelukkigen mochten 359.240 groot te verdelen. De kleinste som die (volwassen) kinderen van kinderen, etc... mochten ontvangen, bedroeg 408 groot. Dat was trouwens niets in vergelijking met de *ghemeene moederlycke hoirs*. Die kregen niet minder dan 3.912.000 groot te verdelen. En het was nog ver van gedaan.

Michiel Jacobus, het mag gezegd worden, was erg rijk. Naast de huizen aan de Huidevetterskaai moet hij nog heel wat bezittingen gehad hebben. De ingewikkelde afwikkeling van zijn erfenis kwam pas in 1781 voor mekaar, bijna 10 jaar na de dood van de *presbyter*. Niet te verwonderen dat het hele boeltje aan de Leieoever diende verkocht te worden.

Vroeg-industrieel epiloog

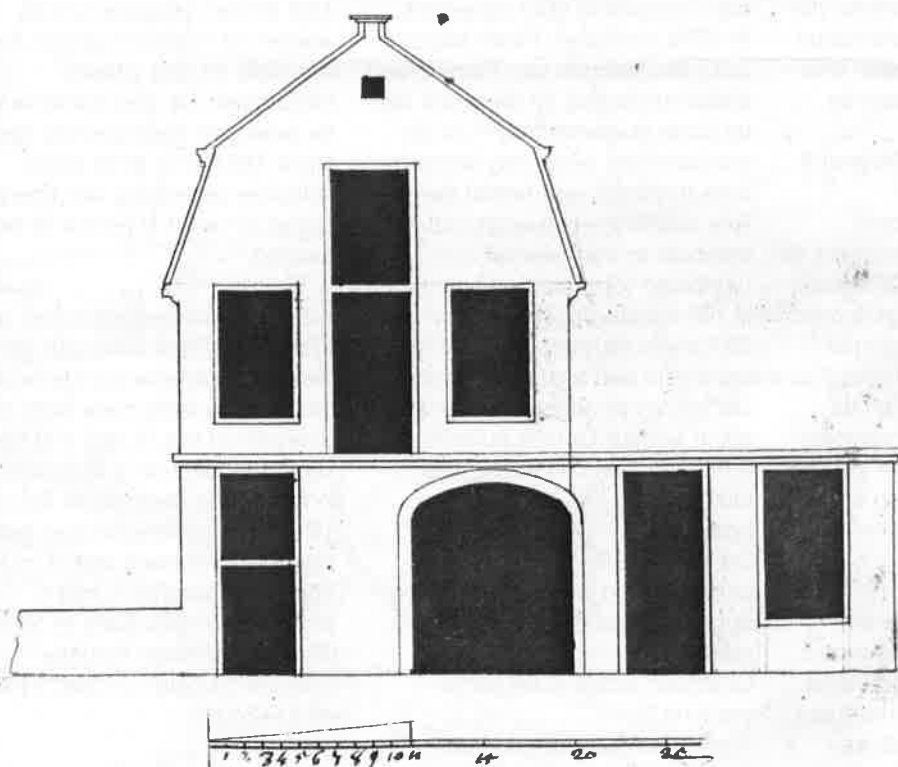
In het laatste gedeelte van dit verhaal bekijken we even hoe de site vanaf de tweede helft van de 18de eeuw omgevormd werd tot een vroeg - industrieel geheel. Het was een onderdeel van een grotere zone die de hele Leiebocht omgaf vanaf het Zuivelbrugje tot aan de monding in de Schelde¹⁴². Vooral de jaren zeventig waren een scharnierperiode. Toen onderging zowat de hele zone een grondige omvorming. De activiteiten die er uitgeoefend werden, hadden niets meer te maken met de leerlooierij¹⁴³ en ze waren, zoals we zullen zien, divers van aard.

Vooraf in dat kader kreeg ons gebied het uitzicht dat het nu nog grotendeels behouden heeft. Het bewaard gebleven bouwkundig erfgoed wordt nader beschreven in de kaderstukken omtrent de huis- en bedrijfscomplexen.

Op het eerste grote perceel 2296/2297 in het zuidelijke blok dat na de gedeeltelijke overwelling van de Oude Leiearm tegen de Groenstraat ging grenzen, kwam er eerst een brouwerij tot stand. Pieter van Rooten, *vrijen bruijnbiere brauwer* die er in 1764 eigenaar werd, diende in dat zelfde jaar een aanvraag bij de Stad in tot het leggen *van eene loode buyse leedende van ... syn huys door ende onder de straete tot inde riviere*¹⁴⁴. Dat technisch belangrijk onderdeel van de brouwerij diende om het min of meer (?) propere water dat uit de Leie gepompt werd, naar de brouwketels en de koelbakken te leiden. Het bedrijf behoorde tot de standaardcategorie van die tijd. Er waren een zestal werknemers¹⁴⁵. Omstreeks 1780 was er ook een mouterijgebouw ingericht¹⁴⁶. In de Hollandse tijd veranderde de zaak nogal ingrijpend van bestemming toen de familie De Rudder, die we even verder nog zullen ontmoeten, er een fabriek van *cotonnettes* inrichtte. De De Rudders, van oorsprong garentwijniers maar ook garenblekers (aan het begin van

de Reke), wisten die industrie zelfs een tijdlang te combineren met een wijnhandel¹⁴⁷ en ze bleven in beide takken actief aan de Huidevetterskaai tot aan het einde van de 19de eeuw. Of de familie Mallez en de latere bewoners van het huis naast de van Rootens industrieel actief waren, is ons niet bekend. Het huis en het relatief kleine perceel waarop het gebouwd was, zou zich daar maar moeilijk toe geleend hebben.

Heel wat meer geschikt daarvoor waren de door de eeuwen heen steeds samen horende percelen 2291-2294 van het zuidelijke bouwblok. Net als Van Rooten wisten de eigenaars ervan trouwens hun eigendom uit te breiden door aankoop van achterhuisjes aan de huidige Moestuinstraat. Dat was met name het geval van de laatste 18de-eeuwse bewoner Bernaert De Rudder, *meester gaerentwijnier* die er in 1777 zijn bedrijf inrichtte. Hij bouwde er een beluikje met uiterst kleine huisjes met vierkant grondplan (ongeveer 4,5 x 4,5 m). Hoewel ze leuk ogen, en op het ingediende plan tenminste, van wat gevelversiering voorzien waren, zal het erg wel benepen geweest zijn¹⁴⁸. In het tweede decennium van de 19de eeuw herbergde het complex een steenkolenhandel onder de leiding van Christine Boulaert, *veuve De Gorge*¹⁴⁹.

Tekening gevoegd bij de bouw-
aanvraag anno 1780 voor de op-
richting van een pakhuis in de
Groen(brug)straat, ingediend
door Van Rooten, 'brauwer'
(SAG, reeks 535)

Den onderschreeven Raffinadeur in Suiker,
Woonende achter de Leyden, verklaart
dat hy voor den oorlog in Sijne raffinade
gebruikt heeft met vyff asel knechten en voor
werke materie noodig gehad circa twee
hondert vaten groot twee Suikerbad, circa de
duysent a twaelf hondert zakken Houille colen
Coorden & papier etc
dat hy alsmo nog in 't werck heeft twee knechten
& Sij van alle lichte materien onvoordien vind
ghindt 26. misas derde Jaer der Franche republicque

P. Amandus Gillis
jongere

Een verklaring van Pieter Aman-
dus Gillis uit 1795 omtrent de ac-
tiviteit in zijn raffinaderij. Er werk-
ten hooguit zes mensen in 'vre-
destijd' (d.i. vóór 1795)
(SAG, reeks K nr. 2)

De De Gorge's voerden steenkolenhandel op grote schaal. Henri De Gorge, de meest bekende telg uit die Frans-Henegouwse familie werd na 1810 de beroemde eigenaar en ontwerper van Le Grand Hornu¹⁵⁰. We mogen dus gerust aannemen dat de zaak aan de Huidevetterskaai een belangrijke medespeler was in die toen snel ontwikkelende sector. In 1830 was het steenkoolbedrijf al vervangen door een katoenspinnerij met *stoomwerktuig*, in handen van Legers en Compagnie. In 1860, of al eerder, schakelde de familie Legers over op iets heel anders. Ze gingen handelen in zaden en granen¹⁵¹. Deze handel bleef bestaan tot 1900 toen de naamloze vervoermaatschappij 'Vlaanderen' er zich vestigde. Iets later werden er nog twee herbergen ingericht in de gebouwen.

In het Interbellum verdwenen handel en nijverheid er helemaal. Net als de rest van het bouwblok ging de woonfunctie overheersen. Alles samen was het daar een heel erg variërende bedoening.

In het noordelijke bouwblok aan de andere zijde van het huidige Moestuinstraatje ontwikkelde zich nog een heel andere activiteit. Ludovicus de Sutter, die de eigendom op het perceel 2146 in 1777 verwierf van de erven dHooghe, richtte er een *ameldonc makerij* (stijfselfabriek, amidonnerie) in. In 1779 was hij een van de zes Gentse ondernemers in die specialiteit¹⁵². Vanaf het prille begin van de 19de eeuw tot na 1860 werd het bedrijf verder gezet

onder de familie Poppe. We mogen aannemen dat de ons al goed bekende 18de-eeuwse eerwaarde heer dHooghe in zijn grote huis daarnaast allicht van zijn renten leefde, maar na zijn dood werd ook zijn mooie eigendom ingepalmd door nijveraars. In 1778 vestigden Pieter Marcus Gillis en Joannes van Pamele een suikerraffinaderij op de grond van de oude huidenvetterij¹⁵³. In de onmiddellijke omgeving werden toen trouwens een tiental dergelijke raffinaderijtjes opgericht¹⁵⁴, waarvan er een tweetal zou uitgroeien tot grote bedrijven. In het laatste decennium van de 18de eeuw werkten er bij Gillis in vredeestijd een zestal arbeiders. Dat waren er ongeveer evenveel als in andere Gentse suikerraffinaderijtjes uit die tijd, met uitzondering van twee grotere bedrijven¹⁵⁵. De familie Gillis werd er in de dertiger jaren van de 19de eeuw opgevolgd door een bekende naam uit het industriële Gent, Guequier, actief in de textielbranche¹⁵⁶. Pierre Guequier breidde de onderneming in 1846 uit door aankoop van het bedrijf Ceuterick-Van Huffel aan de Oudevest aan de overzijde van de Leie, maar de zaak bleef ook verder aan de Huidevetterskaai aanwezig. In 1860 vermeldde de 'Wegwijzer van Gent': *Guequiere en Co Achterlei 11. De fabriek is Oudevest*. Het bedrijf aan de Huidevetterskaai werd aldus de voorloper van de spinnerij Desmet-Guequier waarin nu het MIAT gevestigd is. Eén jaar later kwamen de gebouwen in handen van de al eerder vermelde familie

Legers, die ze wellicht ook gebruikten voor hun graanhandel. In 1902 werd het complex eigendom van het Van Crombrughe's Genootschap dat voordien in het straatje om, de Van Caneghemstraat, gevestigd was. Een theaterzaal en een vergaderruimte werden er ingericht samen met een café en een uitleenbibliotheek. De geschiedenis van de bewogen beginperiode (gesticht 1857) van deze socio-culturele vereniging van liberale signatuur werd al eerder te boek gesteld¹⁵⁷.

Wat de 18de-eeuwse burenen van Michiel Jacobus dHooghe uitvoerden voor hun levensonderhoud in de kleine huisjes meer naar de Sloopstraat toe, is ons niet bekend. Vijf van hun huisjes werden in het eerste decennium van de 19de eeuw samengevoegd door de brouwer Ferdinand Van Schouwenberghe¹⁵⁸. Het brouwerijcomplex nam er toen al bijna de volledige actuele kadasterpercelen 2139e, 2142e en 2142d in.

In de zestiger jaren van de 19de eeuw werd de familie Christiaens-Buysse eigenaar van de brouwerij en in de twintigste eeuw was ze nog steeds actief, eerst onder de naam Christiaens, daarna Vandenbussche¹⁵⁹. In de dertiger jaren van die eeuw was het bedrijf omgevormd tot een houtzagerij en later werd er een glasatelier in gevestigd.

Ondanks enkele verbouwingen bleef de vroeg 19de-eeuwse toestand er uitzonderlijk goed bewaard.

Zo eindigt dit verhaal over een stukje kaaistraat en de mensen die er gewoond hebben, maar niet waar het ooit om begon: de huidenvetterij.

De laatste leerlooier die in onze bouwblokken actief was, de Vliegheer, huurde tot in de zeventiger jaren van de 18de eeuw de oude leerlooierij op de percelen 2291-2294 van de familie Plasschaert¹⁶⁰. Vermeldenswaard is wel dat hij gehuwd was met Joanne dHooghe¹⁶¹, dochter van Jacques en Marie Franchoise dHooghe, zus van Michiel Jacobus, die hierboven zo uitvoerig aan bod kwamen.

In het oude huidenvettersgebied er rond hield deze bedrijfstak langer stand. In 1890 werden er volgens de 'Wegwijzers van Gent' nog twee lederbedrijven gevestigd aan het Huidevetterken. De leerlooierij Vanhende werd er als enige nog vermeld tot 1907. En toen was het gedaan.

Van zachtglooiend tot steil

De oude rivierbedding en de nieuwe kaaimuur
De Huidevetterskaai kreeg haar huidig uitzicht als met natuursteen afgeboorde en bijna loodrechte kaaimuur in de 19de eeuw. Al in 1808, werd de oever over een lengte van 150 meter ingemuurd¹⁶². In 1841-1842 volgde nog een tweede gedeelte van 60 meter dicht bij de Minnemeersbrug. Met deze werken veranderde er heel wat. Dit kunnen we nog het best appreciëren wanneer we een dwarsdoorsnede van de oude oever en de nieuwe muur bekijken op een schetsje dat bewaard bleef in een dossiertje met verslagen omtrent de kaai-aanleg.

Er was namelijk een stevige betwisting ontstaan tussen de stedelijke overheid als opdrachtgever en de aannemer, de Brusselse steenkapper Joseph Lefran(c). Het werk was blijkbaar flink uit de hand gelopen (ook toen kon dat al gebeuren) en de aannemer wou een belangrijke som aan meerkosten aanrekenen. Maar hij ving bot. Stadsarchitect Pisson stelde een verslag op waarin hij bepaald onzacht te keer ging. Het werk was naar zijn oordeel niet uitgevoerd zoals gestipuleerd was geworden in het bestek. Dat le *sieur Lefran* problemen had met naleven ervan, zo schreef hij (met of zonder accenten), is begrijpelijk *puis qu'il s'agit de l'application de quelques règles de géométrie, avec lesquelles ce particulier ne parait pas plus familier qu'avec les termes techniques de l'Architecture* (met hoofdletter).

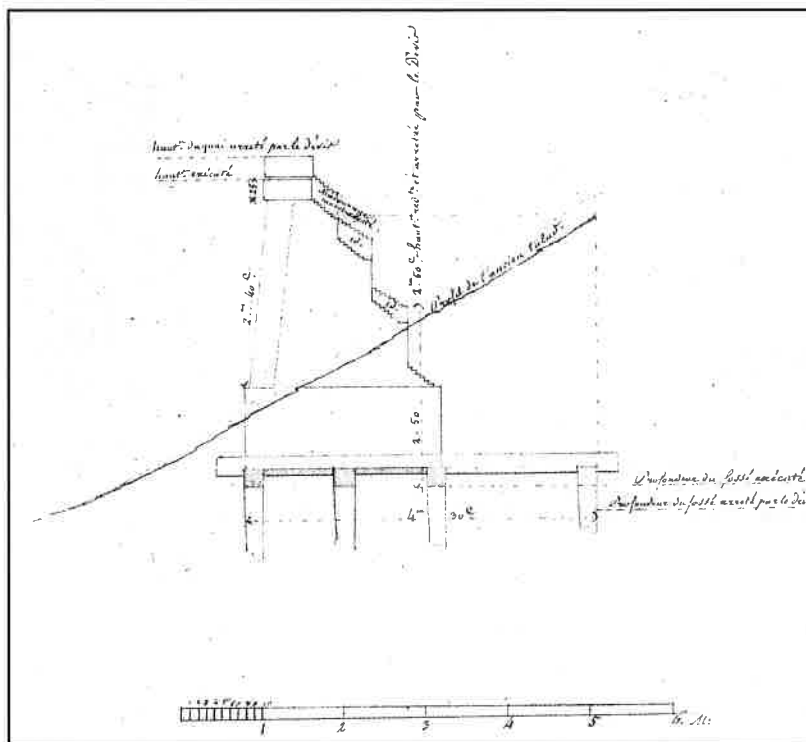
Het schetsje waarmee Pisson dat duidelijk maakte, is verhelderend. Het meest opvallende verschil tussen oud en nieuw was de oeverhelling. De oude bedding had op die plek een zacht oplopende boord, terwijl het bestek voor de muur een helling van 1/10de van de hoogte voorzag (bijvoorbeeld 10 cm op 1 m hoogte). Om dat te verwezenlijken was er een hele constructie nodig. De afmetingen op de schets maken dat duidelijk en enkele punten uit het bestek geven er

nog meer kleur aan. Zo moest het geheel gefundeerd worden op 226 palen die samen 27 steunpunten voor 26 bogen moesten vormen. Die palen (eik) dienden 20cm² doormeter te hebben. Hun lengte was afhankelijk van de bodemgesteldheid. Daarop werden de boogvormige fundaties in nieuwe Rupelmondse steen, genaamd *plattensteen*, geplaatst (240 cm breed en 70 cm hoog). Daarop werd het metselwerk trapvormig naar boven toe vernauwend aangevuld. Het parement van de muur werd in Doornikse steen uitgevoerd en de boordstenen, die aan mekaar dienden geklonken te worden met ijzeren *crampons*, bestond uit steen van Ecaussines. De werken moesten binnen de drie maanden na de definitieve toewijzing afgelopen te zijn en iedere dag langer zou de aannemer op 6 toenmalige francs komen te staan.

De aannemer had blijkbaar zijn kaai de dikte van een boordsteen lager aangelegd dan voorzien en het metselwerk was navenant 'afgemagerd'. Dat was voor Pisson voldoende om de man terug naar af te sturen. Joseph Lefranc stierf in 1816 zonder zijn extra centen gezien te hebben, en toen zijn broers en erfgenamen in 1823 (15 jaar na de de kaai-aanleg) nog eens probeerden aan dat geld te geraken kregen ze nul op het rekwest van het stadsbestuur.

**Dwarsdoorsnede van de kaai-
muur aan de Huidevetterskaai
(1808-1809)**

(Stadsarchief Gent, reeks G)

Een steenkin en twee steenen in 1495

De eerste goede omschrijvingen van wat er zich op de stadscijnsgronden bevond, dateren uit 1495. Hieronder worden ze op de 19de-eeuwse kadastrerpercelen gelokaliseerd. De cijnsbedragen waar ze bij horen, worden tussen haakjes aangegeven. De genitiefvormen werden omgezet.

Zuidelijk bouwblok

- Percelen 2296/2297:
Huus jeghenover de Leybrugghe (toenmalige Minnemeersbrug) *metter plaetsen daer neven commende tot biden cleenen brugskine* (Huidevettersbrugje of brugje aan het begin van de Groenstraat) (19 groot)
- Perceel 2295:
Steenkin daer neven ter Leystege (heden verbinding met de Sleepstraat) *waert* (7 groot 3 denier)
Huuskin daer neven (12 groot)
- Percelen 2291-2294:
Huus daer neven, eenen steen (9 groot)
Ten houcke waert... huus, nu afgebroken ende bemuert (16 groot)
Huus (den hoek) *omme staende ter rechterhand, nu afgebroken ende bemuert* (4 groot) (niet gespecificeerd) *toten brugskene* (aan de ingang van het godshuis) (2 groot)

Noordelijk bouwblok

- Perceel 2146
Huus ende lochtijnc jeghen overe neffens den vorseijden brugskene (13 groot 6 denier)
- Perceel 2145
Huus daer neven: eenen steen, den houc vanden steechskine (dat aan het godshuis toebehoorde) (9 groot)
- Percelen 2142-2139
Int steechskin ter slijnckerzijde... een cleen huuskin (2 groot)
Een quaet huuskin (2 groot)
Huus up den houc van voren tot bachten int straetkin (39 groot 9 denier)
Daer neffens ... den lochtync (6 groot 9 denier)
Huseken daer neven (17 groot 6 denier)
Lochtingh (4 groot)

Het brouwershuis Van Rooten en de huizen de Rudder¹⁶³

Op de plek waar Jan Wederic, de *haermakere*, in de 14de eeuw zijn bedrijf uitoefende

Nog bijna intact aanwezig op perceel 2296 is het huis Van Rooten met zijn 18de-eeuwse gevel. Voor dit huis werden twee bouwaanvragen ingediend door de brouwer Pieter van Rooten in 1780 en 1782¹⁶⁴.

Toestand in 2002 van het huis van Rooten
(foto: C. Puttevils)

Het heden nog bestaande huis met twee bouwlagen en vier traveeën is vrijwel geheel conform aan de eerste bouwaanvraag. Het werd later nauwelijks veranderd. Zelfs de typisch eind 18de-eeuwse vensteromlijstingen bleven bewaard, zij het in gecementeerde vorm. Alleen de onderranden werden vervangen door uitspringende arduinen dorpels, een ingreep die de meeste oude Gentse huizen in de 19de eeuw te beurt viel. Te oordelen naar de teksten van de bouwaanvragen¹⁶⁵ en ook uit hetgeen bekend is omtrent de toenmalige (ver)bouwgewoonten, mag verondersteld worden dat nog heel wat oudere elementen behouden bleven in het 18de-eeuwse huis.

Een tweede bouwaanvraag die dezelfde brouwer twee jaar later indiende, betrof een huis dat ongeveer dubbel zo groot zou geweest zijn als het eerst geplande. Waarom hij dat deed, valt niet te achterhalen. Dergelijke huizen met drie en halve bouwlagen werden er toen in de buurt nergens gebouwd en zelfs in het stadscentrum waren ze zeldzaam.

Het dubbelhuis dat van het oude brouwershuis gescheiden is door een poortgang werd in 1860 ingericht door de weduwe De Rudder – Grenier¹⁶⁶. Vermoedelijk was dat een ombouw van een oud bedrijfsgebouw dat eerst als

brouwerij en/of mouterij gefunctioneerd had onder van Rooten en daarna in handen van de familie De Rudder als weverij¹⁶⁷.

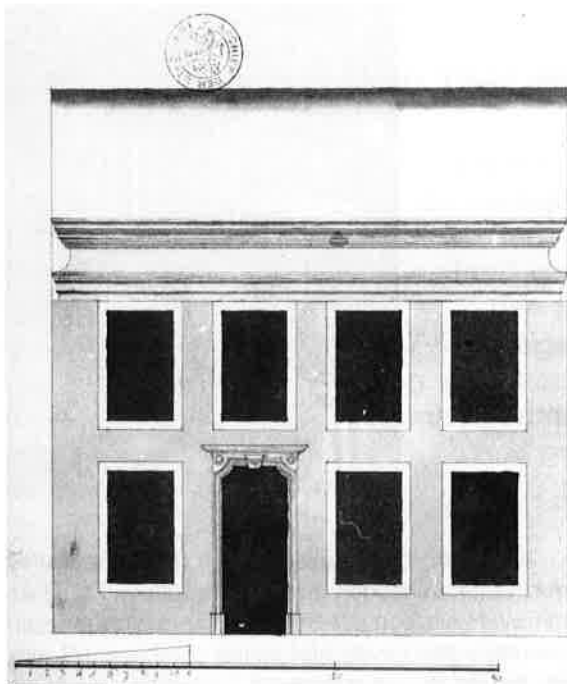
Dezelfde De Rudders bouwden in 1899 het hoekhuis¹⁶⁸ met de Groenstraat op de strook grond die na de rooilijnverlegging¹⁶⁹ van deze straat ter beschikking gekomen was. Ook dit huis bleef in essentie onveranderd bewaard.

Pieter van Rooten moet een ondernemend man geweest zijn. Hij diende niet minder dan vijf bouwaanvragen in voor diverse veranderingen aan zijn huis en aan achterhuisjes in de achtergelegen Groenstraat¹⁶⁹¹⁷⁰. Een gedeelte van de oude Leiearm werd er overbrugd en kwam een mouterij tot stand. In de Hollandse tijd veranderde de zaak nogal ingrijpend van bestemming toen de familie De Rudder, die we even verder nog zullen ontmoeten, er een fabriek van *cotonnettes* inrichtte. De De Rudders, van oorsprong garentwijnders, wisten die industrie zelfs een tijdlang te combineren met een wijnhandel¹⁷¹ en ze bleven in beide takken actief aan de Huidevetterskaai tot aan het einde van de 19de eeuw.

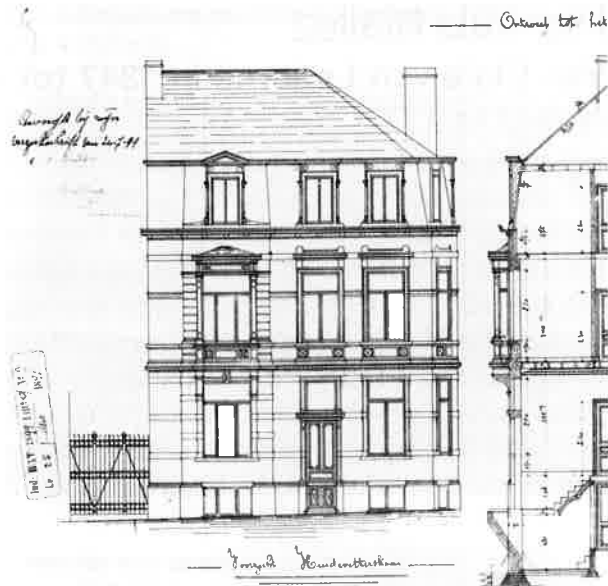
Op de twee oude huidenvetterspercelen die van Rooten in 1766 ging betrekken, was er slechts één huis naast bedrijfsgebouwtjes op een

omheind bedrijfsterrein. Er was bijvoorbeeld sprake van een *schurshuys*¹⁷² voor de bewaring van de looischorsen. Dit groten-deels uit de cijzen afgeleid beeld wordt bevestigd door de weergave op het panoramisch zicht van Hoorenbaut uit 1619 (afbeelding 8.14). Reeds in 1442 was er hier slechts één cijns en vermoedelijk slechts één huis, dat tussen 1375 en 1382 was gebouwd geworden¹⁷³ op de plek aan de voet van de Huidevettersbrug waar de *haermakere* Jan Wederic zijn bedrijf uitoefende. Deze cijns was een samenvoeging van twee¹⁷⁴ cijzen die al vanaf 1375 in dezelfde handen waren.

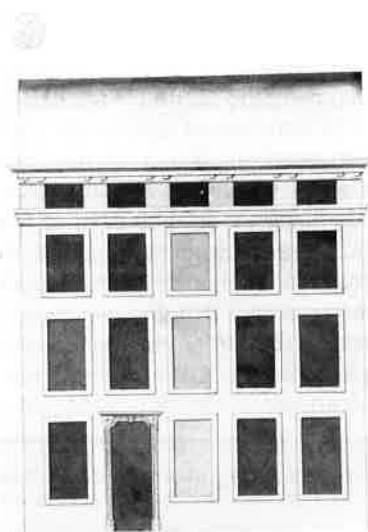
Deze situatie, die dus al uit de 14de eeuw stamde, bleef in essentie nog behouden tot in de 19de eeuw, al was er toen al flink wat aan opvolggebouwen. Pas in de tweede helft van de 19de eeuw verdween de vroeg-industriële activiteit er ten voordele van woonfunctie nadat het uitzicht er door overweldig van de Oude Leiearm achter de huizen al eerder ingrijpend veranderd was. Door een rooilijnverlegging van de Groenstraat tenslotte, verkreeg het complex Van Rooten-De Rudder zijn huidige uitzicht dat dateert uit het einde van de 19de eeuw. Alleen decapage van de gevelbepleistering veranderde er het aanzicht in de 20ste eeuw.

Bouwaanvraag uit 1780 van Pieter van Rooten voor het heden nog bestaande huis op perceel 2296
(foto Stadsarchief Gent)

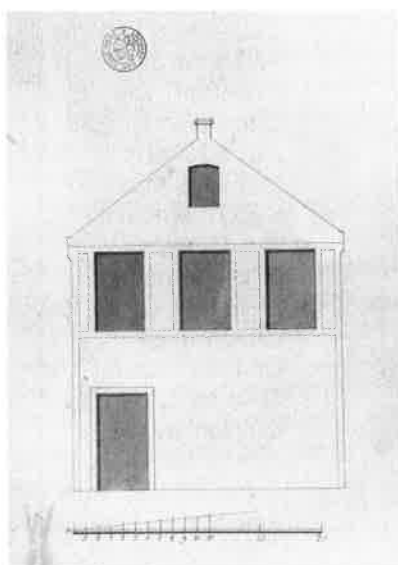

Gevelplan en gedeeltelijke doorsnede (arch. Van de Woestijne) van het hoekhuis met de Groenstraat dat in 1899 gebouwd werd op de extra grond die na de rooilijnverlegging ter beschikking kwam
(foto Stadsarchief Gent)

Niet uitgevoerde bouwaanvraag uit 1782 door dezelfde Van Rooten (links)
(foto Stadsarchief Gent)

Zijgevel van het dubbelhuis in 1860 ingericht op perceel 2297 in een bedrijfsgebouw van de vroegere brouwerij – mouterij, later katoenfabriek. Bemerkt de gedichte vensters die vroeger uitgaven op het uiteinde van de Groenstraat (rechts)
(foto C. Puttevils)

Bouwaanvraag uit 1780 door Van Rooten, "brauwer", voor het laten optrekken van een pakhuis in de Groen(brug)straat (links)
(Stadsarchief Gent)

Het hoekhuis met de Groenstraat anno 2002 (rechts)
(foto C. Puttevils)

Het huis Mallez

Van Clais van Lederne in 1347 tot Marie Mallez in 1777

Het huis naast de eigendom Van Rooten – De Rudder op perceel 2295, werd in 1777 gebouwd door Marie Mallez¹⁷⁵, dochter van Anthone en Francisca Bauwens¹⁷⁶. Het is een voor het late 18de-eeuwse Gent erg typisch Lodelijk-XVI huis, een woning voor een bemiddelde burgerfamilie. Waarmee de familie Mallez aan de kost kwam, en duidelijk aan nog een beetje meer dan dat, is ons niet bekend. Feit is dat Anthone er inhuwde met een dochter Bauwens, die een erg bekende huidenvetters-ledertouwersnaam droeg.

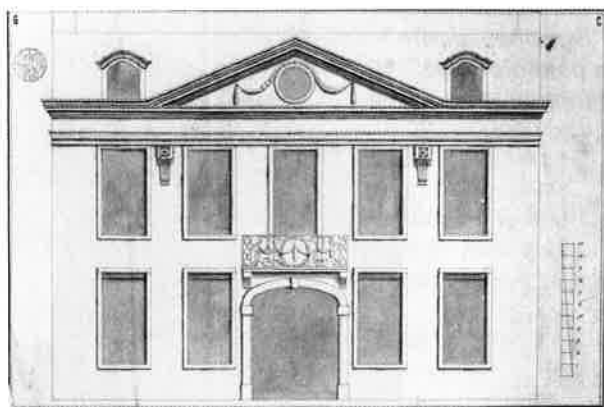

Het huis Mallez anno 2002

(foto C. Puttevils)

De familie Bauwens was er toen al ruim een eeuw eigenaar. Alhoewel hun voorgangers vander Looven en de Cnuydt in die tijd ook huidenvetters waren en hoewel de eerste Bauwens er al in 1442 opgedoken was, is het weinig waarschijnlijk dat het huis en het kleine achtererf voor looierij gebruikt werd. De oppervlakte was veel te klein en ze varieerde niet in al die jaren¹⁷⁷. Het is evenwel mogelijk dat de bewoners hun bedrijf uitoefenden op de strook grond tussen de waterloop en de Groenstraat achter hun huis. Het perceel 2295 bestond als cijns al integraal in 1563. Het werd in de periode na 1495 gevormd, nadat de daar eerder bestaande twee kleine huisjes vervangen waren geworden door één enkel

huis. De oudere bouwseltjes werden in het cijnsboek van 1495 omschreven als een *steenkin* en een *huuskin daerneven*. Het kleine huisje met de stenen voorgevel nam toen een kleine cijns in die al van bij zijn eerste vermelding in 1370 betaald werd door de opvolgers van Clais van Lederne voor wie de naastgelegen grotere cijns gecreëerd was geworden. Het stenen huisje was 15 voet (4,5m) breed. Het naastgelegen perceeltje mat 24 voet (7,2m). Samen vormden ze een gevel-lengte van 11,7m. Dit stemt precies overeen met de huidige gevel van het huis. Deze zeer eenvoudige eigendomssituatie maakt het mogelijk een ononderbroken reeks eigenaars van het huis en van zijn twee kleinere voorgangers op te sporen (zie

Geveltekening uit de bouwaanvraag uit 1777 van Joffrouw Marie Mallez voor het latere kadaster-perceel 2295

(foto Stadsarchief Gent)

Eigenaars op het perceel ingenomen door het huis Mallez (1347 – 1800)

Jaar	Namen
1347-1369	Claeys van Lederne
1370-	Pieter vander Sluus
1382-	Gheeraert Wellins
1418-	Clays uten Berghe
1442-	Jan Bauwens fs Jacobs Jan Jaquemart
1495-	Simon Penneman
1546-	Jan Penneman Gillis Penneman
Na 1563 en voor 1682	Franchois vande Velde
1604-	Lieven Mast
1616-	Gheraert vander Looven
Na 1646	Gillis de Cnuydt
1668-	Quinten Bauwens
1707-	Phillips Bauwens
	Albert en Catherina Bauwens
1774-	Anthone en Marie Mallez

Een interbellum ensemble

Op de plaats waar Kateline Loufs in 1347 een stuk stadgrond innam

De zes huizen (vijf aan de Huidevetterskaai en één in de Moestuinstraat) uit het Interbellum aan de verlegde rooilijn (waarvan één in de Moestuinstraat), werden allen gebouwd in de periode 1923-1932¹⁷⁸ op afsplitsingen van het perceel 2294.

Gezien de rooilijnverlegging en de drastische wijzigingen die de perceelsindeling hier onderging, lijkt het onwaarschijnlijk dat er nog veel resten van de oudere bebouwing overblijven.

Het interbellumensemble op percelen 2294, in 2002
(foto C. Puttevils)

In de 19de eeuw lijken de huizen en bedrijfsgebouwen er niet bijzonder aanzienlijk geweest te zijn. Dit is althans het beeld dat we te zien krijgen op twee bouw-aanvragen van de koopman Frans Legers uit 1847 en 1847¹⁷⁹. Er waren toen drie woningen onder één dak, met daarnaast een *batiment dienende voor magazijnen gestaen en gelegen in het Groenstraatje bij St Jacobs Godshuis*¹⁸⁰ aan de ombuiging naar de huidige Moestuinstraat. Eén van die magazijnen was oorspronkelijk een *kleyn huyseken* dat in 1819 door de weduwe van de Waalse steenkoolhandelaar De Gorge tot poortingang was omgebouwd geworden¹⁸¹ *om te vergemakkelijken het laden en ontladen van steenkoolen of andere waeren deel maekende van haeren koophandel*.

Of één van deze huizen op het originele perceel 2294 nog bestanddelen bevatte van het huidenvettershuis dat we herkennen op het panoramisch zicht van 1619, valt niet meer te achterhalen. De rest van het terrein werd vermoedelijk ingenomen door de huidenvetterij, die vanaf 1777 vervangen werd door de garentwijnderij van de familie de Rudder.

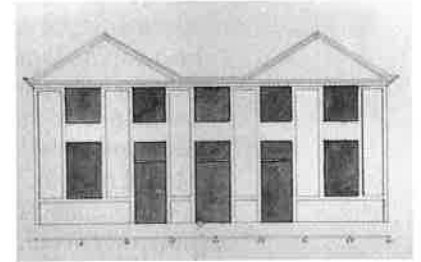
Deze familie zou zich later vestigen in het brouwerijcomplex van Rooten. Bernard de Rudder bouwde in 1776 een klein dubbelhuis naast de poort van zijn bedrijf om de hoek in de Groenstraat en verder in de Groenstraat een aantal typisch eind 18de-eeuwse

beluikhuisjes¹⁸². De bouw-aanvraag vermeldde slechts *vier nieuwe huysekens, te weten twee ter straeten conforme het model bij desen gevought ende twee op het waeter van het vaerdeken aldaer commende*. In werkelijkheid waren het er zes¹⁸³. Tegen de tijd dat het eerste kadasterplan opgemaakt werd omstreeks 1830, was hun aantal gestegen tot negen.

Voordat de garentwijnder er zich vestigde was er slechts één huis, één huistaks en één grondcijs. We mogen aannemen dat deze toestand terugging tot 1495, toen er een *steen* was met daarnaast twee huizen die toen afgebroken waren geworden op een *bemuert* terrein. In de 15de eeuw was het terrein opgedeeld in twee huiscijnzen en twee kleine cijnzen 'van overmate'¹⁸⁴.

Dat was de vorm die de percelen er aangenomen hadden na een korte verwarde periode in de zeventiger jaren van de 14de eeuw nadat Catherine Loufs er in 1347 als eerste cijnsbetaalster was geregistreerd geworden. Vermoedelijk waren er al vanaf het begin¹⁸⁵ en verder doorlopend huidenvetters gevestigd, al is hun aanwezigheid slechts met onderbrekingen geattesteerd (zie tabel in de hoofdttekst).

Het was ook de plek aan de Huidevetterskaai waar er het langst aan leerlooierij gedaan werd (tot 1777).

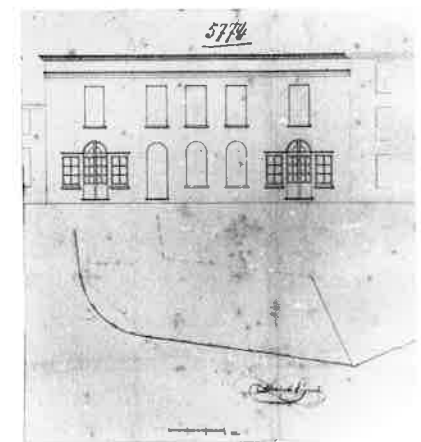

Geveltekening voor een twee- woonst aangevraagd door de garentwijnder Bernard de Rudder in 1777 aan het Groenstraatje tegen de Huidevetterskaai langst den cant van de lindekens.

Deze bouw-aanvraag voor een beluikje vertoonde, net als het aanpalende een jaar eerder gebouwd, aan de straatzijde iets mooiere gevels dan deze op het binnenperceel (toegankelijk via midden-deur). Zij waren, typisch voor de 18de-eeuwse beluikhuisjes, ongeveer 18 tot 20m² groot
(foto C. Puttevils)

Schets voor een nieuwe rooilijn en gevelplan uit de bouw-aanvraag van Francis Legers in 1827 voor drie woningen op de percelen 2294 en 2293

(foto Stadsarchief Gent)

Aan de hoek van de oude Kookaard...

... waar er in 1495 een huis en een steen stond

en waar Jan vander Vurst in 1360 zijn huidenvetterij inrichtte

De gevel van één van de twee huizen die de bestudeerde percelen in de Moestuinstraat innemen, is zonder enige twijfel de oudste van de hele buurt. Volgens de snel-inventaris 'Bouwen door de eeuwen heen' dateert het huis Moestuinstraat nr. 1 (perceel 2145d) met overkragende bovenverdieping op Tudorbogen uit de 17de eeuw.

Naar analogie echter van hetgeen in de Waterwijk en bijvoorbeeld ook in de Gentse begijnhoven kon vastgesteld worden, is de gevel vermoedelijk ouder. In de eerste helft van de jaren zestienhonderd werden blijkbaar geen overkragende gevels meer gebouwd. Of de gevel echter al in 1495 dat uitzicht had, toen het huis aangeduid werd als *eenen steen*, valt niet meer te achterhalen. In elk geval bevat hij een behoorlijke hoeveelheid zandsteen in de plint, de bogen en de hoeken. Overigens mogen dergelijke laat-15de-eeuwse vermeldingen van 'stenen' niet onder één noemer gebracht worden met de oudere stenen in Doornikse kalksteen in het stadscentrum¹⁸⁶.

Het huis er naast op het perceel 2146f (heden Moestuinstraat nr. 5, voordien nummers 3 en 5) is van veel recenter datum. Uit het eerste kadasterplan kunnen we afleiden dat het oorspronkelijk slechts een gedeelte van de huidige gevelbreedte innam. De rest was erf en bedrijfsgebouw¹⁸⁷. Onder de titel 'Vroegindustriële epiloog' werd beschreven hoe er in het laatste kwart van de 18de eeuw aan de huidige Moestuinstraat een stijfselabriek gevestigd werd. Het fabriekje was klaarblijkelijk heel klein. Het nam volgens het eerste

kadasterplan alleen perceel 2146 in, amper 50 tot 60 vierkante meter¹⁸⁸. Het is evenwel niet uit te sluiten dat het veel grotere achtergebouw (deel van perceel 2144bis, de huidige theaterzaal Van Crombrughe) min of meer lange tijd deel uitmaakte van de amidonnerie.

Het huis nr. 1 met de overkragende verdieping kan al vanaf de 14de eeuw de volledige breedte aan de straat van het éne cijnsperceel (5,4 m) ingenomen hebben. Het was wellicht eerst een éénkamerwoning, daarna een diephuis. Het huis vormde toen *den houc vanden steechskine* dat aansloot bij de Kookaard en toegang gaf tot een achterplaatsje dat aan het Sint-Jacobsgodshuis toebehoorde¹⁸⁹. Nu nog kan men uit de rooilijnverspringing ter hoogte van het naastgelegen en later gebouwde huis dHooghe, afleiden dat het gebouw oorspronkelijk een hoekhuis was.

In de 17de en 18de eeuw was ook het perceel 2146 aan de andere zijde ernaast niet bebouwd. Maar voordien was er daar wel degelijk een huis gesitueerd. In 1495 werd de eigendom omschreven als het *huus ende lochtijnc jeghenover den ... brugskine*. Met dat laatste bedoelde men het brugje over de

Oude Leiearm die de afscheiding met het godshuis vormde. Van de vijf eerste eigenaars, die mekaar in snel tempo opvolgden, weten we met zekerheid dat ze allen huidenvetters waren.

De cijnsbedragen die de huis-eigenaars er aan de Stad dienden te betalen bleven onveranderd tot in de Franse tijd en ook nadien veranderde de perceelsstructuur aan de straatzijde niet wezenlijk. De in de eerste stadscijnsboeken opgegeven gevelbreedten (resp. 18 voet: 5,4m en 27 voet: 8,9m) stemmen precies overeen met de huidige gevelbreedten van de huizen Moestuinstraat nr. 1 en Moestuinstraat nr. 5. Hieruit mag geconcludeerd worden dat de geschiedenis van de woningen teruggaat tot 1360, toen resp. Jan vander Vurst *de hudevettere* en Heinric Danins fs. Roegiers er als eerste eigenaars - cijnsbetalers opgetekend werden. In dergelijke gevallen mag men gerust beweren dat de huizen uit de 14de eeuw stammen, hetgeen uiteraard niet betekent dat de huidige bebouwing zo oud zou zijn. Omwille van dit bijzondere feit tabelleren we hier, net als bij het huis Mallez, de opeenvolgende eigenaars van deze percelen van de 14de tot aan het begin van de 19de eeuw¹⁹⁰.

Eigenaars van de percelen ingenomen door de huizen Moestuinstraat 1 en 5 (1360 – 1800)

Perceel 2145 (nr. 1) Perceel 2146 (nr. 5)

Jaar	Naam	Jaar	Naam
1360 -	Heinric Danins	1360 -	Jan vander Vurst
1382-1404	Heinric Danins 1/2	1370 -1375	Jan Heynmans
	Jan van Everghem 1/2		Jan Maes
1418 -	Jan Lippins	1376	Jan Milis
1442 -	Idem	1382-1404	Willem Seghers en vrouw
	Jan Wandelaert	1418 -	Jan vanden Brouck
	Meester Zeger Sael e. a.	1442 -	Jan Ute Vulghen
	Ghiselbrecht vander Hulse		Jan vander Bruggen
	Eloy vander Hulse		Jacob Ute Vulghen
1495 -	Idem	1495 -	Idem
	Michiel Pittrins		Ja. Penneman
	Franchois vande Velde	1563 -	Quinten vande Velde
1563 -	Jacop Dho(o)p	1582 -	Idem
1582 -	Jacob de Rijcke		Jan Bauwens
1592 -	Antheunis Danneels	1604 -	Joos dHooghe
	Joos vander Bruggen	1632 -	Joos Turckschaep
	Jan Danneels	1649 -	Pieter Turckschaep
1604 -	Joos dHooghe en erven dHooghe	1679 -	Norbertus Turckschaep
		1703 -	Jacques dHooghe en erven dHooghe
1777 -	Ludovicus de Zutter	1777 -	Ludovicus de Zutter

Huis Moestuinstraat nr. 1 anno 2002. Bemerkt de uitsprong in de rooilijn van het huis dHooghe. Hier was tot halverwege de 18de eeuw een steeg die toebehoorde aan het Sint-Jacobsgodshuis

(foto C. Puttevils)

Huis Moestuinstraat nr. (3)5 anno 2002

(foto C. Puttevils)

Het Huis dHooghe

De stek van Van Crombrughe's Genootschap en De Grote Avond aan de *Lindekens*

Het huis dHooghe, een beschermd monument waarvan de restauratie aangekondigd werd, is een nog relatief goed bewaarde, want nauwelijks verbouwde, monumentale woning. Het gebouw ademde in de tweede helft van de 20ste eeuw een sfeer uit van vervallen luxe. Daardoor leek het nauwelijks te passen in deze beurt die allesbehalve met rijkdom geassocieerd wordt. Maar dat is eigenlijk onjuist. Het volstaat de bebouwing in de Sleepstraat eens aandachtig te bekijken of de oude bouwaanvragen op het Nieuwland via de elektronische Beeldbank Gent op te roepen, om van dat idee af te komen. Er waren meer dergelijke mooie huizen in de wijk.

**Toestand anno 2002 van de voor-
gevel van het huis dHooghe**
(foto C. Putteviels)

Het verval van het huis verliep parallel met de situatie van de al meer dan een eeuw verarmende stedelijke zone, die pas in recente jaren krachtige impulsen kreeg om er bovenop te komen. Vooral na de recente aanpak van de achtergebouwen, is het niet meer de luxe, maar integendeel juist de aftakeling van het oude huis die uit de toon valt in de beurt.

Het huis dHooghe dat, mócht het in het stadscentrum gestaan hebben, vast en zeker het Hôtel dHooghe zou geheten hebben, is een complex gebouw. Hoofdbestanddelen zijn twee breedhuizen van zeven traveeën: een voorbouw en een achterbouw. Deze zijn aan elkaar verbonden met twee heel korte dwarsvleugels. Het is dus een viervleugelig gebouw rondom een heel kleine overdekte binnenplaats.

Behalve de inrichting van de theaterzaal en een kleine uitbreiding ten gerieve van de keuken en de gelagzaal in 1906¹⁹¹ en van de theaterzaal in 1924¹⁹² door het Van Crombrughe's Genootschap, veranderde er nauwelijks iets tijdens de voorbije eeuw. Nadat Legers *frères*, die we al kennen uit het zuidelijke bouwblok, eigenaar geworden waren, werd er in 1862 een deur naast de koetspoort van het grote huis aangebracht¹⁹³. Zo werd de woning opgedeeld zoals nu nog steeds het geval is.

De gevel van het voorhuis werd in 1839 door Pierre Guequier licht gewijzigd door, zoals hij schreef¹⁹⁴:

1°. De uytbreking der ijzere baeren staende voor de beneden vensteropeningen, de verlenging der zelve venster openingen van omtrent de 15 centimeters, alsmede de plaetsing van nieuwe vensterraemen en uyt springende arduyn steenen zullen (vensterdorpels).

2°. De verandering der bestaende ronde koetspoort in eene vierkante.

3°. De afbreking van twee houten balustraden boven de koetspoort, de verlenging van omtrent de 15 centimeters der vensteropeningen alsmede de plaetsing van arduyne steene zullen.

Tallose oude Gentse huizen werden in die tijd op deze wijze aangepast. Vooral de *uitspringende arduyn steenen zullen*, totaal onbekend in de eeuw daarvoor, zouden zo goed als algemeen worden en dat tot op heden blijven.

Op het achtergelegen terrein van de oude leerlooierij veranderde er heel wat meer. Toen het tweespan Gillis - Van Pamele in 1778 de gewezen huidenvetterij verwierf, diende het een bouwaanvraag in voor een *raffinade*. Dit gebeurde toen de werkhuizen al ten *meerderen deele voltrocken* waren. Normaal was er voor een achter-

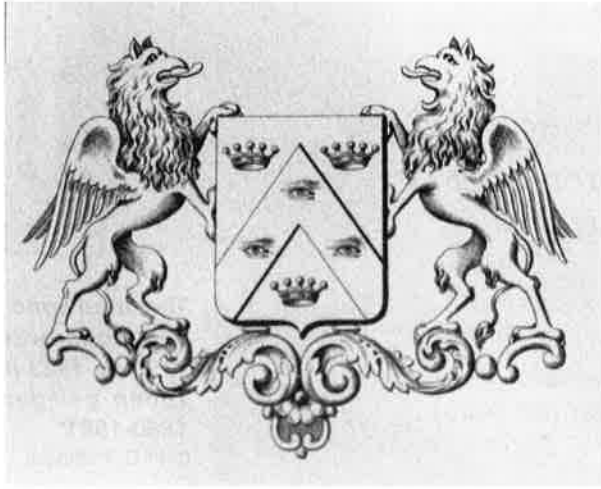
bouw geen bouwvergunning nodig, maar omdat er vensters dienden aangebracht te worden *tot het faciliteren van hun werck*, werden de bouwers verplicht een aanvraag met gevelplan in te dienen. Het plan ging echter verloren.

De raffinaderij bestond omstreeks 1830 uit een vrij groot U-vormig achtergebouw (zie primitief kadasterplan: perceel 2144bis), waarvan het recent gerestaureerde industriële gebouw dat te zien is van op het Godshuis-hammeke en de eveneens geres- taureerde theaterzaal twee vleugels uitmaken. Deze gebouwen dateren in elk geval van voor de Belgische omwenteling. Tegen het einde van de 19de eeuw werd de theaterzaal uitgebreid door verwerving van een gedeelte van de achter de zaal gelegen en door de Stad gedempte Huidevettersleie. De derde vleugel zit gedeeltelijk vervat in een later opgetrokken achterbouw van het naastgelegen complex Van Schouwenberghe.

Aan de kaaizijde werd de eigen- dom in 1838 uitgebreid met een naastgelegen huis dat door Charles Guequier herbouwd werd tot de nog bestaende toestand met grote poortingang (naar zijn stoomweverij)¹⁹⁵.

Er bleef geen bouwaanvraag bewaard van het eigenlijke huis.

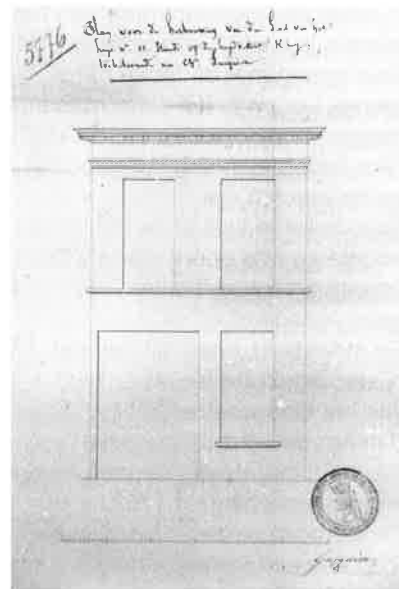
Wapenschild met twee griffioenen op de grafplaat van de familie in de Heilig Kerstkerk onder het beeld van Bartholomeus, patroon van de huidenvetters
(foto C. Puttevils van een 19de-eeuwse afbeelding¹⁹⁹)

Het wapenschild van huidenvettersfamilie dHooghe in het achtersalon. Deze waren er duidelijk van overtuigd dat hun naam iets met ogen te maken had
(foto C. Puttevils)

Bouwaanvraag van Charles Guequier uit 1838 voor de omvorming van de woning naast het huis dHooghe tot een poortingang ten behoeve van zijn fabriek
(foto Stadsarchief Gent)

De gevelopbouw en de rocaille versieringen van zowel het voor- als het achterhuis laten echter toe het huis in zijn huidige vorm te dateren rond midden 18de eeuw¹⁹⁶. Dit betekent dat de bouwer, of tenminste de persoon die het huis zijn huidige aanschijn gaf, zeker een dHooghe was. Het wapenschild van de familie prijkt trouwens nog steeds in al zijn glorie als schouwversiering in het kleine salon (heden restaurantkeuken) aan de tuinzijde. De meest waarschijnlijke bouwer is Michiel Jacobus dHooghe, die al in 1725 mede-eigenaar was. In 1752 werd deze priester de enige eigenaar van deze familie-eigendom en dat bleef hij tot aan zijn dood in 1772. Het is best mogelijk dat de bouw of verbouwing, zoals dat toen dikwijls het geval was, al meteen na de volledige verwerving in 1752 aangevat werd.

Hoewel deze telg van de dHooghes geen huidenvetter meer was, heeft het huis veel met de huidenvetterij te maken. We mogen inderdaad gerust aannemen dat Michiel Jacobus voor de bouw ervan kon putten uit het aanzienlijke familiefortuin dat zijn ouders en voorouders met dat bedrijf opgebouwd hadden (zie 'Een waarlijk groot fortuin ...'). En er is meer. Zoals al gesteld werd in 'Een volgepropt huidevettershuis anno 1710', nam het huis dat door de dHooghes het *schone*

huys zou genoemd worden, al vanaf de vroege 17de eeuw de bijna volledige breedte van de lang opengebleven open ruimte op deze plaats in¹⁹⁷. Dit zou betekenen dat het bestaande gebouw nog onderdelen kan bevatten van een ouder groot huis dat bij de 18de-eeuwse verbouwing samengevoegd werd met een gedeelte van een naastgelegen kleiner huis¹⁹⁸.

De indeling van het oude *schone huys* in het begin van de 18de eeuw kennen we uit de hier al aangehaalde boedelstaat. Gelijkevloers was er een schaars bemeubelde *saele* en een *contoir* (kantoor) ten gerieve van het bedrijf. Daarnaast was er een *voorsalette*, een *middel-* en een *achtersalette*, de *keucken* met de *cleyne keucken* en een *keldercamerken*. Op de verdieping was er een *balconcamer*, een *voor-* en een *achtercamer*, een *meissens camerken* en een *sijdecamerken*. Tenslotte was er nog het *opperste*.

Ook van dit *schone* huis is geen bouwjaar bekend. Best mogelijk dat het dateerde uit 1617, toen de grond er in cijns gegeven werd aan Joos dHooghe, of uit de jaren kort daarna. Voordien was het terrein voor het grootste gedeelte onvercijsd en onbebouwd. Reden te over dus om te spreken van het Huis dHooghe.

Recent gerestaureerde achterbouw van het huis dHooghe (eertijds een gedeelte van de suikerraffinaderij Gillis uit 1778). Vooraan het Sint-Jacobsmeerselken, nu speelpleintje
(foto C. Puttevils)

De brouwerij Van Schouwenberghe en de armoedige bedoening in en rond het Caussesteegje die er aan vooraf ging

Ook nu nog geeft het straatbeeld aan de Huidevetterskaai een nauwelijks geschonden beeld van het grote brouwerijcomplex dat door de familie Van Schouwenberghe in 1823 (het grote woonhuis) en in 1860-1861 (de magazijnen links en rechts van het huis) gebouwd werd.

Toestand anno 2002 van het huis Van Schouwenberghe uit 1769, 1792 en 1823 met de aan weerszijden gelegen magazijnen uit 1860-1861

(foto C. Puttevils)

Hoewel de bouwaanvraag van het woonhuis uit 1823 dateert, laat de deuringang met de fraaie hardstenen Lodewijk XV deuringang meteen al vermoeden dat belangrijke onderdelen van het gebouw ouder moeten zijn.

Ook de lichte knik in de rooilijn ter hoogte van de poortingang wijzen op een complexe bouwgeschiedenis²⁰⁰.

En inderdaad, zoals uit het niet bijster gelukkige levensverhaal van het Caussestraatje blijkt, dateren de vijf zuidoostelijke traveeën met de deuringang en de eerste verdieping uit 1769.

Ze vormden er een kleiner, maar toch niet onaanzienlijk huis dat net als het voorgaande huis door de ons al welbekende Michiel Jacobus dHooghe gebouwd werd.

Het hierbij afgebeelde gevelplan dat bij de bouwaanvraag uit dat jaar hoorde, illustreert uitstekend hoezeer de ingediende en in het stadsarchief bewaarde gevelplannen soms kunnen afwijken van de in werkelijkheid gerealiseerde.

De tekening van de oorspronkelijk geplande dubbelwoning heeft eigenlijk nauwelijks meer dan de gevelbreedte gemeen met de toen gebouwde enkele woning.

Wel te verstaan: de gevelbreedte zonder de poortingang, want die dateert uit 1791 en werd door Paul de Turck gebouwd op het tracé van het Caussesteegje²⁰¹.

In plaats van zes traveeën werden het er vijf. De deuringang is, geheel naar de Louis XV mode van de tijd voor de betere huizen, in hardsteen uitgevoerd. Naar het verdere uitzicht van de oorspronkelijk gevel van dHooghe kan men enkel gissen. Wellicht was een er voor die tijd typisch driehoekig en langgerekt fronton, zoals ook het geval was bij het grote woonhuis van dHooghe, heden het Van Crombrugge's Genootschap, en ook bij een door hem in 1762 gebouwd huis aan de Voormuide²⁰². Ofwel waren er alleen maar twee eenvoudige dakkapellen zoals op de geveltekening?

De eerste optie lijkt de meest waarschijnlijke, want in zijn aanvraag voor verbouwing van dit huis gewaagde Ferdinandus Van Schouwenberghe van *het afnemen van het bovendeel en zijne vervanging door een tweede bovenverdiep*²⁰³.

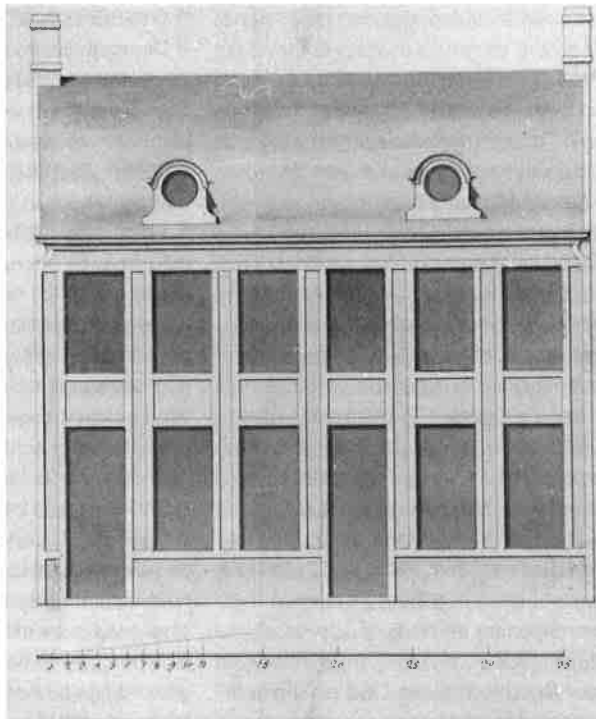
Ook de poortingang met verdieping waarmee Paul de Turck in 1792 de publieke toegang tot het Caussestraatje liquideerde, werd door Ferdinand Van Schouwenberghe in 1823 in zijn grote huis geïntegreerd. Veel diende de brouwer er verder niet meer aan toe te voegen: een nieuw dak uiteraard, en de onvermijdelijke *arduynse uytstekende dorpels onder de venstergaten van het tweede boven* (verdiep en van het)

onder verdiep met daarbij nog *een arduynen band onder de venstergaten en op de geheele lengde van het eerste bovenverdiep*. Dat alles bleef integraal bewaard. Henri Van Schouwenberghe bouwde in 1860-1861 de nog steeds bestaande magazijnen aan weerszijden van het grote brouwershuis. Op zijn bouw-aanvraag²⁰⁴ schreef hij: *Het magazijn ter rechterzijde zal ik dan het volgende jaer opbouwen, om reden dat mijn bedrijf niet toelaet mijne stapelplaatsen op het zelfde tijdstip onbruikbaar te maken*. Volgens 'Bouwen door de Eeuwen heen' bezitten beide magazijnen een indrukwekkende interne houtconstructie.

De magazijnen vervingen er onaanzienlijke bouwsel'tjes waarvan de 19de-eeuwse bouw-aanvragen nog een glimp laten zien. Op het gevelplan uit 1823 van het woonhuis werden er links de contouren van een klein huisje met dakkapel weergegeven en rechts de aanzet van een even klein woninkje met trapgeveltje, beiden zonder verdieping. Ook op de tekening uit 1860 van de nieuwe te bouwen magazijnen is nog een gedeelte van de oude toestand weergegeven. Hoewel we verder geen rechtstreekse informatie hebben over hoe de oude bebouwing er uit zag voor de brouwerijbouw het hele zootje van de kaart veegde, mogen we aannemen dat het niet veel zaaks was.

Het dubbelhuis dat Michiel Jacobus dHooghe in 1769 plande, maar dat helemaal niet uitgevoerd werd zoals de tekening te zien geeft. Het werd één enkel huis met vijf traveeën

(foto Stadsarchief Gent)

Detail van de deur en de fraaie deuromlijsting van dHooghe uit 1769

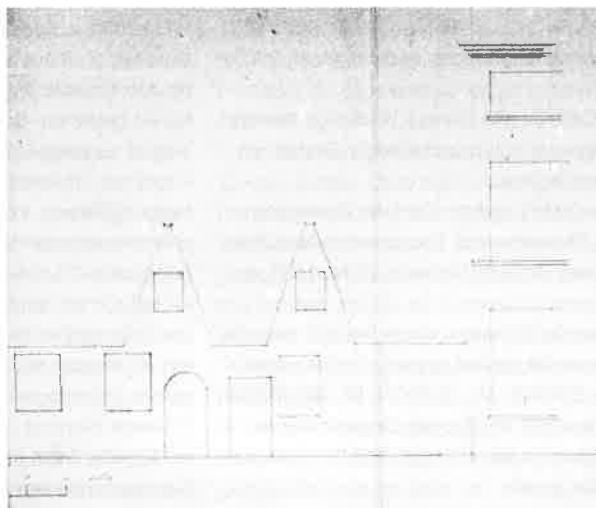
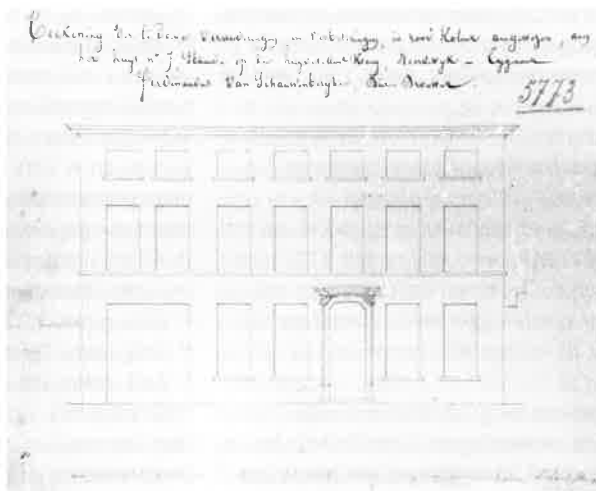
(foto C. Puttevijs)

Dit wordt bevestigd door hetgeen we kunnen afleiden uit de huisgeld- en cijnsgegevens van deze zone. Te oordelen naar de lage taxaties van de 'kadastrale inkomens', stonden er ook in de 17de en 18de eeuw op deze plek vermoedelijk alleen maar kleine huisjes aan de Leieoever, samen met een drietal misschien nog kleinere bouwseltjes in het achtergelegen steegje. De figuratieve voorstellingen op de bekende panoramische zichten op Gent zijn vaag en/of sterk vervormd en schematisch in deze zone. Ze leveren geen betrouwbare aanvullende gegevens op.

In 1495 vernemen we²⁰⁵ dat de bebouwing naast en in het Caussesteegje niet bijster prestigieus kan geweest zijn: een huseken, een *lochting*, een *cleen huuskin int steechskin*, een *quat huuskin*, nog een *lochting* en een *huus up den houc* (van het Caussesteegje) *van voren tot bachten int straetkin*. Hoe dit er zou kunnen uitgezien hebben, is een raadsel²⁰⁶. Het kan onmogelijk de hele breedte van het cijnsperceel ingenomen hebben, zelfs niet eens het grootste deel ervan.

Nog verder terug in de tijd wordt het helemaal duister. Welke fysieke realiteit de oorspronkelijk drie gelijke cijnsen er in de 14de en 15de eeuw vertegenwoordigden, weten we niet.

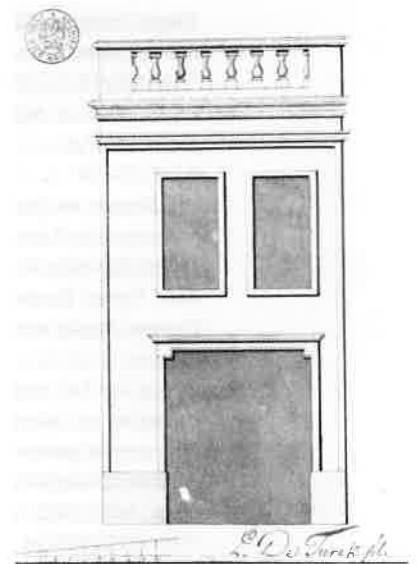

Reconstructietekening van twee oude huisjes die verdwenen bij de bouw van een van de twee brouwerijmagazijnen (naar het gevelplan bij de bouwaanvraag uit 1860)

(verzameling auteur)

Geveltekening van het huis Van Schouwenberghe waarin zowel de woning dHooghe als de overbouwde poortingang van Paul de Turck opgenomen werden. Het geheel werd voorzien van een extra halfverdieping. Het oude huis dHooghe is (ook nu nog) herkenbaar aan de plaats van de twee schouwen. Links en rechts zijn twee kleine oudere bouwseltjes vaag aangegeven

(foto Stadsarchief Gent)

Poortingang door Paul de Turck in 1792 gebouwd met verdieping naast de eerder door dHooghe opgetrokken woning. De toegang tot het Caussesteegje werd als privé-eigendom afgesloten

(foto Stadsarchief Gent)

Voetnoten

- ¹ De getijdenwerking was zichtbaar tot 1900-1905 op de Neerschelde buiten de stuw onder de Rodetoren- of Pasbrug (in de as huidige Tussen 't Pas en Dampoortstraat). Ze verdween met de bouw van de sluis en stuw aan de Vlaamse Kaai en deze aan de Baudelookaai.
- ² DESEIJN, G., *Gentse Getidemolens*, Gent, 1988, pp. 1 – 40. Nog in 1877 is de Sleepstraat en omgeving ondergelopen...
- ³ DEVRIESE, L., *Van de "Herberghe ghenaemt De Groene" naar de Groenbrugstraat*. In: Ghendtsche Tydinghen, Gent, 1998, jg. 27 nr. 1, p. 2 –21.
- ⁴ DE POTTER, F., *Gent van de Oudsten Tijd tot Heden*, deel 6, Gent, 1892, p. 360 – 383, 517 - 526.
- ⁵ DAMBRUYNE, J., *Corporatieve Middengroepen. Aspiraties, Relaties en Transformaties in de 16de-eeuwse Gentse Ambachtswereld*. Verhandelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, Gent, 2002, deel 28, pp. 1-884.
- ⁶ DE ROO, J., *De lederneringen en de techniek van het lederbewerken, te Gent (ca. 1500 – ca. 1800)*. In: Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, Gent, 1992, deel 46, p. 111 - 150.
- ⁷ DAEM, M., DE SCHRYVER, A., *Het cartularium der Gentse huidvetters*. In: Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, Gent, 1992, deel 46, p. 81 - 110.
- ⁸ CHARLES, L., *Huidenvetterij*. In: BARBRY, N. en werkgroep: *Huizenonderzoek in Gent*. Het Elisabethhuis, Gent, 1997, p. 41-43.
- ⁹ SAG, reeks 192 nr. 2, f. 35 en 29v^o: Jan dHooghe *up den Steendam*, 1519 en 1521, SAP, reeks 300 nr. 5, f. 172v^o: Jan vander Vurst woonde aan de Krommen Es. Of hij daar ook een huidenvetterij had is evenwel niet zeker, aangezien hij een bedrijf inrichtte aan de huidige Moestuinstraat (zie verder).
- ¹⁰ Dat het om willedertouwers ging, wordt uitdrukkelijk aangegeven in de oudste vermeldingen (GYSELING, M., *Gent's Vroegste Geschiedenis in de Spiegel van zijn Plaatsnamen*, Antwerpen, 1954, p. 58).
- ¹¹ CHARLES, L., EVERAERT, G., LALEMAN, M.C., LIEVOIS, D., *Erf, Huis en Mens. Huizenonderzoek in Gent*. Gent, 2001, pp. 191 + XVI.
- ¹² DEVRIESE, L., LIEVOIS, D., *De Gentse Waterwijk. Aanleg van Straten en Waterlopen*. In: Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent, Gent, in druk.
- ¹³ GYSELING, M., *De Oude Leien te Gent*. In: Duvoisquel, J.M., Thoen, E., (eds.), *Peasants and Townsmen in Medieval Europe*. Studia in Honorem Adriaan Verhulst, Gent, 1995, p. 92.
- ¹⁴ Nog aan het einde van de 15de eeuw bleek het niet mogelijk de ligging van woningen in dit gebied systematisch nauwkeuriger aan te geven (zie: BOONE, M., DUMON, M., REUSENS, B., *Immobilienmarkt, Fiscaliteit en Sociale Ongelijkheid te Gent, 1483-1503*, Kortrijk – Heule, 1981, p. 266).
- ¹⁵ GYSELING, M., 1954, p. 45.
- ¹⁶ De tekst van een geschil omtrent de stadsbrug en de privébrug in DIERICX, C.L., *Mémoires sur la Ville de Gand*, Gent, 1815, deel 2, p. 578-579.
- ¹⁷ SAG, reeks LXIV nr. 8c, f. 41v^o. In dit voorbeeld wordt het kleine brugje naar het Sint-Jaobsgodshuis, aan het begin van de oude Groenstraat, met die naam aangeduid. Op de Goethaskaart uit 1796 worden de brugjes nogal artificieel Groenbrug 1, 2 en 3 genoemd.
- ¹⁸ GYSELING, M., 1954, p.64.
- ¹⁹ De naam *Huidevettersbrugge* (SAG, Reeks 152 nr. 1, f. 16v^o) ontsnapte blijkbaar aan het scherpe oog van Maurits Gysseling, die in de stadscijnsboeken een rijke bron van oude plaatsnamen vond. De naam wordt losweg vermeld in DE POTTER, F., 1883, deel I, p. 109, maar zonder lokalisatie of duiding.
- ²⁰ SAG, reeks 152 nr. 9, f. 119. Dat dit de *Kerckbrugge* was die ook in de latere stadscijnsboeken terugkomt, is af te leiden uit het feit dat de twee eerste cijzen van 11 schelling 8 denier parisis (*up den houc by den voers. brugskene*) ook op het eerste kadasterplan precies aan de voet van dat toen nog bestaande brugje te lokaliseren zijn. De naam Kerkbrug werd ook nog gegeven aan de Steenbrug, later bekend als Keiremelkbrug achter de Sint-Jacobskerk (DIERICX, C.L., *Mémoires sur la Ville de Gand*, Gent, 1814, deel I, p. 471).
- ²¹ SAG, reeks 152 nr. 8, f. 225v^o en nr. 9, f. 119.
- ²² DIERICX, C.L., 1814, deel I, p. 568. Deze auteur verwarde de huidenvetterssluis echter met het Grendelgat. Onder de huidenvetters die toen op het schepenhuis verschenen, vinden we bekende namen en meer speciaal deze van Geeraerd vande Nieuwenhuus, die er vermoedelijk het allerdichtste bij woonde (zie bij 'Wat met een leerling ...' in bijgaand artikel).
- ²³ DEVRIESE, L., 1998, p. 13.
- ²⁴ Veruit de meeste 18de-eeuwse bouwaanvragen aan de kaai werden in het stadsarchief in de bekende reeks 535 in de bundel 'Achterleie' geklasseerd omdat ze effectief die naam vermelden. Het weinige dat in de reeks 18de-eeuwse bouwaanvragen in SAG reeks 535 in de bundel *Huidevetterskaai* ondergebracht werd, is dan nog meestal verkeerd geklasseerd. De gegevens zijn retraceerbaar onder de juiste (huidige) straatnaam in de elektronische databank www.beeldbankgent.be.
- ²⁵ SAG, reeks 152 nr. 6, f. 63.
- ²⁶ SAG, reeks DD nr. 5.
- ²⁷ SAG, reeks 301 nr. 59, f. 21v^o.
- ²⁸ GYSELING, M., 1954, p. 53. De naam Kerkweg werd ook door deze auteur geassocieerd met de oude Reke (heden Blekersdijk) die er echter slechts een gedeelte van Kerkweg vertegenwoordigt (zie verdere tekst).
- ²⁹ De Reke is nu niet meer dan de straatnaam van een sluisweg en jaagpad langs de Leie tussen de Blekersdijk en de Jooremaai, die herinnert aan de oorspronkelijke dijkweg. Na de bouw van de nieuwe H. Kerstkerk raakte deze *heireweg of ouden Kerckweg* in ongebruik en werd de dijk verpacht - voor het onderhoud en/of laten grazen van kleinvee (?) - nog begin 18de eeuw *in cheynze uytgegeven* onder andere aan *d'herens Van der Saevin, als aen de douarière Meulenaere* (zie plan p. 31, SAG Gent). Hetzelfde gebeurde vermoedelijk tot het ruimen der beide grachten die de dijk aflinden: de *conduite gedient hebbende tot den papiermeulen* (en nadien tot) *de meulen van Sieur dHaene, en de meulen- of grendelgracht* (inlichtingen verstrekt door G. Deseijn).
- ³⁰ Bewijs hiervoor is de vermelding in 1370 (SAG, reeks 152 nr. 3, f. 48v^o) dat de genaamde Willem Meerschaerd, die in het hier bestudeerde noordelijke blok (zie verder in de hoofdttekst) drie cijzen van 18 schelling parisis in gebruik had, moest (ge)doghen een kercwech XVII v(oet) (5,1m) breed voren, ende bachten VII v(oet) (2,1m) breed.
- ³¹ Deze situering kon afgeleid worden uit de beschrijving van de huiseigendommen van de familie dHooghe in de staat van goed uit 1710 die verder in dit werk nog uitvoerig aan bod komt, aangevuld met gegevens uit de huisgeldboeken (SAG, reeks 153/1 nrs. 102-109).

³² Op de kaart die onder leiding van Frans Blockmans opgemaakt werd (BLOCKMANS, F., *Het Gentsche Stads-patriciaat tot omstreeks 1302*, Antwerpen, 1938), werd een waterloop getekend op het verloop van de steeg naar de Sleepstraat toe, en deze dwarsend. Hiervan konden we in de archieven geen spoor terugvinden. Maurits Gysseling (1954 en 1995) nam deze waterloop niet op in zijn beschrijvingen.

³³ De twee takken van de steeg werden door Justus Billet in de 17de eeuw de Grote en de Kleine Kousenstraat genoemd (DE POTTER, F., 1883, deel I, p. 180).

³⁴ Merkwaardig is wel dat dit wegje op de Heilig Kerstparochie in de Middeleeuwse stad het enige met die naam is dat in de geschreven bronnen te Gent bewaard bleef. Er moeten er meer geweest zijn. Op het Vlaamse platteland waren er talloze dergelijke heel oude 'kerkwegeltjes'.

³⁵ SAG, reeks 535 nr. 3, bundel 3.

³⁶ De eigenaar, Jan vander Beken, een echte Gentse brouwersnaam, betaalde er 64 schelling parisis en 10 denier voor vier cijzen die met zijn brouwerij te maken hadden.

³⁷ Dit kunnen we afleiden uit het feit dat er noch een nieuwe cijns bepaald werd, noch een verhoging van de huisgelden opgelegd werd. De tweewoonst waarvoor de aanvraag in de eerste plaats gold, werd als één enkele grote woning gebouwd. Twee jaar na de bouwaanvraag werden de huisgelden van vier huisjes in het bezit van dHooghe er op zijn aanvraag herschikt. Twee huisjes die op 7 en 4 pond Vlaams jaarinkomen geschat waren, werden samen met 3 en 4 pond uit nog twee andere huizen van dezelfde eigenaar tot één geheel (het nieuwe huis) van 18 pond omgesmeed (SAG, reeks 153/1 nr. 106, f. 46v^o - 47).

³⁸ SAG, reeks 535 nr. 3, bundel 10. De in de bouwaanvraag opgegeven 'Oostenrijkse' huisnummers zijn niet allemaal correct.

³⁹ Sieur de Turk moest evenwel 96 groot cijns betalen voor zijn grondinname (SAG, reeks 152 nr. 20, f. 629v^o - ingestoken blad) en hij moest voor een goede waterafvoer zorgen.

⁴⁰ Vermoedelijk vooral ten behoeve van de suikerraffinaderij Casier (zie bv. in SAG, reeks DD nr. 17, volgnr. perceel 1263).

⁴¹ Op het panoramische zicht van 1534, en veel beter, hoewel nog behoorlijk vervormd, op dat van 1619 door Jacob Horenbaut.

⁴² Het *meersschelken* werd in de stadscijnsboeken als beloken of besloten aangeduid (SAG, reeks 152 nr. 6, f. 62 en nr. 9, f. 118).

⁴³ SAG, reeks LXIV nr. 11c (Ontvangsten van het Sint-Jacobsgodshuis). De huurprijs bedroeg 30 schellingen (360 groot).

⁴⁴ Er was een groot beluik met 40 huizen en een steegje met 4 huizen. De eigenaar daarvan in 1852 was Ferdinand Dierman, fabrikant in een katoenspinnerij aan de Oudevest en nadien aan de Ham. Vennoot in dezelfde fabriek (de latere spinnerij Desmet-Guequier) en vanaf 1854 volle eigenaar ervan, was Pierre Guequier (in 1864 gaat deze rentenieren en laat de spinnerij op de Oudevest over aan zijn schoonzoon, De Smet-Guequier).

Pierre baatte aanvankelijk een stoomweverij uit in de industriële achterbouw van het voormalige Huis dHooghe aan de Huidevetterskaai (achterbouw vermoedelijk opklimmend tot de suikerraffinaderij die er was ingericht op het einde van de 18de eeuw, en recent gerestaureerd).

De stoomweverij Guequier versmalt plaatselijk de gracht rondom de Godshuismeers, zoals is te zien op het stadsplan van Gevaert en Van Impe (1875-1878). Die verbondenheid tussen de percelen ten zuiden en ten noorden van deze gracht gaat terug tot de 17de eeuw. Op het plan van Hondius

(anno 1641) bijvoorbeeld staat een monumentaal poortgebouw weergegeven, over de gracht heen gebouwd, dat beide percelen met elkaar verbindt. De gebruiksstructuur was dus (minstens) al gerelateerd sinds Joos dHooghe. Van de openbare weg Godshuishammeke en andere aanpalende percelen bleef het tot midden van de 19de eeuw geïsoleerd door een gracht (confer plan Saurel 1841). Bovenvermeld beluik dat aangeduid werd als Beluik Godshuishammeke telde in 1934-1940 nog steeds 40 huizen. Het werd gesloopt in 1970, toen het reeds sterk vervallen was (Inlichtingen verstrekt door R. Moreau en G. Deseijn).

⁴⁵ Vermoedelijk kort voor 1257 gesticht (MEERSSEMAN, S., *Het 'Sente Jacopshuus up Nieuwland' te Gent. Godshuis of politieke instelling?* In: Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, Gent, 1991, deel 45, 5-32; MEERSSEMAN, S., *Het Sint-Jacobsgodshuis in Gent*. In: Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent, Gent, 1990, jg; 14 nr. 4, 75 - 85).

⁴⁶ GYSSELING, 1984, p. 50. In Brabant en Zuidoost - Vlaanderen was 'aard' een meer algemene naam voor een smalle streep aangeslibde grond aan een beekoever (LINDEMANS, J., *Toponymische Verschijnselen. De Namen van het Bouwland en het Grasland*, Brussel, 1946, p. 115).

⁴⁷ De vermelding bij Gysseling (1954, p. 54) is afkomstig uit de stadscijnsboek SAG, reeks 152 nr. 2 (1360- 1369), f. 50v^o. Hij kwam al eerder voor in dezelfde reeks nr. 1 (1337 tot 1359), f. 16v^o, en nog éénmaal later in het nr. 3 (1370-1371), f. 48. De *stede tusschen de brugghen ende Kockaerde* hoorde bij een cijns van 12 schelling parisis die in 1442 samengevoegd werd met een tweede cijns van 7 schellingen tot een cijns van 19 schelling parisis. De laatste betaler ervan in de 18de eeuw was de brouwersfamilie van Rooten (SAG, reeks 152 nr. 20, f. 627). De ligging van hun brouwerij en huis (de percelen 2296 en 2297) wordt aangegeven in de zogenaamde Atlas Napoléon als het perceel nr. 10 van het llôt nr. 23 van de Wijk E.

⁴⁸ DE ROO, J. 1992, p. 114 en 117. In het neringboek van de huidenvetters uit 1478 (SAG, reeks, 192 nr.1, f. 9) ... *huden ghesouten of droege die commen over zee ende over lant ...*

⁴⁹ HILLEWAERT, B., ERVYNCK, A., *Leerlooierskuipen langs de Eekhoutstraat*. In: Jaarboek Brugge. Stedelijke Musea 1989-1990, Brugge, 1991, p. 125-136; D'HOOGHE, K., *Een belangrijke vestiging van leerlooiers te Brugge tussen 1300 en 1480: de gegevens uit de geschreven bronnen*. Ibidem, p. 125-136.

⁵⁰ De benaming 'Kook'-aard kan misschien afgeleid zijn van 'Cooch' (zelfde uitspraak), door Verdam (Middelnederlandsch Handwoordenboek, Den Haag, 1932) verklaard als een '*stuk land dat buiten tegen (...) een binnendijk of kade (aan) gelegen was*'. Een beschrijving die perfect van toepassing zou kunnen zijn op de historische structuur van deze zone, ook al is deze woordverklaring lang niet zeker.

⁵¹ Heden is er nog altijd een Zoutstraat(je) te Gent: aan de Nederkouter naar de Leie toe. Hoe en wanneer deze naam ontstaan is, is ons niet bekend. Zie ook: DESEIJN, G., *Witte Petroleum. Zoutproductie in Gent, eerste en oudste geïndustrialiseerde stad van Vlaanderen (1750-1900)*. In: Tijdschrift voor Industriële Cultuur. Cahier 11. Gent 1999, p. 18-32.

⁵² DIERICX, C. L., 1815, deel 2, p. 187; DE POTTER, F., Gent, 1892, deel 6, p. 146.

⁵³ SAG, reeks LXIV nr. 8. De zoutmaat voor het Sint Jacobsgodshuis werd verpacht voor een vast bedrag van 1 pond (240 groot) per jaar.

⁵⁴ De stedelijke belasting op zout werd in de stadsrekeningen

samen met belasting op granen ondergebracht onder de benaming *vanden coorne* (VAN WERVEKE, H., *De Gentsche Stadsfinanciën in de Middeleeuwen*, Brussel, 1934, p. 207).

⁵⁵ FRIS, V., **Een strijd om het dekenschap te Gent in 1447**. In: *Bulletijn der Maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde te Gent*, Gent, 1903, jg. 11, p. 87; BLOCKMANS, W., PREVENIER, W., *De Bourgondiërs*, Amsterdam, 1997, p. 148. De geplande Bourgondische belasting bedroeg 17 groot Vlaams, zo maar eventjes 408 maal het bedrag (een *halinc*: een halve denier) dat aan het Sint-Jansgodshuis toekwam.

⁵⁶ SAG, Billet, J., *Politij Boecken*, deel I, f. 78, deel III, f. 136v°.

⁵⁷ SAG, reeks 535 nr. 3, bundel 5. In een bouwaanvraag van buurman Bernardus de Rudder uit 1776: ... *de poorte van synen huys langst den cant van de lindekens op Achterleye*.

⁵⁸ SAG, reeks 532 nr. 33, bundel 9, f. 21. Op deze plaats bleef een handel in kalk en andere bouwmaterialen tot aan het einde van de 20ste eeuw actief.

⁵⁹ SAG, reeks 108bis nr. 79.

⁶⁰ In het landboek van het godshuis opgemaakt in 1477 is er sprake van *Sente Jacops Dam* (SAG, reeks LXIV nr. 8).

⁶¹ De perceeltjes tussen de oude Leiearm en de Groenbrugstraat behoorden niet tot het stadscijnsgebied, maar tot de heerlijkheid van Nieuwland, die onder de Oudburg ressorteerde. Vanaf het einde van de 18de eeuw werden ze grotendeels ingepalmd door de rijkere eigenaars aan de Huidevetterskaai. Oorspronkelijk maakte deze strook deel uit van het Godshuishammeken, in de oorspronkelijke betekenis van de term 'ham': landstrook omgeven door een rivierbocht.

⁶² DIERICX, C. L., 1814, deel I, p. 400.

⁶³ DEVRIESE, L., *Lokalisatie van stadscijnsgronden in Gent. Een belangrijk stadscijnsgebied ten noordoosten van de oude stadskern*. In: *Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent*, Gent, 1995, jg. 19 nr. 2, p. 2 - 9.

⁶⁴ Bewaard in het Gentse stadsarchief (SAG), reeks 152. De hier relevante nummers en folio's zijn als volgt: nr. 1, f. 16v°; nr. 2, f. 50v°; nr. 3, f. 48 - 48v°; nr. 4, f. 45 - 45v°; nr. 5, f. 53v° - 54; nr. 6, f. 63 - 63v°; nr. 7, f. 171 - 172v°; nr. 8, f. 225v° - 228, gedeeltelijk identiek aan nr. 9, f. 119 - 120; nr. 11, f. 475 - 478; nr. 15, f. 836v° - 842; nr. 20, f. 627 - 633.

⁶⁵ SAG, reeks LXIV nr. 8, f. 41v°: Segher vande Keercvoerde. In de stadscijnsboeken werd vande Keercvoerde reeds in 1442 vermeld (SAG, reeks 152 nr. 7, f. 171). In een landboek opgemaakt omstreeks 1600 (SAG, reeks LXIV nr. 11b, f. 13v°) vinden we met een verwijzing naar Raesen van Heede (eveneens in het stadscijnsboek): *Een huus ende erfve wesende een huidevettery ghestaen beneden de Minne-meersch brugghen. Quinten Bauwens betaelt*. In SAG reeks LXIV nr. 11c uit 1625-1629: *van Jacques Bauwens over Ill sch. gr. tsjaers* (48 groot). Elders wordt het cijnsbedrag aangegeven als 2 pond 8 schellingen parisis (eveneens 48 groot Vlaams). In de veronderstelling dat de cijnstarif dezelfde was als voor het naastgelegen stadscijnsperceel, zou het terrein van het godshuis 14,4m breed geweest zijn (12 denier per voet, hetzij 48 voet). Samen met de 26 voet stadgrond (7,8 m) stemt dit evenwel niet helemaal overeen met de gevelbreedte van de percelen 2296 en 2297 (22,2 m tegenover 25 m). De berekende en de werkelijke afmetingen stemmen evenwel precies overeen als men 10 denier per voet als cijnstarif aanneemt.

⁶⁶ SAG, reeks LXIV, nr. 11, f. 11. De cijns van 9 groot werd betaald aan de voogden van het godshuis door de eigenaars van het huis op de cijnsgrond: *d' cause van een' plexkine acht tzelve huus liggende* (SAG, reeks 152 nr. 7, f. 171v°). De familie dHooghe betaalde de cijns vanaf omstreeks 1600.

⁶⁷ DEVRIESE, L., *De Gentse Waterwijk. De Stad verkavelt het terrein*. In: *Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent*, Gent, 1998, jg. 22 nr. 4, p. 23 -39.

⁶⁸ De enige uitzonderingen daarop waren: één enkele cijns vlak bij de *Huidevettersbrugghen* waarvoor 12 denier per voet gold (de cijns van 12 schelling parisis betaald door Pieter Wandel voor een perceel van 12 voet breed), en een cijns naast de open plek in het noordelijke bouwblok waar slechts drie en een halve denier per voet gerekend werd. In 1360 (SAG, reeks 152 nr. 2, f. 50) werd Jan Blankaerd hier opgetekend met een cijns van 18 schelling parisis (= 216 denier) voor een grond van *LX voet* (18m) *breet te voer-hoefde*.

⁶⁹ In de akte van 1269 (DIERICX, C. L., 1814, deel 1, p. 400) wordt uitdrukkelijk aangegeven dat de gronden onbebouwd waren (*vuit en upstal*). Het is verder uitgesloten dat de gronden zouden ingenomen geweest zijn door privé-personen zonder dat dit in de zeer gedetailleerde stadsrekeningen (vrijwel ononderbroken bewaard vanaf 1325) en stadscijnsboeken (vanaf 1337) zou genoteerd geweest zijn.

⁷⁰ SAG, reeks 400 nr. 3, f. 22v°. De laatste zes cijnzen die in 1334 -1335 opgetekend werden onder de wijk *binnen der Scaefbrugghen ende der buten*, zijn in gedeeltelijk gewijzigde vorm nog te vinden in de eerste stadscijnsboeken opgemaakt in 1339 en in 1360. Ze zijn waarschijnlijk te situeren in het hier niet behandelde bouwblokje tussen de Sleepstraat, de *Leysteghe* en het *Caussestraetken*.

⁷¹ DEVRIESE, L., *De Waterwijk in Gent. Een 14de-eeuws stadsdeel komt tot stand*. In: *Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent*, Gent, 1999, jg. 23 nr. 1, p. 14 - 41.

⁷² PREVENIER, W., BOONE, M., *Economische terugloop en politieke verstarung (1349 - 1379)*. In: DECAVELE, J. (Ed.), *Gent. Apologie van een Rebelse Stad*, Antwerpen, 1989, p. 87 - 90. Ook de Waterwijk kende in die periode een substantiële ontwikkeling (DEVRIESE, L., 1999, p. 33).

⁷³ VAN WERVEKE, H., 1934, p. 265.

⁷⁴ VAN WERVEKE, H., *De Zwarte Dood in de Zuidelijke Nederlanden (1349 - 1351)*. In: *Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie. Klasse der Letteren*, XII nr. 3, Brussel, 1955.

⁷⁵ Enkele cijnzen zijn niet gedateerd, maar te oordelen naar de rangschikking en de schriftuur, stammen ze net als de andere uit de veertiger of vijftiger jaren van de 14de eeuw. Vergelijk SAG, Reeks 152 nr. 1, f. 16v° met nr. 2 f. 50v (noteringen in omgekeerde volgorde).

⁷⁶ SAG, reeks 152 nr. 7, f. 171v°.

⁷⁷ De notering van het jaartal van de eerste betaling door Scandelein werd uitgewist in het stadscijnsboek. Misschien had dat te maken met een onduidelijk statuut voor de open plek op het perceel 2144, die pas veel later zou vercijnsd worden. De straatbreedte (45 voet: 13,5m) van het cijnsperceel dat Scandelein eerst had moeten betalen, stemt overeen met de twee cijnzen aan de ene zijde ervan op de kad. nrs. 2145d en 2145f, die pas in 1360 definitief opgetekend werden. Twee jaar later nam hij een kleinere cijns in aan de andere zijde van die plek.

⁷⁸ De stadscijnsgronden van 12 en 7 schelling parisis die in 1442 samengevoegd werden (kad. perceel 2296) en de cijnzen 12 en 7 schelling parisis 6 denier, in 1563 versmolten tot 19 groot 6 denier (kad. perceel 2295). Bij de eerste kwam nog de cijnsgrond aan het Sint-Jacobsgodshuis, die uiteraard afzonderlijk bleef bestaan, maar die al in 1442 gebruikt werd door dezelfde personen.

⁷⁹ SAG, reeks DD nr. 17, derde wijk A, Huydevettersleye. De kadastrumnummers 2291, 2292 en 2293, tegen het Moestu-

straatje aan, hoorden bij 2294. De nummers 2297 en 2296 vormden eveneens één eigendom.

⁸⁰ De uitzondering betrof een toegang aan de Kookaard, waarvoor nog tot het einde van de 18de eeuw een klein huisgeld (voor een inkomen van 2 pond) betaald werd door het Sint-Jacobsgodshuis (SAG, reeks 153/1 nrs. 102 – 109, meestal rond f. 48). Het godshuis bezat daar een heel kleine woning op het *plexin* op eigen grond achter de eigendom van de dHooghes. Dit huisje verdween halverwege de 18de eeuw bij de bouw van het nu nog bestaande huis dHooghe. De huistaks van 2 pond verdween bij de 'Oostenrijkse' update van de huisbelasting.

⁸¹ Tot in de 16de eeuw stonden er net als heden twee huizen. Gedurende de 17de tot 19de eeuw was er slechts één huis. De kadasterpercelen 2145 en 2145 nemen aan de straatzijde exact de plaatsen in van de cijnsgrond van 9 schelling parisis, die Heinric Danins filius Roegiers, en de cijnsgrond van 13 schelling 6 penning parisis die Jan vander Vurst, de *hudevettere* in 1360 voor de eerste maal betaalden.

⁸² 'Onnatuurlijk' gelijkmatige cijnzen werden ook genoteerd op bepaalde plaatsen in de kleine straatjes van de Waterwijk (DEVRIESE, L., 1999, p. 14 – 41). Al in 1360 waren trouwens eerst twee van de cijnzen van 18 schelling parisis in dezelfde handen en vanaf 1375 was dat het geval met alle drie.

⁸³ Het brouwerijcomplex onderging net in die periode een snelle omvorming. Vandaar het wegvallen van twee kadaster-nummers. Heden is het perceel 2140 opgenomen in de percelen 2139 en 2142.

⁸⁴ De werkelijke lengte van het bouwblok aan de straat is ongeveer 77 m. De 14de-eeuwse stadscijnzen hadden er een totale breedte van 8,9 + 5,4 + 18 + 11,4 + 11,4 + 7,2 m, hetzij 62,3 m. Daarbij komt nog de 18,6 m (24 groot = 268 denier of 48 voet, berekend aan 6 denier per voet, van de in de 17de eeuw nieuw vercijsde open plek en de 9 groot cijns aan het godshuis aan hetzelfde tarief berekend) samen met de 5,1m breedte van de steegmond, in totaal 86m. Hieruit blijkt dat minstens één van de grondcijnzen niet bij de Huidvetterskaai maar bij de steeg hoorde. Hoe dat alles in de 14de eeuw ruimtelijk in mekaar zat, konden we niet achterhalen. Ook de tussentijdse herschikkingen laten zich niet doorgronden.

⁸⁵ Tenzij de cijns anders aangeduid werd: bv. als 'van overmate' of als 'stede', synoniem van 'plecke'. De aanduidingen 'stede' en 'plecke' werden beiden gebruikt voor de cijns van 12 schelling parisis (1352) tussen de Huidvettersbrug en de Kookaard. Er was één kleine cijns 'van overmate' (4 schelling parisis die hoorde bij de cijns van 16 schelling parisis (zie Tabel met de cijnsevoluties).

⁸⁶ De huizentelling aan de Achterleie van Billet in 1662 (gepubliceerd in DE POTTER, F., Gent, 1883, deel I, p. 180) is niet bruikbaar omdat vermoedelijk alle 42 huizen aan de Leieoever vanaf het Sluizen (zelfs in de Sleepstraat) tot aan de vroegere Minnemeersbrug geteld werden.

⁸⁷ Vermoedelijk aantal: afgeleid uit de vergelijking van de eigenaarsnamen in deze bron met de namen in het stadscijnsboek uit die periode. In 1571 – 1572 werden er 18 huizen opgenomen in de penningkohieren aan de Achterleie (SAG, reeks 153/2 nr. 15, f. 11-11v°. Zestien volgens Dambruyne (DAMBRUYNE, J., *Mensen en Centen. Het 16de-eeuwse Gent in Demografisch en Economisch Perspectief*. Verhandelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, Gent, 2001, deel 26, p. 382). Daar hoorden evenwel ook enkele hier niet behandelde huizen dicht bij de Sleepstraat bij.

⁸⁸ De 'Oostenrijkse' huisnummers E159-E167 en E184-E187, waarbij nog E184².

⁸⁹ Segher van de Keercvoerde was toen immers gebruiker en cijnsbetaler van zowel het stadscijnsperceel als van het ernaast gelegen godshuiscijnsperceel.

⁹⁰ SAG, Reeks 153/2 nr. 56, f. 280v°.

⁹¹ In 2001: 2294p, 2294s, 2294t, 2294v, 2294w, 2294x.

⁹² Volgens de schatting van de 'kadastrale inkomens' van 1572 waren het er (mogelijks) elf. In de landboeken werden er daarvan slechts acht opgegeven, maar alleszins één ervan was *een huys alsnu twee woonsteeden*.

⁹³ SAG, reeks 153/2 nr. 56, f. 280. Deze bron geeft geen straten aan, maar de huizen kunnen gelokaliseerd worden met behulp van de Gentse methode van huizenonderzoek.

⁹⁴ Justus Billet (zoals gepubliceerd in DE POTTER, F., deel 1, 1883, p. 180) telde in 1662 geen enkel huis in de 'Grote Kousenstraat' en drie huizen in het 'Kleine Kousenstraatje'. In de Leisteen waren er toen twee huizen.

⁹⁵ SAG, reeks DD nr. 17, derde wijk A, Huydevettersleye.

⁹⁶ X, Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen, Stad Gent deel 4nb, Gent, 1979, p. 168: *Naast enkele behouden XVIII herenhuizen, die waarschijnlijk de oorspronkelijke bebouwing uitmaken, ...*

⁹⁷ SAG, reeks 152 nr. 1, f. 16v°.

⁹⁸ SAG, reeks 156 nr.1, f. 9. Ongedateerde lijst, met onder andere namen van vooraanstaande huidenvetters die schepenen waren in de zeventiger jaren van de 14de eeuw. Vandaar de benaderende datering.

⁹⁹ Op één enkele vermelding na in SAG, reeks 152 nr. 1, f. 16v° van Lieven uter Cruusstraten. Diens cijns was ergens in de buurt van de latere brouwerij De Causse te situeren. Het is evenwel mogelijk dat deze man daar alleen huiseigenaar was of er een ander bedrijf runde.

¹⁰⁰ SAG, reeks 152 nr. 2, f. 50v°. De cijns van 13 schelling parisis 6 denier bleef tot aan het einde van het Ancien Régime ongewijzigd

¹⁰¹ DE POTTER, F., 1892, deel 6, p. 525.

¹⁰² BONCQUET, D., EVERAERT, G., LALEMAN, M.C., LIEVOIS, D., STOOPS, G., *Het huis De Spiegel aan het Gouden-Leeuwplein*. In: Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent, Gent, 1997, jg. 21 nr. 3-4, p. 20 – 21. Hier dient evenwel aan toegevoegd te worden dat de ledenlijst van de huidenvettersnering uit omstreeks 1370 naast *Der* ('dHeer) Jan Hey(n)man(s), nog een tweede Jan Heynman bevat. Het is echter totaal uitgesloten dat de eigenaar van De Spiegel in het hooggelegen waterarme stadscentrum, waar zijn prestigieuze woning gelegen was, een huidenvetterij zou gehad hebben.

¹⁰³ SAG, reeks 152 nr. 3, f. 48 en nr. 4, f. 45v°.

¹⁰⁴ DEVRIESE, L., *De Gentse Waterwijk. Willem de Beer en zijn 14de-eeuwse wijkgenoten*. Stadsarcheologie. Bodem en monument. In druk.

¹⁰⁵ SAG, reeks 400 nr. 7, f. 277v°.

¹⁰⁶ SAG, reeks 400 nr. 9, f. 176v°.

¹⁰⁷ SAG, reeks 330 nr. 5, f. 21v°.

¹⁰⁸ SAG, reeks 330 nr. 5, f. 116v°; SAG, reeks 330 nr. 7, f. 113v°. De titel van Jan Wederic in SAG, reeks 301 nr. 10, f. 6.

¹⁰⁹ DESPRETZ, A., *De restauratie der Gentse calvinistische republiek (1577 – 1579)*. In: Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, Gent, 1963, jg. 17, p. 119 – 229. Nog een zevende persoon, Frans dHooghe op Nieuwland, was vermoedelijk eveneens huidenvetter of een nauwe verwante.

¹¹⁰ DAMBRUYNE, J., *De Gentse bouwvakambachten in sociaal-economisch perspectief (1540-1795)*. In: LIS, C., SOLY, H. (eds.), *Werken volgens de Regels*, Brussel, 1994, p. 51-100.

- ¹¹¹ DAMBRUYNE, J., 2002, vooral op p. 452-453, 470, 472, 476, 532, 540, 557, 560 en 562.
- ¹¹² DAMBRUYNE, J., 2001, p. 373 en 382; SAG, reeks 153/2 nr. 15, f. 11-12v^o; DAMBRUYNE, J., 2002, p. 391.
- ¹¹³ SAG, reeks 153/2 nr. 15, f. 11v^o. Arent vander Beken huurde toen de huidenvetterij van Philips vander Vinckt.
- ¹¹⁴ DAMBRUYNE, J., 2002, p. 367 en 381.
- ¹¹⁵ SAG, reeks 153/2 nr. 56, f. 280-280v^o.
- ¹¹⁶ SAG, reeks 192 nr. 5.
- ¹¹⁷ Gerekend aan 4 op 30 bedrijven in de 17de eeuw en 3 of 2 op eerst 18, later 9 leerlooierijen in de daaropvolgende eeuw.
- ¹¹⁸ De drie bedrijven dHooghe, van Hoorebeke en van Daele zouden toen samen 53 kuipen geteld hebben (zie 'Een onwielriekende berekening' in bijgaand artikel).
- ¹¹⁹ Gezien de naam dHooghe (Hooghe) allesbehalve zeldzaam was en is, beperkten we het onderzoek strikt tot de familietak waarvan zeker is dat die werkte en woonde aan de Huidevetterskaai.
- ¹²⁰ Een van de laatste optredens van een dHooghe in de huidenvettersnering was in 1722 (SAG, reeks 156bis nr. 77).
- ¹²¹ Talrijke gegevens in DAMBRUYNE, J., 2002, p. 584 en passim. Merkwaardig is wel dat de dHooghes vooral in de periode tussen de opstand tegen Karel V en de Calvinistische republiek aan de bak kwamen. De periode dus waarin de ambachten door de opstellers van de Carolijnse Concessie deskundig uit het machtscentrum verdreven waren.
- ¹²² SAG, reeks LXIV, nr. 11, f. 11.
- ¹²³ SAG, Familiepapieren dHooghe nr. 3109. Een rente in 1622 gekocht door Joos dHooghe fs. Lieven bezet op een huis in de *Violettestraete*.
- ¹²⁴ SAG, reeks 152 nr. 15, f. 838v^o.
- ¹²⁵ SAG, Familiepapieren dHooghe nr. 3109.
- ¹²⁶ Pieter van de Voorde wordt als huidenvetter vermeld op een lijst van personen die geld leenden aan het Gentse Calvinistische bewind (SAG, reeks 532 nr. 33, bundel 4).
- ¹²⁷ SAG, reeks 332 nr. 382, bundel 1.
- ¹²⁸ De gezamenlijke waarde van de kontanten, de inbare achterstellen van betalingen en de inboedel van het huis en de vetterij (*de ghereede deelsaeme baete vanden sterfhuuse*) bedroeg 2.162.488 groot in courant geld. De *ghemeene commeren ende lasten* bleven beperkt tot 262.056 groot. Daarbij dienden nog de gemene ontvangsten van gronden en renten verkocht tijdens het huwelijk (480.508 groot) gerekend te worden. Het *courant* geld was ongeveer 15% minder waard dan het zogenaamde *sterck* geld.
- ¹²⁹ SCHOLLIERS, E., *Lonen te Gent*. In: VERLINDEN, C. en medewerkers: Documenten voor Prijzen en Lonen II A. Vlaanderen, Brugge, 1965, p. 354 e.v.. Er werd gerekend op 252 werkdagen per jaar.
- ¹³⁰ DAMBRUYNE, J., 2002, p. 433. Zie 'Het Blijft in de Familie' in bijgaand artikel.
- ¹³¹ LENDERS, P., *Fiscale octrooien en pachten te Gent*, deel 1 en 2. In: Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, Gent, 1982 jg. 36, p. 214 en 1983, deel 37, p. 178-181. Na 1780 waren zelfs alle pachters (van Goethem, Liedts en de Vliegheer) uit de huidenvetterij afkomstig of daarin actief.
- ¹³² SAG, reeks 192 nr. 11. Dhooghe verwerkte in de periode 16 maart tot 28 december ongeveer 68 karrenvoeren schors terwijl Frans de Backer (plaats van het bedrijf niet gekend) toen 185 voeren, 40 zakken en 12 steen voor zijn rekening nam.
- Het kleinste bedrijf moest het doen met 8 voeren. Nog twee andere huidenvetterijen aan de Leioeover behoorden tot de middenmoot: Michiel van Hoorebeke nam 43 voeren en 6 zakken af en Jacques van Daele was goed voor 25 voeren en 6 zakken. Eén zak bevatte 20 steen.
- ¹³³ Omschrijving in de 'staat van goed'.
- ¹³⁴ Dit was bijna het dubbele van de opbrengst (531 pond groot) van de inboedelverkoop in het Elisabethhuis bij het Rabot in 1713 van de advocatendochter Marie de Mey, die 'er warmpjes in zat' (BARBRY, N. en werkgroep, 1997, p. 64).
- ¹³⁵ VAN RIJSSEL, D., *De Gentse Huishuren tussen 1500 en 1795*. Brussel, 1967, p. 27.
- ¹³⁶ Met hun zes pond groot per stuk waren de schilderijen in huize dHooghe minder duur dan de tapijten (10 pond), maar dat was toch niet niets. Een vergelijkingspunt bieden bv. de bekende Werken van Barmhartigheid van Gillis le Plat uit de vroegere Armenkamer aan het Stadhuis, heden in de Bijloke. Daarvoor werd in 1691 negen pond groot het stuk betaald (VAN TYGHEM, F., *Het Stadhuis van Gent*, Brussel, 1978, deel 1, p. 212).
- ¹³⁷ In 1720-1722 bezat een gemiddeld Gents gezin (bij wie het de moeite was een staat van goed op te maken), iets meer dan 10 'schilderijen' (BOURGEOIS, I., *Decoratieve voorwerpen en binnenhuisversiering te Gent in 18de eeuw*. In: Oostvlaamse Zanten, Gent, 1988, jg. 63, p. 91).
- ¹³⁸ SAG, reeks 332 nr. 339, bundel 8.
- ¹³⁹ MEIJERS, E.M., *Het Oost-Vlaamsche Erfrecht*, Haarlem, 1936, p. 61-67; VAN CAENEGEM, R.C., *Geschiedenis van het Strafrecht in Vlaanderen van de 11de tot de 14de Eeuw*, Brussel 1954, p. 293. Alleszins in het erfrecht bleef dit gebruik bestaan tot aan het einde van het Ancien Régime, zoals het hier beschreven geval illustreert.
- ¹⁴⁰ SAG, Familiepapieren (d)Hooghe, nr. 3109.
- ¹⁴¹ In de 'Gazette van Gend' werden in die tijd frequent oproepen geplaatst voor personen die eventueel erfgenaam konden zijn van kinderloze afgestorvenen. In het geval dHooghe was er tenminste één dorpspastoor die schriftelijk advies gaf. De parochiepriesters hadden immers met hun doopregisters de beste archieven daaromtrent.
- ¹⁴² DESEIJN, G., *Rondom de Minne-meersgracht: Ontwikkeling van een Vroeg-industriële Site*. Industrieel Netwerkmuseum Gent. Wandelingen 1., Gent, 1989, p. 29-58.
- ¹⁴³ De laatste leerlooier die in onze bouwblokken actief was, de Vliegheer, huurde tot in de zeventiger jaren van de 18de eeuw de oude leerlooierij op de percelen 2291-2294 van de familie Plasschaert.
- ¹⁴⁴ SAG, reeks 535 nr. 3, bundel 2.
- ¹⁴⁵ SAG, reeks K nr. 2. Enquête 1795.
- ¹⁴⁶ De mouterij kwam uit in de Groenstraat. Vermeld in de bouwaanvraag van 1780 (SAG, reeks 535 nr. 3, bundel 8).
- ¹⁴⁷ Deze en andere 19de-eeuwse gegevens omtrent de nijverheden werden ontleend aan de 'Wegwijzers voor Gent en Oost-Vlaanderen' uit die periode, tenzij anders vermeld.
- ¹⁴⁸ SAG, reeks 535 nr. 3, bundel 5. Op de bouwaanvraag is er slechts sprake van vier huisjes. De kadastragegevens tonen er echter negen.
- ¹⁴⁹ SAG, reeks G12 nr. 5772.
- ¹⁵⁰ Er was inderdaad een Gentse tak bij de Henegouwse familie De Gorge (mededeling Bart De Wilde).
- ¹⁵¹ Het echtpaar Legers-Valcke baatte op het Gouden Leeuwplein eveneens een zaadhandel uit in het nog bekende huis 'De Valk'.

- ¹⁵² SAG, reeks 533 nr. 183b. Request van de *hameldonck maeckers*.
- ¹⁵³ SAG, reeks 535 nr. 3, bundel 7. Gillis en van Pamele kregen in 1778 toelating om suiker te raffineren (SAG, reeks 123bis nr. 4). Van Pamele bleef amper één jaar mede-eigenaar.
- ¹⁵⁴ VAN HEESVELDE, P., *Zoet uit Gent. In: Jaarboek Oost-Oudburg, Gent, 1993, jg. 30, p. 114.*
- ¹⁵⁵ SAG, reeks K nr. 2.
- ¹⁵⁶ Een aanvraag voor een verbouwing aan het huis dHooghe door Ch. Guequier, 'eigenaar geworden zijnde van het huys nr. 13', dateert uit 1839. Het naastgelegen huisje was reeds een jaar eerder in het bezit van de familie (SAG, reeks G12, nr. 5775 en 5776).
- ¹⁵⁷ VERKINDEREN, D., *Het Van Crombrughe's Genootschap van 1857 tot 1875*. Gent, 1988, pp. 9-154.
- ¹⁵⁸ SAG, reeks DD nr. 5, volgnummers 1060-1063 aan de *Huydevettersleye*.
- ¹⁵⁹ Wegwijzers van Gent en Oost-Vlaanderen, jg. 1900, 1910 en 1932.
- ¹⁶⁰ SAG, reeks 153/1 nr. 104 en 106.
- ¹⁶¹ BLOMMAERT, PH., *sHeiligs Kerstkerk*. In de reeks 'Graf - en Gedenkschriften der Provincie Oost-Vlaanderen', Gent, 1857-1868, p. 111.
- ¹⁶² SAG, reeks G nr. 67¹³.
- ¹⁶³ De huizen of complexen worden enigszins willekeurig en voor zover het mogelijk is, aangeduid met naam van de vroegst bekende gebruiker of bouwer van het meest in het oog springende huis. Voor de andere gevallen grijpen we terug naar een karakteristiek gegeven uit hun geschiedenis.
- ¹⁶⁴ SAG, reeks 535 nr. 3, bundels 8 en 9.
- ¹⁶⁵ In de tekst van de aanvragen in SAG, reeks 535 nr. 8 en 9 (*veranderinghen*) en van SAG, reeks G12 nr. 9939 (*reconstruction partielle*).
- ¹⁶⁶ SAG, reeks G12 nr. 9939.
- ¹⁶⁷ Dit kan uit de eerste kadastragegevens van omstreeks 1830 afgeleid worden.
- ¹⁶⁸ SAG, reeks G12 nr. Q-9-1899.
- ¹⁶⁹ SAG, reeks G nr. 471.
- ¹⁷⁰ SAG, reeks 535, nr. 3, bundels 2, 4, 8 (niet uitgevoerd) en 9; reeks G12 nr. 78.
- ¹⁷¹ Deze en andere 19de-eeuwse gegevens omtrent de nijverheden werden ontleend aan de 'Wegwijzers voor Gent en Oost-Vlaanderen' uit die periode, tenzij anders vermeld.
- ¹⁷² In een memorie uit 1757 (SAG, reeks 192 nr. 5).
- ¹⁷³ SAG, reeks 152 nr. 5, f. 53v^o.
- ¹⁷⁴ Resp. 12 en 7 schelling parisis, reeds vermeld in het eerste stadsboek en nog afzonderlijk opgenomen tot in 1418.
- ¹⁷⁵ SAG, reeks 535 nr. 6.
- ¹⁷⁶ Het zat het echtpaar Anthone en Francisca Mallez - Bauwens niet mee. Ze waren nauwelijks eigenaar geworden, toen ze beiden kort na elkaar stierven (SAG, Begravenisregisters van de Alexianen. Met dank aan Gilbert Deleu).
- ¹⁷⁷ Na de familie Mallez volgden er in de eerste helft van de 19de eeuw: C.M. dHooghe, Eduard Van Loo en een zekere Vander Meersch (bron: SAG, reeks DD nr. 17, volgnr. 1272). Over hen is ons niets specifiek bekend.
- ¹⁷⁸ SAG, reeks G12 nrs. 1923Q26, 1928H12, 1928H16, 1928H20, 1928H27, 1932H3.
- ¹⁷⁹ SAG, reeks G12 nrs. 5774 en 7645.
- ¹⁸⁰ SAG, reeks G12 nrs. 5774 en 7645. In 1827 werd trouwens al een eerste rooilijnwijziging uitgevoerd in dit perceel en werden er drie huizen 'herbouwd'.
- ¹⁸¹ SAG, reeks G12 nr. 5772.
- ¹⁸² SAG, reeks 535 nr. 3, bundel 5.
- ¹⁸³ SAG, reeks 153/1 nr. 201. Oostenrijkse huisnummers E.180, E 181 (4 huurders) en E 182. Dit beluikje was net achter het hier bestudeerde bouwblok gesitueerd. Het wordt hier beschreven omdat het een typisch voorbeeld is van 18de-eeuws beluik opgetrokken door een protonindustriële ondernemer, hier de garentwinder De Rudder, voor zijn werkvolk.
- ¹⁸⁴ De cijns 'van overmate' wijst op een inname van publieke grond die gebeurde nadat de percelering van de zone er al eerder vorm gekregen had.
- ¹⁸⁵ Een Jan Loufs, *hudevettere*, werd in 1368-1369 vermeld (SAG, reeks 400 nr. 9, f. 319v^o).
- ¹⁸⁶ LALEMAN, M.C., RAVESCHOT, P., *Inleiding tot de Studie van de Woonhuizen in Gent. Periode 1100-1300. De Kelders*. Brussel, 1991, pp. 5-280.
- ¹⁸⁷ Het nummer Moestuinstraat nr. 3 werd opgenomen in nr. 5.
- ¹⁸⁸ SAG, reeks DD nr. 5, volgnr. perceel: 1067; DD nr. 17, kadastrernrs. 2145 en 2146.
- ¹⁸⁹ Vermoedelijk een tijdlang onderdeel van de oude Kerkweg.
- ¹⁹⁰ Vanaf 1776 werd de cijns van het perceel 2145 bij vergissing betaald door de eigenaars van het grote huis dHooghe ernaast. Naar het einde toe van het grondcijnsstelsel kwamen dergelijke vergissingen wel meer voor.
- ¹⁹¹ SAG, reeks G12 nr. 1906Q10.
- ¹⁹² SAG, reeks G12 nr. 1924Q25.
- ¹⁹³ SAG, reeks G12 nr. 9941.
- ¹⁹⁴ SAG, reeks G12 nr. 5775.
- ¹⁹⁵ SAG, reeks G12 nr. 5758.
- ¹⁹⁶ NN., *Bouwen door de Eeuwen heen in Vlaanderen*, deel 4nb, Gent, 1979, p. 170-171.
- ¹⁹⁷ Te oordelen naar het zeer grote 'kadastraal inkomen' (10560 groot) dat het bij de *prijstje* van de huizen in 1672 toebedeeld kreeg. Het steegje tussen dit huis en het oudere trapgevelhuis was daar niet bij inbegrepen.
- ¹⁹⁸ Bij de 'Oostenrijkse' huisnummering en aanpassing van de huisgelden in de tachtiger jaren van de 18de eeuw bleek een huis van 12 pond (2880 groot) en ook de 2 pond van het huisje dat aan het godshuis toebehoorde, opgenomen te zijn in het grote huis van de dHooghes dat op 44 pond (10560 groot) geprezen was. De schatting werd evenwel verminderd (52 in plaats van 44 + 12 + 2 = 58 pond).
- ¹⁹⁹ BLOMMAERT, PH., 1857-1868, p. 111.
- ²⁰⁰ De tweedelige opbouw van het huis is van op de straat ook herkenbaar aan de excentrische oriëntering van de noordwestelijke schouw op de zijgevel van het oudere gedeelte met vijf traveeën. Deze volgde het schuine verloop van het steegje.
- ²⁰¹ SAG; reeks 535 nr. 3, bundel 10.
- ²⁰² SAG, reeks 535 nr. 339 nr. 30.
- ²⁰³ SAG, reeks G12 nr. 5723.
- ²⁰⁴ SAG, reeks G12 nr. 9937. De voorstelling is er enigszins verwarrend omdat zowel de oude (gedeeltelijk) als de nieuwe toestand weergegeven worden. Een bijgevoegd rooilijnplannetje helpt de toestand ophelderen.
- ²⁰⁵ Zie het kadertje 'Een steenkin en twee steenen in 1495'.
- ²⁰⁶ Ook tijdgenoten hadden het er moeilijk mee, getuige een nota *dat men in den ouden bouc* (stadsboek) *niet en bevinden can up welc van dese partcheelen* bepaalde berentingen betrekking hadden (SAG, reeks 152 nr. 7, f. 172).